

Kommentarer til “Kvensk – språk eller dialekt?”

Høringskommentar til Kultur- og kirke departementet
fra etnolog Venke Åsheim Olsen, Trondheim, 15. juni 2004

Del 1. Bakgrunn for utredning og høringskommentar

Del 2. Kommentarer til kapitel 1 og 2 samt konklusjon

Del 3. Utdyping av momenter og utviding av synspunkter

Bilag 1. Etnologiske tekster som angår det nordnorgesfinske

Bilag 2. Olav Beddari: Finsk som 2. språk Konsulentuttalelse 1990

O v e r s i k t

Del 1: Bakgrunn for utredning og høringskommentar

- 1.1. Bakgrunn for høringskommentaren
- 1.2. Utredningsrapporten Kvensk – språk eller dialekt?
- 1.3. Utredningens språklige minoritetsgruppe - “kvenene”
- 1.4. Disponering av høringskommentaren
- 1.5. Statlig minoritetsforvaltning og høringsrunde
- 1.6. Motiv for kommentarer i høringsrunden
- 1.7. Begrunnelse for omfanget av kommentaren
- 1.8. Minoritetspolitikk og offentlighet
- 1.9. Språk som attributt for kulturell identitet og som forskningsemne

Del 2: Kommentarer til kapitel 1, 2 og 7

- 2.1. Om utredernes definisjoner
- 2.2. Om språk.
- 2.3. Om dialekt
- 2.4. Likheter og forskjeller med språk i Sverige
- 2.5. Den geografiske dimensjonen og bosettingen langs riksgrensene
- 2.6. Spørsmål: Hvem er det “kvenskan” refererer til?
- 2.7. Om befolkningselementet i diskurs 2.6.A
- 2.8. Om inngruppe- eller utgruppenavn som offisiell norsk term i diskurs 2.6.A
- 2.9. Om kontinuitet fra vikingetid og middelalder
- 2.10. Om kontinuitet i skriftspråket fra 1500-1600-tallet
- 2.11. Om tradisjon og kontinuitet i egen historie og finsk språk i USA
- 2.12. Om politiske og psykologiske barrierer for sjøl-kategorisering
- 2.13. Om nasjonal målstrid og kampen for å beholde et minoritetsspråk
- 2.14. Om befolkningselementet er det samme som diskurs 2.6.B
- 2.15. Om nedlatende holdninger til kvenskan fra finsk side
- 2.16. Om utredernes konklusjon i kapitel 7 (side 66)
- 2.17. Hvilket kulturelt kollektiv beskrives i kapitel 7?

- 2.18. Er departementenes hvitbok om kvenskans status en misforståelse om den nordnorgesfinske minoritetssituasjonen i Norge?
- 2.19. Informasjonskilder og argumentleverandører
- 2.20. Premissleverandører for statlig minoritetspolitikk
- 2.21. Språket som redskap for å skape den Andre i sitt bilde
- 2.22. Rikets sikkerhet skaper undergravende regler for vern av minoritetskultur
- 2.23. Språk som kommunikasjon og middel til brobygging

Del 3: Utdyping av momenter og utviding av synsfelt

- 3.1. Statens tolkning av utredernes konklusjon
 - 3.2.1. Om uklare kategorier i utredningsrapporten
 - 3.2.2. Språk eller dialekt er ikke problemet, men forskjellen på kvensk og finsk
 - 3.2.3. Egenskaper ved den finske skriftstandarden
 - 3.2.4. Om forskriftsmessig skrivemåte i Norge av finske stedsnavn
 - 3.2.5. Forskrifter om skrivemåten m.v. av stadnamn
 - 3.2.6. Språk/dialekt : kieli/murre - språkpsykologiske forskjeller i tospråklighet
- 3.3.3. Politikk og forskning
- 3.4. 1. Personlig tilknytning til det nordnorgesfinske
- 3.5. Det subkulturelle og regionale perspektivet i nasjonal minoritetsdiskurs
- 3.6.1. Stereotypisering – vår egen og andres
- 3.6.2. Våre forklaringer på menneskers væremåte og handlemåte
- 3.6.3. Etnisk stereotypisering og eliminering i Norge i vår egen samtid
- 3.7.1. Hvordan kommer man til innsikt når keiseren ikke har klær?
- 3.7.2. Økosystem og kommunikasjonsmodellen
- 3.7.3. Semiotikk i kulturanalysen om etnisk identitet
- 3.7.4. Vi søker sammenhenger og vi vet det vi vet
- 3.7.5. Vi lærer gjennom offentlig undervisning
- 3.7.6. Når top-down/bottom-up ikke er et skille mellom forskere og folk
- 3.8.1. Deltakende tilskuer og observerende deltaker i etnisitetsforskning 1985
- 3.8.2. Omtale av forskningsrapport 1985 i Hyltenstam & Milani 2003
- 3.8.3. Innholdet i rapporten 1985 om etnisitet og minoritet
- 3.8.4. Bindestrekkategorien “nordnorges-finsk” i rapporten fra 1985
- 3.9. Makropolitisk kontekst er ikke konkretisert i KRDs og KKD's hvitbok

- 3.10.1. En motkultur vokser fram
- 3.10.2. Læstadianismen – eller den religiøse tradisjonen i samfunnsdiskurs og politikk
- 3.10.3. Det totalitære og rasistiske i nasjonal minoritetsdiskurs
- 3.10.4. Divergens mot det samepolitiske og det innvandrerfinske
- 3.11.1. Det maktanvendende lekfolkprinsippet i relasjonen lokal-sentral
- 3.11.2. Det innsiktsøkende lekfolkprinsippet i vitenskapelig erkjennelse
- 3.12.1. Fredrik Barth om staten som aktør i mellommetriske relasjoner
- 3.12.2. Etnonym som etnisk tegn og analyseenhet
- 3.12.3. Det uklare i kvenskens status
- 3.12.4. Det kulturelt homogene Norge i samfunnsforskningen
- 3.12.5. Utstøting fra offentlighet – abjeksjonens paradoks
- 3.13.1. Kultur- og tradisjonsfaglig kunnskapsutvikling på 1980-tallet
- 3.13.2. Finlands folklorist Lassi Saressalo i NAVF programmet 1982-1986
- 3.13.3. Finlands etnolog Marjut Anttonen NFR-stipendiat 1992-1996
- 3.14.1. Legitimering av utgruppetermen kven – Knud Leem 1767 som eksempel
- 3.14.2. Kanselliet i København sensurerer Knud Leem før 1767
- 3.14.3. Kansellitradisjonen ved årtusenskiftet – eller departementskontroll i 1996
- 3.15.1. Historieforfalskning / falsk bevissthet i forståelse av historien?
- 3.15.2. Parliamentary Debate 1936 – fra et manus i 1993
- 3.16.1. Mulige personlige konsekvenser av kven-termen som offisiell minoritetsterm
- 3.16.2. Mulige konsekvenser for Norges ry som fredsmekler og urfolkforsvarer
- 3.17.1. Militærstrategiske premisser for kvenskans usikre status og politisk overvåking
- 3.17.2. Grensebefokning og minoriteter som potensielle femtekolonnister
- 3.17.3. Rikets sikkerhet og overvåking av minoriteter
- 3.18.1. Konsekvenser av Alta-aksjonen for det samiske
- 3.18.2. NAVFs “kveninstruks” 1980
- 3.18.3. Finnskoginger i Kveninstruksen 1980 og i offisielt språkbruk siden 1890-årene
- 3.19.1. Kunnskapsutvikling om nasjonale minoriteter i St.meld.nr. 15 (2000-2001)
- 3.19.2. Kunnskapsutvikling om nasjonale minoriteter i statlig regi og elitesirkulering
- 3.19.3. Hvordan utvikle etnologisk innsikt i Norge om etnisitet og minoritet her i landet?
- 3.19.4. Teoriutvikling om etnisitet i nordisk forskning siden 1970
- 3.19.5. Kontakt med forskningsmiljø i Finland og Skottland
- 3.20.1. IMER-forskning og forskning av gamle nordiske minoriteter
- 3.20.2. Etnisitet, identitet, kulturarv, regionalitet, nasjonalitet etter Berlinmurens fall

- 3.20.3. To typer flerkulturellhet i nordisk IMER-forskning
- 3.20.4. Tre stammers møte eller Balkanisering i Barents?
- 3.21. Et hovedproblem: Majoritetens kategorisering av minoriteten
- 3.22.1. Det europeiske charter for regionale og minoritetsspråk (1992)
- 3.22.2. Den europeiske konvensjonen om minoritetsvern (1994)
- 3.23. Kommunal -og regionaldepartementets tolkning av Hyltenstam & Milani 2003
- 3.24. Fraværet av “det nordnorgesfinske” i det offentlige rommet
- 3.25.1. Språknormering i Norge og Finland
- 3.25.2. “Mellom barken og veden”
- 3.25.3. Bokbål i Norge?
- 3.25.4. Avmakt i et nytt millenium
- 3.26.1. Kvensk målreising etter modell av norsk målreising på 1800-tallet?
- 3.26.2. Målstrid, språkkamp og språkdød
- 3.27.1. Humaniorafaglig kulturanalyse i studiet av det nordnorgesfinske på 1980-tallet
- 3.27.2. Søppelsynet på norsk etnologisk forskning om etnisitet og nasjonalitet?
- 3.28. 1. Samme gamle avmakt – nye bannermerker
- 3.28.2. Spørsmål angående Europarådets kritikk og anbefaling
- 3.29. Tilbakeblikk i 1996 til 1983 på etnisitetsbegrepet
- 3.30. Konvergens

Diagram 1: Etnonym. Geografisk oversikt over språkkontaktsituasjoner i Norden

Diagram 2: Syntagmatiske relasjoner mellom etnonymiske tegn i Samuli
Paulaharjus Ruijan suomalaisia. 1928

Diagram 3: Etnonymiske tegn i en flerspråklig kontekst

Avisutklipp: Nordlys 5. mai 1994

Bilag 1: Etnologiske tekster som angår det nordnorgesfinske

Bilag 2: Olav Beddari: Finsk som 2. språk Konsulentuttalelse til KUF. 1990

**Høringskommentar til Kultur- og kirke departementet (KKD) i juni 2004
om utredningsrapport og hvitbok “Kvensk – språk eller dialekt?”**

Kommentarer i høringsrunden fra etnolog Venke Åsheim Olsen, Trondheim

Del 1: Bakgrunn for utredning og høringskommentar

1.1. Bakgrunn for høringskommentaren

Denne høringskommentaren er svar på en direkte oppfordring fra det nordnorgesfinske miljøet i april 2004. Motiv for å svare bekreftende på oppfordringen utdypes nedenfor.

Denne høringskommentaren er formulert skriftlig etter retur til Trondheim fra Tromsø 1. juni og bærer preg av knapphet på tid i utforming, redigering, korrektur, utskrivning av fulle referanser og i utskrivning av begrunnelser for påstander. Da substans, innhold, likevel er viktigst, ber jeg departementet om overbærenhet for dette i denne omgangen før høringsfristen.

1.2. Utredningsrapporten “Kvensk – språk eller dialekt?”

Den offentlige utredningsrapporten “Kvensk – språk eller dialekt?” som ble avgitt i oktober 2003, var bestilt i 2002 av Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) og Kultur- og kirke departementet (KKD). Rapporten ble utarbeidet av professor Kenneth Hyltenstam og hans assistent Tommaso Milani ved Centrum för tvåspråkighetsforskning ved Stockholms universitet. Deres svenske tittel på rapporten er “Kvenskans status”. I kommentarene her bruker jeg enten bare “utredningen” eller referansen “Hyltenstam & Milani 2003” for denne lingvistiske utredningsrapporten, som er publisert som hvitbok.

1.3. Utredningens språklige minoritetsgruppe - “kvenene”

Utredningen angår språket/dialekten til den nasjonale minoriteten kvener. Innledningsvis bestemmes minoriteten av utrederne når de med sitater fra norske forskere hevder at betegnelsen kven anvendes i dag “i offisiella sammanhang och forskning i allmänhet inklusivt om ‘alle med finsk språk og kulturbakgrunn som har flyttet til Norge før 1945, og deres etterkommere, forutsatt at denne bakgrunn på en eller annen måte oppleves som relevant i dag’ ” (side 2).

1.4. Disponering av høringskommentaren

Høringskommentaren er delt i tre hovedavsnitt og har to bilag. I del 1 gir jeg bakgrunn for utrednings-rapporten som er på høring samt bakgrunnen for egen høringskommentar. At den norske regjeringen gjennom Kommunal- og regionaldepartementet ser ut til å ville basere sin respons på en minoritetspolitisk kritikk fra Europarådet på konklusjoner i en fagspesifikk

utredning av forskere utenfor landet som ikke er enkulturet eller sosialisert inn i norsk samfunn, kultur og historie, er kritikkverdig og fører til reaksjoner som kan begrunnes både kunnskaps sosiologisk, vitenskapskritisk og minoritetspolitisk.

I del 2 forholder jeg meg til detaljer i utredningens første kapittel “Bakgrund” (s.1-2), som gir Hyltenstam & Milanis mandat, deres problemstillinger og definisjoner, deretter til avsnitt 2.5. “Beteckningen ‘kven’” (s. 7-9) i kapittel 2 om “Presentation av kvenerna” (side 2-9). Side 9 har henvisning til min egen teoretiske arbeidsrapport fra 1985 om etnonym, blant dem kven-begrepet .

I del 3 av høringskommentaren utdyper jeg så mange aspekter som mulig ved saksopplysningene og argumentene i utredningsrapporten for å få fram flere stemmer, synliggjøre innholdet og søke etter noen av de politiske barrierene som stenger for pragmatiske og bærekraftige fellesløsninger i diskursen om nasjonale minoriteter. Det er en subkulturell diskurs som ikke når fram til det offentlige rommet i det nasjonale huset. Delvis lukkes døren til åpenhetsrommet fordi minoritetsdiskursen henger sammen med og koples til tradisjonelt stereotype nordnorgesbilder.

Bilag 1 er referanser til egne tekster om det nordnorgesfinske. Bilag 2 er Kvensk/finsk fagplan. Finsk som 2. språk. Konsulentuttalelse 1990 til Kirke- og undervisningsdepartementet fra rektor Olav Beddari, Skogfoss skole, Pasvik.

1.5. Statlig minoritetsforvaltning og høringsrunde

Bare KKD “har sendt rapporten på bred høring med høringsfrist 15. juni 2004”, ikke KRK, som er fagdepartement for nasjonale minoriteter i Norge. Undervisnings- og forskningsdepartementet (UFD), som er fagdepartement for vitenskapelig forskning av gamle nasjonale minoriteter, med delegert myndighet til Norges Forskningsråd, er ikke nevnt i informasjonsbrev om nasjonale minoriteter i sammenheng med denne utredningsrapporten. Heller ikke Justisdepartementet (JD) er nevnt.

Utredningen har sammenheng med folkerettslige avtaler om europeiske staters ansvar for og beskyttelse av sine minoritetsspråk og minoriteter (jfr. Informasjon om statlig politikk. Nasjonale minoriteter, 1-2004). Kritikken fra Europarådet mot den norske staten for uklarheter omkring kvenskans status, og anbefalingen derfra om å avklare situasjonen, ser ut til å bli forstått som et sosiolingvistisk fagproblem. Utredernes spesialområder er tospråklighet og språklæring, minoritetsspråk, språkpolitikk og språkideologi. I Sverige har den ene utrederen, Hyltenstam, arbeidet med forholdet mellom samisk og meänkieli. (Meänkieli betyr ”vårt språk” eller ”vårt tungemål” i tornedalsfinsk og står for den offisielle

finske språkvarianten som har minoritetsbeskyttelse etter loven i Sverige). Også andre minoritetsspråksituasjoner i Sverige og flerspråklighetssituasjoner i utviklingsland er studert av Hyltenstam.

Sosialpsykologisk, kulturanalytisk, sosiologisk, statsvitenskapelig, juridisk og/eller menneskerettslig oppdragsforskning (i norsk forskningsmiljø ved universitet, høyskoler og forskningsinstitutt) om problemet med kvenskans status i dag er helt fraværende i statlig politikk om det nordnorgesfinske som nasjonal minoritet med språk som primært kjennetegn.

1.6. Motiv for kommentarer i høringsrunden

Hovedmotivet mitt for et høringsnotat før 15. juni 2004 er svar på en direkte henstilling fra det nordnorgesfinske miljøet.

Jeg representerer ingen formelle høringsinstanser, men forholder meg til det jeg oppfatter som et lekfolkmandat av i april fra det nordnorgesfinske miljøet om å bidra med kommentarer til utredningen og mitt faglige, etnologiske syn på statens politikk i minoritetsspråkdebatten. Under et opphold i Tromsø i slutten av mai fikk jeg anledning å snakke sammen om utredningsproblematikken, ansikt til ansikt, både med personer som har affinitet til det nordnorgesfinske og personer som ikke har slektsmessig tilknytning til dette kulturelle referansekollektive. Forvirringen de følte i diskusjonen om “kvensk språk” og “finsk språk” er påtakelig.

Det er svært betenkelig at Hyltenstam & Milani 2003 ikke har med i referansen en grunnleggende fagutredning om finsk som andrespråk fra grunnskolesektoren, på oppdrag fra Kirke- og undervisningsdepartet høsten 1989. Konsulentutalelsen var skrevet 1990 av tospråklig rektor ved Skogfoss skole i Pasvik, Olav Beddari. Han avklarte så mye av det som er uklart blant folk flest, i og utenfor det minoritetsfinske og den kvenska talgemenskapen, og i denne svenske utredningen. i 1990. Jeg legger ved uttalelsen hans som Bilag 2 her i høringskommentaren. Beddari er nevnt i andre sammenhenger i utredningen (bl.a. side 38, 42, 43, 44). I minoritetsdiskursen er jeg opptatt av kulturelle rettigheter, dvs. frihet til å tale og skrive og få opplæring i et minoritetsspråk som en del av ens egen kulturarv. Kulturelle rettigheter innebærer for meg også frihet til å ytre seg i og delta i utforming av nasjonal kulturpolitikk for personer som føler at det minoritetskulturelle er ett aspekt av flere etniske og nasjonale aspekt i ens egen sosiale identitet. Jeg er også opptatt av språk som kulturuttrykk i teoretisk forstand (se Bilag 1, referanser til egne tekster om det flerkulturelle og nordnorgesfinske)

1.7. Begrunnelse for omfanget av kommentaren

Avmakt og forvirring i det nordnorgesfinske miljøet er bakgrunnen for at jeg har funnet det nødvendig med en ganske utførende kommentar til denne vitenskapelige rapporten som ser ut til å få utilsiktede ødeleggende konsekvenser for bevaring av finsk som regional- og minoritetsspråk i Norge, særlig i Nord-Norge. Høringskommentaren er også ment som materialgrunnlag for dem som oppfordret meg til å komme med dette kulturfaglige og minoritetspolitiske innspillet til myndighetene.

Det er betenkelig at høringsdokumentet er en originalrapport i svensk språkform på et høyst spesialisert forskningsområde. Det sier noe om kommunikasjonslinjene ut til allmennheten fra statlig forvaltning i Norge av nasjonal minoritetspolitikk og statlig forvaltning av kulturpolitikk i Norge. Det paradoksale er at den politiske forvaltningen i KRD på rent formalistisk-juridisk grunnlag kan bruke den språklig vanskelig tilgjengelige spesialistrapporten som forsvar for ikke å stå bak utsendingen til bred høring, mens den eneste demokratiske og minoritetspolitiske handlingen som forsvarer rettssikkerhetn til en nasjonal minoritet, er KKD's utsendelse til bred høring.

Det kunnskapssosiologiske og kommunikative grunnlaget for hele høringskommentaren min er en politisk og en erkjennelsesmessig forståelse av lekfolksynet sammen med helhetsaspektet og generalisttilnærmingen i kritisk økofilosofi.

1.8. Minoritetspolitikk og offentlighet

Diskursen om reelle nasjonale minoriteter, den samiske og den nordnorgesfinske, reduseres til et regionalt problem, som søkes forklart ut innbyggernes egne disposisjoner for elendighetsbeskrivelser og stakkarsliggjøring. Her i høringskommentaren argumenterer jeg likevel bare ut fra den nordnorgesfinske minoriteten som formal-juridisk nasjonal minoritet, ikke den samiske, som folkerettslig også omfattes av Europarådets språk- og minoritetsvern. Det minoritetsfinske angår likevel også individuelle samers familie-, slekts- og lokalhistoriske bakgrunn og kulturelle identitet, ikke bare individuelle norskes (nordmenns, norskingers) bakgrunner og identiteter.

Døra til åpenhetsrommet i det norske hus er også lukket fordi diskursen holdes fast av strømdraget i en elitesirkulering som til overmål ligner den elitesirkuleringen mellom stat, forskningsmiljø og ikke-statlige interesseorganisasjoner som er blitt kritisert i Makt- og demokrati-utredningen 2003 i forbindelse med utviklingsforskning og bistandspolitikk.

1.9. Språk som attributt for kulturell identitet og som forskningsemne

Det samme reduksjonistiske og positivistiske synet som styrte humanistisk og samfunnsfaglig forskning om gamle minoriteters kultur og identitet i nasjonale forskningsprogram etter 1980 ser ut til å styre forskning av nasjonale minoriteter og legitimere forståelsen av språk-begrepet i statlig forvaltning av nasjonal minoritetspolitikk også etter 2000. Det undergraver folkerettslige prinsipper om beskyttelse av kulturelle særtrekk som er identitetsmarkører for minoriteter, i dette tilfellet språklige ytringer i vid forstand. Det skaper også farlige blindfelt i vitenskaplig forskning som erkjennelsesmetode og søking etter ny kunnskap og innsikt om menneskelig eksistens og sosial kommunikasjon. En utvidet forståelse i dag av språk som fenomen og forskningsemne gir Rolv Mikkjel Blakar professor ved Psykologisk institutt, UiO i en Dagblad-kronikk 1. juni 2004. Legg merke til hvordan flerfaglig tilnærming til om språk har økt. Fra Språk, makt og omsorg:

“Tradisjonelt har det vore vanleg å oppfatte språk som reiskap for tanken og verktøy for kommunikasjon. Reiskap og verktøy er i sitt vesen nøytrale. Det er reglar, mange og til dels kompliserte for korleis språket skal brukast på korrekte måtar. Filologane har tradisjonelt forvalta kunnskapen om språket. Som filologiens trofaste fotfolk har lærarane med raudblyant lært generasjon etter generasjon reglane for korrekt språkbruk (...) For det første er det det forhold at lingvistane og filologane ikkje lenger har noko form for monopol, om dei nokon gong har hatt det, på kunnskap om språk. I tillegg til filologar, lingvistar, filosofar og andre humanistiske fag, er språk i dag sentralt tema for samfunnsfunnsvitenskap og psykologi, for biologi og naturvitenskap, for matematikk, datafag og informatikk, berre for å nemne nokre sentrale fag som har språk som studieobjekt. Fordi språk er det mest typiske ved mennesket samanlikna med andre dyr, mennesket vert omtala som «språkdyret», er det kanskje ikkje til å undrast over at stadig fleire fag gjer språk til eit av sine tema.”

Del 2: Kommentarer til kapitel 1, 2 og 7

2.1. Om utredernes definisjoner

I denne rapporten anvender utrederne “termen kvenska” for å markere forskjellen mellom “riksfinsk”, som for dem er moderne finsk i Finland med sin dialektale variasjon, og den

“finska varietet” som har utviklet seg de siste århundrene i Nord-Norge. Det er også denne termen som anvendes i deres oppdragsskrift fra departementene (side 2).

Tilsynelatende er dette en grei definisjon, som faller sammen med innholdet i termen “nordnorgesfinsk”, så “kvenska” skulle derfor tilsynelatende være synonymt med nordnorgesfinsk. Standardisering av kvenska innebærer i praksis utforming av en ny skriftspråknorm på for det nordnorgesfinske.

Den nykonstruerte skriftstandarden er allerede brukt i oversettelse til kvænsk av vinmonopolets, Arcus, bestillingsliste, og lagt ut til offentligheten for noen år siden. Oversettelsen var basert primært på Børselv og Porsangerdialekten, og det virker som om Børselvdialekten skal være utgangspunktet for det nye skriftspråket. Skrivenormen har i prinsippet beholdt inntaket av norske lånord i muntlig tale som er tilflytt språket (siden 1850?) i den teknologiske og politiske moderniseringsprosessen til i dag, samt fonetiske fenomen som kan forklares som protofinske element (og således knytte forbindelsen med vikingetidens og middelalderens kvener i sagaen og rikssvenske historiske dokument).

2.2. Om språk.

Jeg har ikke noe problem med å kategorisere “kvenskan” som eget “språk” i Norge. Det territoriale, statlige, folkerettslige, minoritetsrettslige, med andre ord det politiske er avgjørende for meg. Det relative i begrepene “språk” og “dialekt” og det politiske, er allmennkunnskap i det norske samfunnet, påstår jeg. Folk kjenner til at vi har to offisielle “språk” og “språkformer” her i landet, at svensk er det andre offisielle “språket” i Finland, og at samene kaller alle variantene av samisk for det samiske “språket” i entall, selv om avstanden mellom noen av dialektene er så store at de ikke er gjensidig forståelig. Samiske språkforskere har selv sammenlignet forskjeller som mellom moderne norsk og islandsk (NOU 1984) (jfr. Abstand languages eller languages by distance).

2.3. Om dialekt

Jeg har heller ikke noe problem med å kategorisere lokale varianter i muntlig tale og i skriftlige framstillinger (skjønnlitteratur, ulike genrer lokal- og regional dokumentarlitteratur, i brev fra enkeltpersoner, o.l.) som “dialekter” av “kvenskan”. For øvrig er de finske variantene i Finland, Sverige og Norge gjensidig forståelig.

Sommeren 1966, mellom vår- og høstsemester i finsk grunnfag ved Universitetet i Oslo, oppholdt jeg meg i et par måneder på gård i Jalasjärvi i Sydösterbotten for å få trening i

muntlig finsk. Finsk mor på gården tilpasset dialekten sin nærmere standardfinsk så jeg med mitt grunnlag skulle forstå henne bedre. Fordi jeg hadde eksamen i Oslo foran meg, var jeg også redd for å blande for mye dialekt inn og holdt meg bevisst til standardfinsk. Da foreldrene mine kom innom fra Tromsø på besøk, kunne egen min mor (født 1922) forstå hva mor på garden sa til henne når hun snakket dialekt, men kunne ikke så lett uttrykke seg selv. Mor sa og sier selv hun aldri snakket aktivt finsk som barn, bare norsk til eldre folk, som snakket finsk til henne. Etter eget utsagn snakket hun ikke finsk før i 1962 i Nord-Finland på biltur (da jeg selv var med på bilturen fra Tromsø til Vadsø via Kilpisjärvi, Kittilä, Sodankylä, Ivalo og Utsjoki, men ikke kunne finsk).

Kommunikasjonsmåten i Sydösterbotten var at jeg hjalp norsk mor med hennes mangelfulle finske ordforråd til å oversette fra norsk til standardfinsk hun ville formidle til finsk mor. Finsk mor svarte henne da direkte på lokaldialekten og norsk mor forsto henne bedre enn mitt standardfinsk. Omkring 1970 tok mor friundervisningskurs i finsk i Tromsø. Ved å lese høyt for seg selv enklere standardfinske tekster, så hun bokstavelig talt hørte språket, forsto hun hva hun leste.

2.4. Likheter og forskjeller med språk i Sverige

Jeg har umiddelbart vanskelig for å forstå hvorfor en regjeringsutredning eller hvitbok om “kvenskans status”, som er en direkte konsekvens av kritikk fra Europarådets ministerkommisjon, skal inneholde en spesifikk lingvistisk grensegang, dvs. “likheter og skillnader”, bare mellom (a) en minoritetsspråkvariant i Norge (dvs. nordnorgesfinsk og ikke skogfinsk) og (b) en minoritetsspråkvariant i Nord-Sverige (dvs. “meänkieli” til forskjell fra annen finsk språkform i Nord-Sverige) (se likevel utredningens punkt. 4.3.1.2., side 30)

Hvorfor utelates fra mandatet til de svenske lingvistene å utrede grensegangen mellom “kvenskan” og språkformer i det andre opphavslandet for innvandrerne på 1700-, 1800- og 1900-tallet, altså mellom “kvenskan” og “finsk”, eller “finlandsfinsk” eller “riksfinsk” i Finland?

2.5. Den geografiske dimensjonen og bosettingen langs riksgrensene

Det er da en mye tettere daglig interaksjon over riksgrensene mellom Finland og Norge i dag, før 2. verdenskrig og på 1800-tallet enn mellom Sverige og Norge. For å komme til Sverige fra Norge i Tornedalen, må man krysse riksgrensen fra Finland, tidligere med bilferger, nå over broer. Skibotn og Lyngen har direkte riksveiforbindelse til Finland, men folk der lever i lengere geografisk avstand fra finlandske samfunn enn i det trespråklige Karasjok-området

(som midt på 1980-tallet viste til 20% finskspråklige i utlysninger av lærerposter i kommunen), og det trespråklige Tana-dalen, det tospråklige Neiden, og inntil 1944, det tospråklige Svanvikområdet i Sør-Varanger.

En kontinuerlig språkkontakt med norsk og samisk har, som utredningen sier, funnet sted og påvirket kvenskan. Men utrederne legger ingen vekt på den alltid tilstedeværende påvirkningen i grensestrøk, bare på innflytting av nyinnvandrere. Bare minimal lingvistisk vekt er lagt på samisk påvirkning av kvenskan etter min oppfatning.

2.6. Spørsmål: Hvem er det “kvenskan” refererer til?

Jeg har problemer med å forstå hvilket befolkningselement “kvenskan” (svensk for “kvensken”, og “kvensk” i hvitbokas tittel. I fortsettelsen bruker jeg også den svenske formen kvenskan når jeg refererer til utredningen, fordi jeg er ikke sikker på om utrederne kanskje har misforstått den politiske og kulturelle diskusjonen i Norge om de to diskursene omkring kvenbegrepet. Dermed har de kanskje misforstått også kvensk som teknisk term for en språkform som i alminnelighet, historisk og nå, er oppfattet som en finsk språkform, både av norsksinnede motstandere av akseptering av finsk i Norge og av finskættede selv.

A. Den ene diskursen går på om det norskspråklige inngruppenavnet kven skal brukes som offisiell personkategori i statlig forvaltning og i lærebøker, og ikke finsk eller finskættet. Altså, skal kvensk brukes som teknisk term på minoritetsspråket i Nord-Norge, dvs. utgruppetermen fra norsk-kulturell? Eller skal finsk brukes som teknisk term, med andre ord den skandinaviskspråklige betegnelsen på det språket som de hadde med seg fra Finland og Sverige og fortsatte å bruke i Norge, med andre ord den norskspråklige inngruppetermen.

B. Den andre diskursen går på om det finnes en egen kvenskpråklig minoritet, kvenene, som er et eget, ikke-offisielt urfolk i Nord-Norge, med opphav i nordlige kystområder og elvedaler i Bottenviken, og forskjellig fra finlenderne som bor der i dag, men ganske lik de svenske tornedalsfinnene i Sverige.

C. Så lenge jeg ikke klarer å finne ut hva det egentlige problemet i utredningen eller hvitboka “kvenskans status”, er det enklest å fortsette å bruke kvenskan om språket og den kvenska talgemenskapen (jfr. nederst side 1) om gruppen, kollektivet, befolkningssegmentet, når kommentarene er respons på saksforhold som tas opp i den svenske teksten, men innholdet i termene likevel er uklare. Se likevel utredernes egen definisjon (side 2).

Uklarheten rådde også før Sovjetunionens oppløsning og folkemordene i krigen i Jugoslavia – med andre ord før den norske majoriteten ble bevisst sin egen etnisitet som majoritet, og før Europarådets plakater og konvensjoner om vern av nasjonale minoriteter ble

utformet og siden signert og ratifisert av Norge. Når den norske regjeringen framdeles strever med kvenskans status, er det vanskelig å tro at det kan bero på rettsvillfarelse med hensyn til hvem det folkerettslige vernet skulle omfatte, siden politiske myndigheter tidligere har innhentet utredninger fra fagkonsulenter, som denne fra undervisningssektoren og praktisk pedagogisk virksomhet innenfor minoritetskollektivet:

“Det er ikke tilrådelig å kalle planen “Kvensk/finsk fagplan”. Vi må velge en fagterminologi som alle forstår og som ikke gir negative assosiasjoner. (...). Forandring av tittel innebærer at begrepet kvensk/finsk blir skiftet ut med finsk overalt i planen. (...) Finsk språk må ikke kalles for kvensk. Er det snakk om finske dialekter i Nord-Norge, kan vi kalle disse norskfinske eller finnmarksfinske dialekter. Uttrykket “læring på talemålets grunn” passer dårlig når det gjelder finskundervisning hos oss fordi finsk ikke er barnas dagligspråk. Denne forsøksvirksomheten som er i gang i Porsanger, vil jeg heller kalle undervisning i “porsangerfinsk” eller “hjemmefinsk”. Å begrense retten til finskundervisning til elever med “kvensk og finsk etnisk” bakgrunn er diskriminerende. Som andre kulturfolk i verden er også folk i Nord-Norge et blandingsfolk, og det er ofte meget vanskelig for den enkelte å avgjøre hvor man etnisk hører hjemme (...) Elever som har lyst til å lære finsk, behøver ingen etnisk merkelapp for å delta. Vi må ikke utelukke at også samiske og norske elever vil velge finsk som 2. språk. Av hensyn til alle dem som ikke kan definere seg som “kvener”, er det urettferdig og også nødvendig å knytte finsk som 2. språk til kvensk etnisitet og bosetningshistorie ” (Olav Beddari, 3. april 1990. Se vedlegg 2)

2.7. Om befolkningselementet i diskurs 2.6.A

Hvis dette befolkningselementet som 2.6.A handler om, er etterkommere av finskspråklige innvandrere til Nord-Norge, særlig til Troms og Finnmark, og

- (i.) særlig på 1700- og 1800-tallet, da de dannet finskspråklige lokalsamfunn, men også
- (ii.) enkeltinnvandrere på 1600-tallet og tidligere, og
- (iii.) arbeidsinnvandrere særlig fra Finland på 1900-tallet,

da forstår jeg “kvenskan” som norsk utgruppeterm i talemål og visuelt i skriftform som det som representerer det “nordnorgesfinske” befolkningselementet i Norge i dag.

Da forstår jeg også med “kvenskan” det språket de forfedrene, som innvandret, brukte i opphavslandene Sverige og Finland, og siden i Norge.

Da er “kvenskan” for meg synonymt med “finsken” i norsk skriftspråk, og “suomen kieli”, eller bare “suomi” i finsk skriftspråk.

2.8. Om inngruppe- eller utgruppenavn som offisiell norsk term i diskurs 2.6.A

Hvis “kvenskan”, som språk, og “kvener” som språklig-kulturelt befolkningselement i Nord-Norge står i kontrast til “norsk” språk og “norske” eller “nordmenn”, og til “samisk” språk og “samer”,

da er språket “kvenskan” og menneskene “kvener” norsketniske utgruppetermer, og norsketniske synonymer til “finsk” og “nordnorgesfinsk”, “suomi” og “ruijansuomi”, som igjen er norskspråklige og finskspråklige inngruppetermer på den målformen som brukes av menneskene i tale og skrift.

Da er menneskene de samme som i manns minne og til og med i dag har betegnet seg og betegner seg, “finsk”, “finskættet”, “finlender”, “nordnorgesfinsk”, “suomalainen”, “ruijansuomalainen”. Dette vel å merke hvis de må uttrykke det i ord, artikulere det, så andre kan høre eller lese det.

Da er “kvenskan” og “kvener” det samme befolkningselementet eller segmentet som omtales i disse norske skriftene om det nordnorgesfinske.

1921: Den kvænske indvandring til Nord-Norge (Just Qvigstad) (i utredningens referanse)

1957: Språkpolitikk og skolestell i Finnmark 1814- 1905. (Helge Dahl) (ikke med i referansen)

1976: Innstilling om norsk-finske kulturforhold (Norsk kulturråd) (i referansen)

1981: Den finske fare [1860-1940] (Knut E. Eriksen & Einar Niemi) (i referansen).

1990: Kvensk/finsk fagplan. Finsk som 2. språk. Konsulentuttalelse til Kirke- og undervisningsdepartementet (Rektor Olav Beddari) (ikke med i referansen) [Bilag 2]

1996: Kvenane/ dei finskætta i Noreg. Språk, kultur og tilhøvet til nyinnvandrara (Hvitbok. KAD) (Elin Karikoski & Aud-Kirsti Pedersen) (i referansen)

2. 9. Om kontinuitet fra vikingetid og middelalder

Innenfor bosettingshistorien og innvandringshistorien eller innflytterhistorien til det nordnorgesfinske befolkningselementet i dag, så forklarer jeg ikke “kvenskans status” eller menneskene sjøl, som noe med opphav i “kvænerne” i “Ottars beretning” og heller ikke i “birkarlene” på 1300-tallet som “bodde i kystsognene ved den botniske bugt, Torneå, Piteå og Luleå”. Heller ikke til “birkarlene” som krevde inn “sjølapskatten (‘finneskatten’)” før 1523, ser jeg rent umiddelbart tilknytning: “Ved den norske kyst drev birkarlerne fiskeri, skjønt deres ret dertil blev bestridt av de norske myndigheter” (opplysninger og sitat fra Qvigstad 1921, 4-5).

Men kanskje finnes det likevel en historisk overgang til etablering av finskspråklige småsamfunn i Nord-Norge og finskspråklige og finskættede fra norskekysten på 1500-tallet da birkarlerne drev fiskeri ved den norske kyst? I tornedalsk arkivmateriale finnes omtalt en mann med tilnavn “Ruijalainen” på 1500-tallet (her etter moderne finsk ortografi, fordi jeg ikke har skriftlig kildehenvisning for hånden), som skulle bety ’norske’ eller ’nordmann’.

2.10. Om kontinuitet i skriftspråket fra 1500-1600-tallet

“Kvenskans status” som skriftspråk burde vel heller ikke utredes språkhistorisk lengere bak enn på 1500-tallet, siden grunnleggeren av det finske skriftspråket ikke var født før ca. 1510, Michael Agricola, biskop i Åbo som døde 1557. Agricola oversatte til finsk Det nye testamente og mer enn en femtedel av Det gamle testamente, og skrev ellers skrev Abc-kiria 1542-43 (ABC-bok), Rucouskiria 1544 (bønnebok), Se meiden Herran Jesusen Christusen pina 1549 (Om Jesu lidelse), Käsikiria (manual) og Messu (Messe). Disse enkle titlene på 1500-tallsfinsk er lett forståelig for den som kan litt finsk. For gamle og unge som åpner hjerteporten, ikke bare for Guds ord, men også for andre finskspråklige varianter enn ens egne, er begynnelsen på Agricolas vers i åpningen av leseboka 450 år tilbake også lett:

“Oppe nyt wanha ia noori joilla Ompi Sydhen toori.

Jumalan keskyt ia mielen iotca taidhat Somen kielen.”

Kanskje hadde noen av fiskerne ved norskekysten på slutten av 1500-tallet religiøse skrifter avl Agricola med seg? Hvem vet? Kanskje ble de omsatt på markedet i Torneå, som fikk kjøpstadrettigheter i 1620? I dagens konkurranseutsatte forskermiljø om det nordnorgesfinske, kunne man vel tenke seg et prosjekt om hvem som først brakte det finske skriftspråket til Norge – eller om når tid det skjedde?

Hva mer vet forresten språk- og litteraturforskerne ved UiTø om teksten fra 10. juni 1747 fra Alta, som Samuli Paulaharju (1928, 510-511) gjengir og omtaler som edsformular på “en blanding av samisk og dårlig finsk”? Er skriveren en norsk lappemisjonær uten finnskunnskaper, eller er det en same som er skrivekyndig på dansk(norsk) og skjønner og snakker finsk, men ikke flytende? Brukes dette skriftet som historisk grunnlag for skriftfesting og standardisering av kvenskan?

2.11. Om tradisjon og kontinuitet i egen historie og finsk språk i USA

Jeg har ingen grunn til å undervurdere den kognitive og emosjonelle betydningen av kontinuitet i søking av røtter (Bilag 1: (7)1971). Men å kople sagaens kvener til egen slektshistorie er som å kople Leiv Eriksson eller Ingstads vikinger til den norske utvandringen til USA fra tidlig 1800-tall og til i dag (jfr. også historien om Kensington-steinen). Svenske finnskoginger og finlandske østerbottninger i USA kan med større rett kople sin kollektive historie til 1600-tallets utvandring til Amerika og koloniseringen i Delaware, og leite etter slektsforbindelser ut fra kunnskap om familienavn.

Hvorfor skulle ikke finsk-amerikanere, som forsøker å holde på gamlespråket forsøke å utvikle en egen skriftstandard, som er basert på den muntlige varianten som Siiri Sahlman-Karlsson viser til som Finglish i sin lingvistiske studie av amerikansk-finsk (1976)? Finglish er en seriøs betegnelse foreslått før 1946 av en professor ved Suomi College i Michigan, siden så mange amerikanske ord er tatt opp i finsken av finsktalende amerikanere (Sahlman-Karlsson 1976, 17). Hun konkluderer slik (min overs.): ”Skjebnen til Finglish i De forente Stater ser ut til ligge hos etterkommerne av den første og andre generasjonen av innvandrere. Den andre generasjonen er ofte tospråklig. English har tatt førsteplassen og Finglish er hjemmespråket som brukes mest med foreldrene. Det ser ut som om det er uunngåelig at Finglish gradvis vil gå ut av bruk. Som lenge som beherskelse av English forblir et hinder for finnene, så vil Finglish bli snakket” (1976, 115).

2.12. Om politiske og psykologiske barrierer for sjøl-kategorisering

Det er psykologisk lettere å kategorisere fjernere familiemedlemmer, naboer og andre lokalsamfunnsmedlemmer med disse inngruppetermene, både av politiske grunner, statens kontinuerlige assimileringpolitikk overfor finskspråklige i Nord-Norge. Men også rent allmennt psykologisk, uten direkte politisk press eller grov undertrykking er det vanskelig å kategorisere seg sjøl i en flerkulturell sammenheng, eller en flerregional slektssammenheng.

Også av den grunn er det klart at mange mennesker med affinitet til det finske og nordnorgesfinske, har vanskelig med å sette det ene eller det andre som offisiell term, muntlig og skriftlig, på seg sjøl. Det psykologiske, ikke-politiske gjelder også sjølkategoriseringen “kven” (som likevel språkpsykologisk og i forhold til regional, nasjonal identitet er en vanskeligere term å bruke).

Det er en to- og flerkulturell situasjon som er et allmennmenneskelig, psykologisk problem for et enkeltmenneske som skal kategorisere seg selv i forhold til flere referansegrupper eller kollektive referanser som dette enkeltmennesket føler seg lojalt knyttet til. Lojalitet er et av nøkkelbegrepene i beskrivelse av sjølidentitet. Jeg kjenner dilemmaet fra mine egne døtres norskhet i forhold til sin fars opprinnelse i England, og til farmors bakgrunn i Skottland, der de sjøl har bodd ett år og gått på skole der og snakket “skotsk”, ikke “engelsk”, som sine “engelsk”-språklige søskenbarn.

2.13. Om nasjonal målstrid og kampen for å beholde et minoritetsspråk

Betenkelig er utredernes sammenligning mellom den nasjonale norske språkstriden mellom nynorsk og bokmål og striden om en eller to skriftstandarder for finsk språk i Norge. Den

liberale og positive holdningen til sidemål og alternative former, og gode dialektforståelse, tas i Hyltenstam & Milani 2003 til inntekt for hvor godt en nykonstruert skriftstandard som lavspråk-standard vil fungere i Norge i forhold til standardfinsk som høyspråk-standard. Derimot tas lite hensyn til ulike historiske, politiske og sosiale forskjeller mellom den nasjonale målsaka og den minoritetsrettslige kontrasten mellom kvenskan og finsk skriftstandard.

Den nasjonale målstriden mellom ”de två s k målformerna bokmål og nynorska” var tross alt en “hjemmekamp” i Norge, der opprøret var mot inntrengerne som hadde kommet inn i landet, og mot dem inne i landet som hadde tatt over inntrengernes språk. Det som siden har skjedd, har vært en tilnærming mellom språkene ved at det opprinnelige danske skriftspråket og det seinere modererte norske riksmålet og dagens bokmål er mye nærmere talemålet enn det var. Det kan virke som om utrederne har oppfattet historiske innvandringsbølger av finskspråklige til Nord-Norge som en slags inntrengere på hjemlig mark, slik møtet med nyinnvandrerne i dag blir både en nasjonalistisk og kulturell konfrontasjon på individplan og i visse gruppesammenhenger.

Kampen for å beholde minoritetspråket er derimot en kamp på “bortebane” i forhold til det mytiske hjemlandet “Kvenland”. Her skulle egentlig tordedalingene på begge sider av Sverige-Finland-grensen og finlenderne i Kvenlandsområdet være de rette til å revitalisere kvenskan som språk, ikke de nordnorgesfinske som dro til utlendigheten i Nord-Norge.

Videre utvikling i standardiseringen av kvenskan som skriftnorm må bety at alle de andre nordnorgesfinske dialektene må underordne seg Børselvdialekten, muligens med kompromisser om tillatte sideformer, som i de to norske skriftstandardene. Det må også bety at alle norske lånord som ikke er oversatt til finsk i muntlig tale, også går inn i den nye språkstandard. For tospråklige norsk-finske betyr det at kvenskan gir de norskspråklige en sematisk fordel de har fra sitt ene hovedspråk. For tospråklige samisk-finske betyr det at formlikhet i ordtilfanget blir redusert og samisk-finsk-språklige ikke får fordeler av etymologisk fellesopphav i begge språk (som järvi og javrre for ‘innsjø’).

Kvenskan går også bort fra den puristiske linja, den språkpolitiske som finnes både i riksfinsk og på islandsk og i nynorsk, og sånn sett er et vern mot det formmessige i eget språk. Både finsk og samisk ordtilfang bygger på den agglutinerende, “sammenlimende” egenskapen i språket som gjør at man fra ett og samme stamme- eller grunnord kan legge til endelser for ulike ordklasser, verbendinger, abstrakter, kollektiver, osv. Ordet kirja for bok, eller stammen kirj- i samme ord er førsteleddet i ord på finsk som betyr bok, bokstav, bibliotek, skrive, forfatte, forfatter (felleskategori for mannlig forfatter), forfatterinne, skrible, litteratur, osv. Jo

flere norske lånord som kommer inn i den offisielle skriftstandarden kvenskan, jo enklere blir språkpresset fra engelsk også, og tospråklige norsk-finske vil kunne tenkes å lettere ta opp engelske ord og uttrykk fra engelsk også i enspråklige norske sammenhenger.

2.14. Om befolkningselementet er det samme som diskurs 2.6.B

Hvis det er tilfelle at kvenskan i utredningen står språket til en særlig minoritet i Norge (forskjellig fra det nordnorgesfinske) som både er en formal-juridisk nasjonal minoritet og et urfolk med egentlig opphav i bosetting før grensesetting i 1751, blir det hele noe mer komplisert, og etterhvert folkerettslig og konstitusjonelt noe betenkelig, så langt jeg kan se, fordi denne særlige nasjonale minoriteten med sitt eget særlige språk utelukker alle nyinnvandrere etter 1751. Etterkommere av finskspråklige innvandrere som kom etter 1751 bør også ha rett til vern av språk og kultur etter regler i Europarådets minoritetskonvensjoner.

Men først må vi kanskje se om den kvenska talgemenskapen skiller seg ut fra det vanlige, normale, typiske for det nordnorgesfinske befolkningselementet. Hvis den kvenska talgemenskapen har vært isolert i lokale samfunn med statiske næringer som jordbruk og fiske inntil et bevegelig industri- og tjenestesamfunn der yrkesliv og sosialt liv forøvrig har bidratt til oppsplitting av tidligere, mer sammenholdte grupper, da kan denne talgemenskapen ikke ha hatt mye å gjøre med den generelle moderniseringsprosessen i Norge og Nord-Norge, særlig sist på 1800-tallet, som med det moderne gruve- og verksamfunnet i Kåfjord i Alta fra begynnelsen i 1820-årene. Heller ikke kan de ha hatt mye å gjøre med de gruvespesialistene som ble hentet inn derfra i 1860-årene til koppergruver ved de store sjøene i USA, det demografiske grunnlaget for de seinere finskspråklige settlementene i the Copper Belt.

Den kvenska talgemenskapen kan heller ikke ha hatt noe å gjøre med dyktige finskspråklige ishavsskipperne fra Elvebakken i Alta sist på 1800-tallet, som førte loggbok på finsk. Eller kommersialiseringen og industrialiseringen av fiskeriene på Finnmarkskysten, dampskipsfarten langs kysten. Hvor var den kvenska talgemenskapen da telegraf- og seinere telefonstasjoner ble utbygd og betjent ved kysten og inne i landet? Hvor var kvenene da det ble muligheter til å abonnere på finskspråklig avis i Vadsø 1877? Hvilke salmebøker og bibler og andre religiøse bøker og tekster har læstadianerne i den kvenska talgemenskapen lest? På hvilket språk holdt de brevkontakten med slekt i Finland, Sverige og USA?

2.15. Om nedlatende holdninger til kvenskan fra finsk side

Kvenskan har utviklet seg til å bli det den er, også på grunn av “ogynnsamma attityder till kvenskan från finsk sida inklusive från senare finska immigranter i Norge” (øverst side 2).

Poenget til utrederne er viktig nok, fordi folk holder heller kjeft og lar være å snakke finsk, dersom bedrevitende har en arrogant holdning. Jeg intervjuet sjøl en eldre kvinne i Øvertorneå i september 1967 – vi snakket norsk og svensk, men hun var opprinnelig finsktalende tornedaling, eller tospråklig tornedaling. Som ung jente på reise i Helsingfors i 1920-årene, hadde hun vært innom en av hovedstadens finere klesforretninger for å kjøpe en hatt. Hun brukte sin tornedalsfinske betegnelse på ‘hatt’. Da smilte ekspeditrisen, for det hørtes litt gammeldags og bondsk ut. Fra den dagen nektet denne kvinnen å snakke finsk i Finland. Så såret var hun enda i 1967.

Det er klart at slike episoder reduserer motivasjonen for å bruke standardfinske, og særlig hvis man føler seg ustødig fordi man aldri har hatt opplæring i en felles standard. Har dette nødvendigvis å gjøre med en kulturell, etnisk eller nasjonal holdning, eller er dette en sosial forskjell, som den mellom arbeiderklasse og funksjonærer, mellom urbanister og folk fra landet? Min engelskspråklige svigermor lo også litt da jeg takket henne for portemoneen jeg fikk i julegave, for den hadde så mange ”rooms”. Jeg skulle sagt ”compartments”. For meg var det første logisk, for henne hørtes det ut som om portemoneen hadde ”værelser” (stue, kjøkken og soverom!). For meg var det andre ulogisk, for bare tog har ”kupeer”. Det hele var jo litt komisk.

Det var det også for min Helsingfors-venninne, litt komisk, fortalte hun meg, da hun først på 1960-tallet var blitt kjærest i Oslo med en teknikerstudent fra Bugøyenes, faktisk min mors fetter, på min alder. Her var denne unge, moderne kledte, kjekke unggutten, etter hennes mening, som snakket finsk ”som en gammel gubbe fra Kemijärvi”. Unektelig litt morsomt. Men ingen av dem gjorde det slutt av den grunn. Sikkert massevis av norskamerikanere på besøk i foreldres og besteforeldres hjemland, som har opplevd lignende når de snakket norsk her med norske slektninger? Denne fetteren, fra et aktivt læstadianerhjem, hadde allerede i tenårene lært seg å lese finsk, og kom igjennom de den gang nye romanene til Väinö Linna.

Når utredningen opererer med ogynnsamma attityder “från finsk sida”, kan det her bety det nordnorgesfinske, siden “senare finska immigranter” eksplisitt nevnes i tillegg til det “finska sida”. Det kan ikke bety annet enn at kvenska talgemenskapen ser seg sjøl som forskjellig fra andre finskættede i Nord-Norge. Av egen erfaring vet jeg fra faglige sammenheng at begrepet “finskættet” og “finske språk i Nord-Norge fungerer som en rød klut på noen universitetsutdannede personer i de kvenske organisasjonene. Denne reaksjonen lar seg belyse ut fra tradisjonen om stigmatisering av det samiske som fysisk-antropologisk kategori og det finlandske som politisk-fascistisk kategori. Disse dypkulturelle føringene har jeg vært opptatt av siden jeg i 1960-årene ble opptatt av å studere på teoretisk, analytisk nivå,

den flerkulturelle, flerspråklige, fleretniske dimensjonen av egen regionale kulturbakgrunn – en periode jeg hadde givende kontakt med samiske studieveinner i Oslo, mens jeg sjøl var opptatt av å lære meg finsk for å kunne lese på finsk om bakgrunnen for utvandringen fra Finland.

2.16. Om utredernes konklusjon side 66.

“Vår konklusjon er at det nå uansett [om det også er nyttig med standardfinsk] ser ut til å eksistere en situasjon der støtte etter minoritetskonvensjonen klart skulle rettes mot kvensk og ikke standardfinsk. I den sammenhengen ville det være et naturlig steg å betrakte kvensk som et eget språk”.

Dette er nok et tegn på at standardfinsk kommer helt ut av betraktning som rent minoritetsrettslig i Norge, og forsterkes av følgende: ”Dette innebærer imidlertid ikke at det trengs noen særlige forskrifter fra sentralt hold for hvordan kvenene bør forholde seg til standardfinsk, særlig i utdannessammenheng.” I praksis har nesten alle lederne av kvenorganisasjonene høyskole- eller universitetsutdanning i standardfinsk, som gir dem den formal-lingvistiske innsikten for å konstruere en ny skriftstandard som offisielt skal kalles “kvensk”, språket til den kvenska talgemenskapen. Denne praksis er implisitt i følgende: ”Det finnes ikke noe som taler i mot at noen kvener fram i tid skulle velge formell skoling også i standardfinsk”. Den noe betenkelige sammenligningen med nynorsk og bokmål kommer i følgende argument: “Man kan tenke seg at både grunnleggende og fortsatt språkutdanning gjennomføres i den egne varieteten, kvensk, men at man i en seinere fase parallelt tilbyr også nabospråkundervisning i finsk ” (Hyltenstam & Milani, 2003, 66; min oversettelse).

Også i konklusjonen ser utrederne ser ut til å mene og tro at de virkelig utreder “kvenskans status” for ‘alle med finsk språk og kulturbakgrunn som har flyttet til Norge før 1945, og deres etterkommere, forutsatt at denne bakgrunn på en eller annen måte oppleves som relevant i dag’ (ibid., 2). Dette stilt sammen med en situasjon som ses som en mulig framtidssituasjon i Norge, gjør at jeg får en følelse av å miste grepet om hvilke sosiale kategorier og gjensidige relasjoner mellom disse kategoriene denne egentlig handler om.

2.17. Hvilket kulturelt kollektiv beskrives i utredningen? (side 66)

Sammenligningen med nynorsk-bokmål-situasjonen understrekes også her: For en mulig framtidskonsekvens som utrederne ser, kan bli en diglossisituasjon, hvis standardfinsk skal anvendes i kvenenes språkundervisning, dvs. at standardfinsk anvendes i skolespråkfaget finsk som andrespråk, mener utrederne. Diglossisituasjonen vil innebære at disse kvenene får to ulike språk som brukes på ulike funksjonsfelt i samme samfunn, nærmere bestemt “en

høyform (standardfinsk) i offisielle sammenhenger og en lavform (kvensk) for den mer intime språkbruken i familie og nærmiljø” (ibid. 66; min overs.).

Er det ikke en samtids- og nær fortidssituasjon utrederne beskriver og ikke en framtidssituasjon? Muntlig kommunikasjon på “finsk” i nordnorske familier og nærmiljø på lokale dialekter er jo det typiske, mens man bruker og brukte norsk i offisielle sammenhenger. Om man da ikke har samisk-finsk familiebakgrunn og bor i samisk kommune. Da kan både nordsamisk og norsk i dag være høyspråk i offisiell sammenheng, mens finsk er lavspråk, og særlig i samiske kommuner etter at samisk har fått nasjonal anerkjennelse og konstitusjonell beskyttelse.

Argumenter bygd på erfaring, glir som sand mellom fingrene. Jeg vet ikke hvor jeg skal begynne. Det henger ut løse tråder alle steder. Jeg ser ikke hvordan strukturen på veven er bygd opp. Jeg skjønner de teoretiske begrepene og de sosiolingvistiske tankemodellene. Men jeg skjønner ikke empirien, de konkrete sosiale kategoriene og kjennetegnene ved dem. Jeg kjenner meg ikke igjen i den virkeligheten utrederne beskriver.

2.18. Er departementenes hvitbok om kvenskans status en misforståelse om den nordnorgesfinske minoritetssituasjonen i Norge?

Det er dette som er uklart. Dersom kvenskans status i Norge bare omfatter en fraksjon av den nordnorgesfinske befolkningen med slektstilknytning til finskspråklige innvandrere de siste tre hundre årene, utelukker det svært mange aktivt finsktalende mennesker, både tospråklige fra fødselen av (finsk-norske og finsk-samiske) og finskættede som har lært finsk som andrespråk i grunnskole, videregående skole eller på universitet og høyskole. Utredningens 1. kapittel kan tyde på at det er snakk om at bare en fraksjon av det nordnorgesfinske er representative for kvenskan som språk (jfr. kommentarer 14 og 15). Dette er folkerettslig og konstitusjonelt betenkelig, for da har Norge ikke oppfylt vilkårene for språkvern og minoritetsvern etter Europarådets minoritetsspråkpakt og Europarådets rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter (jfr. punkt 2.1., siste avsnitt side 3).

Også utredernes innsamling av informasjon kan tyde på at bare en avgrenset fraksjon av det nordnorgesfinske miljøet er argumentprodusenter i statens oppfølging av anbefalingen fra Europarådet om å utrede kvenskans status, jfr. side 1 i utredningen.

2.19. Informasjonskilder og argumentleverandører

For det første bygger utrederne hovedsakelig på (i) publisert materiale om kvenskan og den samfunnsmessige situasjon, samt om den kvenska befolkningen i Norge i allmennhet.

Påfallende er da fraværet i referanselista av den store skolehistoriske avhandlingen til lærerskolelektor Helge Dahl om undervisning i den trespråklige regionen av samiske og nordnorgesfinske barn (Dahl bruker kven-termen). Avhandlingen behandler perioden 1814-1905, unionstiden med Sverige, med 1850-årene som minoritetspolitisk tidsskille i Norge.

For det andre har utrederne samlet inn informasjon ”muntlig eller via skriftlig korrespondanse med (ii) sakkyndige”, som ser ut til å være representativt for et svært lite fagfelt i et minoritetsrettslig (folkerettslig), språkpsykologisk og museologisk komplekst område. Organisasjonmessig innenfor det nordnorgesfinske har man holdt seg til bare en, men likevel svært sentral og viktig organisasjon. De sakkyndige er de som ”representerer Norske Kveners Forbund og Kvæntunet (Norsk senter for kvænsk språk og kultur) samt sakkyndige ved Universitetet i Tromsø (instituttene for språk og litteratur og historie)”.

Det er uklart om disse universitetsinstituttene i Tromsø bare omfatter institutt for finsk litteratur og språk eller andre institutt med litteratur og språk som tema. Historie tolker jeg som faghistorie, ikke som kulturhistorie, som man ville finne i arkeologi, for eksempel. Det kulturelle aspektet finnes likevel til en viss grad i litteraturanalysen og og sosiolingvistikken, vil jeg tro. Det politiske og statsvitenskapelige kunne man vente å finne i historiefaget. I praksis har sentrale faghistoriske studier stoppet ved andre verdenskrig, som også utgjør tidsskillet i vitenskapelige og minoritetspolitiske main stream-definisjoner av den kvenska talgemenskapen.

For perioden etter andre verdenskrig har man under 1980-tallet og 1990-tallet unngått å ta opp vår egen samtids politiske problemer i historie- og språkforskning ved norske universitet. At viktige makropolitisk aspekt, statsrettslige, minoritetsrettslige, utdanningspolitiske, kulturpolitiske og språkpolitiske forhold er blitt tatt opp som aktuell samfunnsproblematikk, kan mer tilskrives de etnopolitiske interesseorganisasjonene enn språk- og historieforskningen ved universitet og høyskole. Derimot har den vitenskapelige forskningen legitimert holdbarheten i argumenter som er framført av disse interesseorganisasjonene, både når det gjelder kven-begrepet som offisiell betegnelse i norsk statsforvaltning, og arbeidet for å konstruere en ny skriftstandard basert på den kvenska talgemenskapens språkbruk.

2.20. Premissleverandører for statlig minoritetspolitikk

Elitesirkulering i nasjonal minoritetspolitikk som angår det nordnorgesfinske minner mer om totalitær tstatskorporatisme enn demokratisk samfunnskorporatisme. Det er pinlig å lese referat fra årsmøtet 2004 i Norske Kveners Forbund/ Ruijan Kveeniliitto i Ruijan Kaiku,

Norjan suomalaisten ja kveenien lehti/ Den kvensk-finske avisa i Norge, nummer 2, 2004 (30. april 2004) side 14, refereret ved redaktøren.

“Kommunaldepartementet: Kvenforbundet er vår premissgiver i kvenpolitikken” er overskriften for oppslaget med følgende innhold:

“Det kongelige Kommunal- og regionaldepartement var representert på landsmøtet. Embedsmann, rådgiver Erik Mosli bringte hilsen fra kommunalminister Erna Solberg og statssekretær Anders Eira. – All honnør til Norske Kveners Forbund/ Ruijan Kveenliitto! Det er viktig med engasjement fra minoritetene selv. Vi er klar over at flere kvenske tiltak ikke er som de skal være. Minoritetene skal selv være med å bestemme, derfor er NKF/RK vår premissleverandør (...) Norske Kveners Forbund er den fremste premissgiver når det gjelder utvikling og prioriteringer innen kvenpolitikken. Det er derfor i alles interesse at vi har en velfungerende organisasjon som representerer kvenene. (...) Økt støtte til forbundet er også å anse som en oppfølging av Europarådets rammekonvensjon for beskyttelse av nasjonale minoriteter. Der heter det blant annet at man skal legge til rette for effektiv deltakelse fra nasjonale minoriteter, særlig i saker de selv blir berørt av. Han oppmuntret forbundsledelsen, tillitsvalgte og lokallag for å skaffe seg grundige kunnskaper om det internasjonale rammeverket for politikken overfor kvenene. – Det er viktig at dere setter dere inn i konvensjonene og følger med hva rapporteres om oppfølging av konvensjonene. Lykke til! Avsluttet Erik Mosli i sin hilsen fra den politiske ledelsen i Kommunaldepartementet”

Innholdet i referatet om tilretteleggelse for effektiv deltakelse fra nasjonale minoriteter og oppfordringen om å skaffe seg grundige kunnskaper, fører til spørsmål om hvorfor ikke KRK står bak utsendelsen av utredningsrapporten Hyltenstam & Milani 2003, bare KKD (ifølge KRKs Informasjon om Nasjonale minoriteter, 2004:1, side 4).

2.21. Språket som redskap for å skape den Andre i sitt bilde

Departementets avgrensning av hvem som skal være premissleverandører bekrefter at den norske staten bare har anerkjent en fraksjon av den finskættede befolkningen i Nord-Norge som nasjonal minoritet etter Europarådets minoritetskonvensjon. Da denne fraksjonen står for den foreløpig materialiserte skriftstandard kvenska i Hyltenstam & Milani 2003, står den også for en gitt lokal dialektvariant av den finske språkvarianten i Nord-Norge, der det er svært mange og svært ulike dialektvarianter med hensyn til ulik innvandrer- og bosettingshistorie, ulike kontaktspråk, og ulike sosioøkonomiske kategorier med hensyn til rurale og urbane næringer, primærnærings teknologi og industriell produksjon, muligheter til utdanning over grunnskolen til moderne profesjonsyrker fra slutten av 1800-tallet og til i dag, osv.

Diskursen om kvenskans status overlapper nasjonale diskurser i det offentlige rom om samiske rettigheter til land og vann som urfolk, om sidemålet i norsk grunnskole i nasjonale media om bærekraftige nordnorgesbilder i det regionale og delvis nasjonale forskersamfunnet.

Dessuten har diskursen om kvenskans status argumenter felles med den norske neger-debatten og holdninger til staten Israels politikk.

I neger-diskursen virker både strukturelle forhold i språket inn, som forskjell mellom substantiv og adjektiv, og et mer rasistisk-biologisk aspekt. Sånn sett angår neger-diskursen forholdet mellom nordnorgesfinsk og samisk i offentligheten på 1900-tallet til slutten av andre verdenskrig, og ide- og vitenskapshistorisk historisk på 1700- og 1800-tallet i forholdet mellom skandinavisk (norsk og svensk biologisk opphav) mot det fenniske, finskhet (finsk og samisk som biologisk felleskategori).

Kategorien neger betegner i etnisitetssammenheng en totaliserende term som impliserer, men ikke uttrykker, et negerspråk (“negersk”), en negerværemåte (“den negerske væremåten”, og andre negerting (“negersk” mat og “negerske” klær) (Jamfør lappekone, ikke lappisk kone; kvenkone, ikke kvensk kone). Men adjektivet negersk er ikke en alminnelig term i norsk dagligtale. Svart, mørkhudet, black, osv., blir et aspekt av utseende til en person. Dette kjennetegnet har potensiale i seg som kjennetegn for etnopolitisk mobilisering, men er samtidig irrelevant for en person med mørkebrun og tilnærmet svart hud, slik rødt hår og fregner, eller blondt hår er når personer ikke stigmatiseres sosialt eller undertrykkes politisk på grunn av sitt utseende (beslektede fenomen er rødhårede som representater for noe ondt i tidligere europeisk-religiøs kjettersk sammenheng; blondiner i dag med diskutabel hjernekapasitet).

2.22. Rikets sikkerhet skaper undergravende regler for vern av minoritetskultur

I motstanden mot staten Israels politikk blir regimets overgrep omdefinert til disposisjoner i personligheten til kategorien jøde som rasistisk-biologisk kategori. Det jeg med en metafor har betegnet som finnefobien i Norge i dag (se Bilag 1: (29)1991), henger sammen med politisk motstand mot den territorial-politiske enheten Finland – som provins i Sverige i dansketiden, som russisk storfyrstendømme under unionen med Sverige, som selvstendig stat i mellomkrigstiden med høyreekstremistiske innslag i en allmenn nasjonalistisk holdning, som militæralliert med Nazi-Tyskland i 2.verdenskrig, som underskriver av vennskapspakt med Sovjetsamveldet eller kommunistisk buffersone under den kalde krigen, som nasjonalistisk barriere mot norsk og svensk samarbeid med Russland etter oppløsning av Sovjetunionen (og tilsvarende sosialdemokratisk samarbeid med Sovjet under den kalde krigen), og nå?

Når en grunnskolelærer fra Bugøyenes i Bugøyenes midt på 1980-tallet ga ut et postkort i Bugøyenes i Sør-Varanger med teksten Pikku-Suomi (Lille-Finland), kan man tenke seg at

eos-tjenestene syntes de kjente separatismen i lufta, enda denne læreren først og fremst var lokalt engasjert i aktiviteter og aksjoner for at fiskeværet skulle overleve som fiskevær. Han var med på å annonsere Bugøynes til salg på norskekysten så de kunne bruke sin spesialkompetanse nettopp som kystfiskere. Som lokalhistorisk interessert lærer hadde tidligere tatt initiativ til et populært lokalskrift som ivrig ble lest av alle Bugøynesværing, også utflyttere rundt omkring i landet. Det hadde titler som Lanttulaiset og Lantalaiset. Lantalaiset er det nordnorgesfinske navnet på nyinnvandrerne, og har en tvetydig betydning (derfor den skriftlige misforståelsesformen Lanttulaiset) (Qvigstad 1921). Termen lantalaiset ligger til etymologisk grunn for det nordsamiske navnet på nordnorgesfinske (se diagrammene 2 og 3). I 1877 klager en nyinnvandrer i et innlegg det finske bladet i Vadsø over betegnelsen, for han er suomalainen, ikke lantalainen. Bugøyneslærerern er forøvrig en av mine mors mange søskenbarn i min generasjon, og jeg var selvfølgelig interessert i det han gjorde. Jeg oppmuntret han langt inn på 1990-tallet til å fortsette, da bladet var opphørt å komme. Det hadde jeg faglig grunn til med mitt museologiske perspektiv – økomuseumstanken som drivkraft for lokal kulturvirksomhet (Bilag 1: (54)1991; (55)1991; (61) 2002) .

“Finsk fare i Finnmark” er en metafor på den stigmatiseringen den nordnorgesfinske befolkningen opplevde i mellomkrigstiden i forhold til et vennligsinnet naboland (bortsett fra svenskehatet og russerfrykten ...). “Finsk” ble et tabuord og det finske et abjekt i politisk mening, for å bruke Kristevas terminologi på det utstøtte og usynliggjorte, opprinnelig en forbannelse i religiøs sammenheng, som særlig rammet det mosaiske samfunnet, og derfor de individuelle jødene. I hverdagsfransken er “abjection” en tilstand som vekker avsky og forrækt. Eksistensielt og relisøst var det er en degradert tilstand der mennesket som vesen er underkastet arvesynden, en dyp og absolutt ydmykelse, det motsatte av opphøydhet (Kristeva 1980/1992). Staten Israels okkupasjon av palestinske bosettinger henter fram igjen noe ondt i oss som vi trodde var borte, og utløser antisemittiske angrep på norske og nordiske jøder som jøder med disposisjon for det onde. (Nynazismen lever ikke av gammelnazister alene, men henter også næring fra vår felles nasjonale kulturarv.)

Utgruppetermen kven er et avmaktstegn for å bli synlig igjen. Men fraksjonskategorien kven på alle etterkommerne av finskspråklige innvandrere er også en totaliserende term når den brukes som instrument av myndighetene til å gripe inn i privatliv og styrer samfunnsressurser som fellesgoder til utviklende aktivitet i lokalsamfunnet, og til å klippe tråder til det som oppleves som historisk sammenheng og kontinuitet, det “finske” språket, den “finske” innvandringen, “finlenderne”, forfedrene fra “Finland” og det “tornedalsfinske”, Kontrollen og avklippingen kan ikke kalles “rettsvillfarelse” fra den norske statens side, siden

det er en innebygd mekanisme for utstøtelse av det “finske” og “finlendere” som legitimeres gjennom unntaksregler for vern av rikets sikkerhet og hensynet til fremmede makter i lovregler om offentlig forvaltning.

Disse mekanismene tillater også elitesirkuleringen mellom statsadministrasjon, forskningsmiljø og interesseorganisasjoner i norsk minoritetspolitikk. Del 3 i høringskommentaren er et forsøk på å synliggjøre slike mekanismer ved å utvide synsfeltet.

2.23. Språk som kommunikasjon og middel til brobygging

Følgende utklipp fra Rolv Mikkell Blakars kronikk i Dagbladet 1. juni 2004 om Språk, makt og omsorg trekker fram det som er drivkraften i synliggjøringen av det nordnorgesfinske som et større norsk fellesskap i det nasjonalt norske, med forbindelseslinjer til det riksfinske, det tornedalsfinske, det samiske i Norge, og også det samiske i det tornedalsfinske og det nordfinlandske. Jeg ser standardfinsk skriftnorm som et null-punkt å ta utgangspunkt fra for å utvikle dialektrikdommen innenfor minoritetsspråkene:

Det er “i dag få som vil oppfatte språket som nøytralt verktøy eller reiskap (...) men nødvendigvis vil representere bestemte perspektiv og interesser. For meir enn tretti år sidan (...bidro)«Språk er makt» (...) til at ei slik meir nyansert forståing av språket fekk gjennomslag (...) vart det vist korleis språket legg til grunn bestemte perspektiv og interesser og stenger ute andre. Det var særleg det at samfunnsfag og psykologi engasjerte seg i studiet av språk som opna for denne type innsikt.”

Hvis kvenska talgemenskapen sammen med minoritetsspråkene samisk og finsk holder en puristisk linje, kan den kanskje se seg selv som et aspekt av det nordnorgesfinske og legge vekt på ordlån fra samisk. Det nordsamiske kan på sin side legge vekt på lån fra nordnorgesfinsk og tornedalsk i språkrøkt. Samisk skriftstandard og finsk skriftstandard kunne ta opp oversettelseslån fra norsk og svensk istedetfor lydtilpassninger av skandinaviske former. Hvis riksfinske ordboksverk åpnet for særegne lokale ord uttrykk i tornedalsfinsk og nordnorgesfinsk, ordtilfang som er denotasjoner geografisk kultur- og naturbetingede fenomen som ikke finnes i Finland, kan de nordiske nasjonalspråkene styrkes slik, rikssvenske ordboksverk tar hensyn til finlandssvenske særegenheter og styrker det svenske språket i Sverige. En felles nordisk språkstrategi for bevaring av nasjonalspråkene kan gå gjennom samarbeid, slik at styrking av det minoritetsfinske i Norge og Sverige, kan være med å styrke det svenske språket i Finland, som er et nasjonalt språk i Finland, men også et minoritetsspråk.

Sosiolingvisten Peter Trudgill (1990) viser hvordan nyanserikdom i muntlig tale og skriftlig formidling kan variere og uttrykke rike forskjeller med en felles skriftnorm: innenfor

landegrensene mellom distrikter, by og land, sosiale klasser, nyinnvandrere fra koloniland og den historisk opprinnelige almuen og overklassen, utenfor landegrensene i koloni og migrasjonsland, i muntlige varianter etter interne forhold i de enkelte land, og skriftlig med sine særtrekk (som i finlandssvensk skrift vs rikssvensk?), som igjen eksporteres og påvirker talemål og skriftlige former i England. Amerikanernes “radio” erstattet engelskmennenes “wireless”. Trudgill kaller til og med en som snakker BBC accent for å snakke Standard English dialect, som er den vanlige i skriving, og snakkes av de mest utdannede og mektige medlemmene i samfunnet, men “probably no more than 12-15 per cent of the population of England are native speakers of Standard English” (Trudgill 1990,2). I Skottland har det lenge foregått et intensivt ordboksarbeid for skotske ord og uttrykk, the old Scots tongue som den historiske delen av skotsk-engelsk, og den moderne Scots tongue de siste par hundre år. I prinsipp beholder man den Standard English skriftstandard. (Det instrumentelle og nyttige nullpunktet, etter mitt syn.)

Jeg vil fortsatt ta fram Rolv Mikkel Blakars kronikk:

“Sjølvs om makt, påvirking og kontroll er sentrale dimensjonar når psykologi og andre samfunnsfag studerer språk og kommunikasjon, er det klart at desse faga representerer ei lang rekke andre vesentlege perspektiv som også må haldast fram (...) Andre trekk som også vart synleggjort og halde fram i «Språk er makt», som at språket fungerer frigjerande og emansipatorisk, at språket utgjer eit vesentleg grunnlag for skape sosiale fellesskap, osv, har kome heilt i skuggen av påstanden om at (...) Når vi veks opp og tilleignar oss eit språk, vert vi samtidig inkludert i eit sosialt og kulturelt fellesskap. Eit fellesskap som deler verdier, haldningar og ideologiar. Denne inkluderande dimensjonen, denne etableringa av sosialt fellesskap og omsorg er ein minst like essensiell eigenskap ved språk som makt og avmakt (...) mennesket er sårbart og derfor avhengig av andre og av det sosiale fellesskapet. Fellesskap med andre er noko som ikkje minst vert skapt gjennom kommunikasjon og språk (...).som ei fruktbar ramme for å forstå korleis vi etablerer sosiale fellesskap, tar ansvar for kvarandre og viser omsorg. Det gjensidige og dialogiske ved kommunikasjon, det at vi må snakke og lytte på den andre sine premisser for å forstå og verte forstått, gjer språkleg kommunikasjon til noko grunnleggjande sentralt i sosiale fellesskap og omsorgsprosessar. Etymologisk sett kjem ordet kommunikasjon frå latin, communicatio, som tyder å gjere felles eller dele. Med andre ord, fellesskap og omsyn til den andre er sjølve kjerna i språkleg kommunikasjon (...)

Likevel, Rolv Mikkel Blakar kommer også med en advarsel til slutt:

“Det at det å skape sosiale relasjonar og fellesskap, ta ansvar for kvarandre og vise omsorg, er vesentlege dimensjonar ved språk og kommunikasjon, må ikkje få nokon til å tru at språk ikkje er makt. Tvert i mot, nettopp i sosiale relasjonar der mennesket er sårbart, fungerer språket som eit mektig og subtilt maktmiddel både i personlege relasjonar og i det offentlege rom. Eit ferskt eksempel frå det offentlege Norge som fekk dramatiske konsekvensar for dei involverte var Statoils nyord «signaturbonus». Eit uttrykk som skulle dekke det vi tidlegare var vant til å omtale som «pengar under bordet» eller kanskje til og med «korrupsjon».”

Del 3: Utdyping av momenter og utviding av synsfelt

3.1. Statens tolkning av utredernes konklusjon

KRD skriver i Informasjon om statlig politikk. Nasjonale minoriteter, 1-2004, side 4:

- De samfunnsmessige og språklige forhold som gjelder for den kvenske minoriteten gjør at kvensk bør betraktes som et eget språk og ikke en finsk dialekt.
- Relasjonen til meänkieli er tettere enn til standardfinsk, men kvensk har historisk utviklet seg i en annen sosiokulturell kontekst enn meänkieli, og de to variantene kan ikke enkelt slås sammen til et felles språk.

3.2.1. Om uklare kategorier i utredningsrapporten

I del 1 av høringskommentaren min til Kultur- og kirke departementet (KKD) i juni 2004 om utredningsrapport og hvitbok Kvensk – språk eller dialekt? (Hyltenstam & Milani 2003), ga jeg bakgrunnen for utredningen og for min egen høringskommentar. I del 2 forsøkte jeg ut fra rapportens kapitel 1 og 2 (s. 1-9) samt konklusjon (s. 66) å finne ut av hvilken kollektivreferanse “den kvenska talgemenskapen” står for i utredningsrapporten – og som sådan også i KRDs minoritetspolitikk og KKDs kulturpolitikk. Dette forsøket på avklaring førte også til at kollektivreferansen “finsk” i utredningen kom tydeligere fram som et tvetydig begrep og bidro til det uklare, diffuse og det som oppleves forvirrende og uklart i Nord-Norge.

Det kan se ut som om bare KKD har hatt politisk vilje til en høringsrunde i et folkerettslig problemfelt i Norge, dvs. statlig politikk om gamle nasjonale inoriteter:

”Kultur- og kirke departementet har sendt ut rapporten på bred høring med høringsfrist 15. juni 2004. Den videre prosessen vil skje i nær dialog med den kvenske minoriteteten” (Informasjon om statlig politikk. Nasjonale minoriteter, 1-2004, side 4).

Jeg tolker likevel forskningsutredningen og den minoritetspolitiske forvaltningen i Kommunal og regionaldepartementet som talerør for en organisert fraksjon, eller bare ett segment, av det nordnorgesfinske. Videre at denne fraksjonen ønsker en ny skriftstandard for den finske språkvarianten i Nord-Troms og Finnmark, som har mange lokale dialektvarianter fra Lyngen i vest til Varanger i øst. Den ønsker ikke å beholde standardfinsk skriftnorm, som har vært tradisjonen fra tidlig 1800-tall da skriftspråknormeringen i Finland var like dynamisk som i Norge (til forskjell fra for eksempel den mer statiske situasjonen i England). Standardfinsk skriftnorm har også vært tradisjon gjennom 1900-tallet, inntil diskusjonen om kvenskan begynte på 1980-tallet.

3.2.2. Språk eller dialekt er ikke problemet, men forskjellen på “kvensk” og “finsk”

Det er en grunnleggende forvirring i det sivile samfunn om hva som egentlig er kjernen i diskusjonen om kvensk er et språk eller dialekt. Det relative i diskusjonen om forskjelle er greit nok, men hva er denne materien som språkforskere, historieforskere, minoritetsorganisasjoner og nå også den politiske forvaltningen på regjeringsnivå forholder seg til?

Jeg mener det er nødvendig med en elementær orientering om finske rettskrivningsregler for å illustrere hva det er som former det som er en skriftstandard og det som eventuelt skal bli en ny skriftstandard. For det er jo ikke snakk om at ikke folk skal kunne prate som de har gjort, men hvordan de skal skrive i skolen og i offentlige og offisielle sammenhenger i Norge og i offentlige og offisielle henvendelser til Sverige og Finland – slik vi henvender oss på norsk offentlig og offisielt i en skandinavisk språksammenheng sammenheng i Sverige, Finland, Danmark og Island.

I dette høringsnotatet kan jeg ikke gå inn i alle de lingvistiske detaljene som i Hyltenstam & Milani 2003 redegjør for, og som brukes som markører for distinksjoner mellom regionale språkformer. Jeg er ikke lingvist og går ut fra at deres lingvistiske utredning av finsk språk med hensyn til fonologi og morfologi (s. 34-35) er saklig korrekt. Derimot har jeg med eksamen i finsk grunnfag 1966 og finsk mellomfag 1970 ved Universitetet i Oslo fått en viss filologisk innsikt, samt språkhistorisk og kulturpolitisk-språklig bakgrunn for å vurdere den finskspråklige situasjonen i Nord-Norge. Denne kanskje banale orienteringen om rettskrivningsnormer i finsk, er ment å gi norske politikere og embedsmenn, en helt elementær innsikt i et saksområde der de fleste egentlig er helt blanke, men likevel skal være med på å bestemme politisk over andres følelse av hvem de er eller hvem de oppfatter seg som, gjennom det å beslutte hvilket offisielt navn den nasjonale minoriteten sjøl skal ha, og hva språket til denne nasjonale minoriteten skal hete offisielt og om skriftstandarden for dette språket skal endres formmessig og grafisk radikalt i forhold til tradisjonen om normer for skriftstandard de siste to hundre årene. De statlige beslutningstakerne er primært beslutningstakere i en interndepartemental språkpolitisk prosedyre der det de gjør bestemmelser om er å sammenligne med en lukket boks der innholdet er ukjent for majoriteten av beslutningstakerne.

Denne elementære orienteringen om rettskrivningsnormer er også ment for dem som har vokst opp i finskspråklige familier og nabomiljø og kjenner den nordnorgesfinske kulturen innenfra, men som ikke kan kommunisere på finsk annet enn med enkeltord og fraser, eller ikke det en gang. De er grunnleggende forvirret både av alle motsetninger mellom

vitenskapsfolk seg imellom, og av den divergens de opplever det er mellom den vitenskapelige argumentasjonen og deres egen erfaring.

Jeg snakker om ikke om lekfolk i motsetning til akademikere og forskere, men om lekfolk i motsetning til profesjonelle språkforskere av to kategorier.

For det første er det de som uttaler seg som har samisk, finsk og andre østersjøfinske språk som spesialområde og i tillegg sosiolingvistisk og/eller litteraturvitenskapelig spesialkunnskap. I nordisk sammenheng vil dette i praksis også inkludere alle språkforskere med finsk som første- og andrespråk, men med et annet språk enn finsk som spesialområde i forskningen.

For det andre er det de som uttaler seg uten grunnkunnskaper i finsk eller samisk, bare med profesjonell lingvistisk kompetanse fra ikke-samiske og ikke-finske språk, i tillegg til sosiolingvistisk og litteraturvitenskapelig spesialkunnskap. I nordisk sammenheng vil dette i praksis være norske og rikssvenske språkforskere, begge fra land der finsk og samisk er minoritetsspråk, som de forholder seg til i offentlig diskurs som medborgere og majoritet.

Gjennom sin vitenskapelige kompetanse og status er begge grupper med å legitimere minoritetspolitiske beslutninger som tilskriver nasjonale minoriteter identitetsmarkører, både markører de vedkjenner seg og markører de ikke kan vedkjenne seg.

Det uroende i den politiske diskusjonen om offisiell og offentlig betegnelse på språk og personer, er for det første mangelen på finskkunnskaper hos flertallet av dem som har myndighet til å velge mellom alternativ og treffe beslutninger som blir bindende i lovs form, i praksis ansatte i departementet med ansvar for nasjonale minoriteter. For det andre at denne mangelen på elementære kunnskaper i finsk språk (og dermed om finsk språk) i forvaltningen og hos den politiske ledelsen, blir erstattet av vitenskapelige argumenter fra lingvister, som i kraft av sin teoretiske kunnskap i lingvistik (vitenskapen om språk), skal legitimere de politiske beslutningene.

3.2.3. Egenskaper ved den finske skriftstandarden

Finsk skriftstandard er nesten som et fonetisk system vi kjenner fra den første undervisningen i engelsk, der vi måtte lære både å skrive og å lese lydskrift. Finsk skriftstandard er som et lydskriftsystem. Prinsippet er et tilsvarende skriftegn, grafisk tegn, bokstav, for hver språklyd. Er lyden kort, omskrives lyden med ett tegn eller én bokstav. Er lyden lang, skrives den med to bokstaver. Dette gjelder både vokaler og konsonanter, altså både sjøllyder og medlyder. Diftong eller tvelyd består av to vokaler. På finsk uttales hver lyd for seg, men både vokalen og diftongen er den stavelsesbærende delen av ordet. Bokstaven a i finsk tekst uttales alltid 'a'.

Og bokstaven e alltid 'e', aldri 'æ' (eller 'ä'). På finsk heter hav meri; og skrives meri og uttales 'meri'. En innsjø heter järvi og uttales 'jærvi'. En norske uten kunnskap om finsk rettskrivning ville kanskje bokstavere det som "merri" for å få til den korte e-lyden, og "jervi", for å få til ær-lyden etter norske rettskrivningsregler.

Andre eksempler: Fordi o alltid uttales bare 'å', leser finsktalende hovedstadsnavnet i Norge som "åslå" og navnet på landet som "nårge". Heter noen Eva i Norge, med lang e-lyd, skrives det slik på finsk: Eeva. I Norge oppfatter vi Kari som er et jentenavn, så vi har litt vanskelig for å forstå at i Finland er det gutter som heter Kari, men vel å merke med kort a-lyd. Norske jenter heter Kaari når det bokstaveres på finsk, og finske gutter heter Karri' når det bokstaveres på norsk. Sier vi navnet på byen Oulu (Uleåborg på svensk) blir det to stavelser, med trykk på den første. Uttalen er "åolo". Har vi et ord med tre stavelser, som Helsinki (Helsingfors), er det første tunge trykket på første stavelse. Helsinki uttales faktisk 'helsingki', og er et unntak fra regelen om ett tegn = en lyd, for bokstaven n kan uttales både 'n' og 'ng', men 'ng' bare foran k, og når det faktisk står skrevet ng i et ord, som i genitivformen av Helsinki som blir Helsingin og uttales slik, "helsingin" uten k-lyden. Bank er pankki på finsk og uttales 'pangki' med en lengere k-lyd enn i Helsinki. Genitivformen blir pankin, 'pangkin', med liknende uttale som i Helsinki.

Med andre ord er ikke ortografi, rettskrivning noe stort problem på finsk. Skriv som du sier det. Vi må bare lære det riksfinske lydssystemet. Husker vi godt, kan vi lære uttale på timen. Med norsk som førstespråk og finsk som språk lært voksen alder (men hørt fra tidligste barndom) får jeg forresten aldri ordentlig til den lange eller doble konsonanten på finsk, den blir bare halvannen gang så lang istedet for to. Det hører jeg ikke sjøl, men det kan folk med finsk som førstespråk høre. Særlig innflytelsen på doble konsonanter fra kontaktsspråk tenker jeg meg blir et problem i rettskrivningsnormeringen når lokale dialekter i Norge skal legges til grunn. Hvem bestemmer om den doble konsonanten i dagens standardfinske skriftnorm uttales lang nok i en dialekt (verdi 2)? Eller er den bare 1,4? Skal vi tenke matematisk og bestemme oss for én bokstav i ny skriftstandard? Hva med en enkelkonsonant i skrift som i en dialektuttale blir lengere enn den skal være, fordi den kommer etter en kort vokal, og kort vokal på norsk uttrykkes gjennom dobbel vokal etterpå (osv.)

Det skulle ikke være vanskelig å huske at finsktalende har samme uttale for b og p, d og t og g og k, med andre ord skiller de ikke mellom stemte og ustemte lyder. Sånn sett kan vi nesten si at det finske alfabetet har for mange bokstaver. Både transportmidlet bussi og det man bærer noe i, pussi, uttales på lignende måte med en førstelyd som ikke er stemt og heller ikke har aspirasjon eller utpust. Prøv å uttale bokstavenene p, t og k på finsk med en

brennende fyrstikk foran leppene, uten å blåse ut flammen, og uten at stemmebåndene vibrerer (som de stemte lydene i norsk b, d og g; og i finlandssvensk tale skilles det mellom disse bokstavparene som i svensk og norsk).

Både d og g er skriftegn i svakt stadium i standardfinsk, mens b og f bare forekommer i ikke-finske egennavn og låneord som i bussi (buss), faabeli (fabel), floora (flora). En vanlig bokstavering av f-lyden i lånord er hv, som i kahvi, som da i praksis også uttales ‘kahvi’, med både h- og v-lyd, og ikke med f-lyd.

Det tredje unntaket fra “en lyd en bokstav”, i tillegg til ‘ng’-lyden i finske ord og f-lyden i lånord, er ustemt frikativ i lånord, eller sj-, skj-lyd på norsk. Her har man forsøkt å bokstavere enten med aksent, šekki, šerri, šerry, šillinki, altså regelen om ett skriftegn (fra svensk check, engelsk cheque, sherry, skandinavisk skilling, engelsk shilling) eller med to bokstaver, sh, shekki, sherry, shillinki. Begge tegnsettingene, š og sh uttales nærmere ‘s’ på finsk enn ‘sj’ på norsk.

3.2.4. Ad forskriftsmessig skrivemåte i Norge av finske stedsnavn

Skriftfesting av finskspråklige stedsnavn er gitt i forskrifter etter lov om stedsnavn (1991). Denne loven viser helt konkret hvordan standardfinsk rettskriving brukes offisielt i Norge, og illustrerer prosessen fra lyd til grafisk representasjon. I NAVF-rapport fra 1985 begrunnet jeg ut fra kulturvernkriterier hvorfor finsk rettskriving teknisk sett er det beste lydskriftsstemet for å bevare finske stedsnavn i Norge i forhold til transkribering av muntlig uttale med rettskrivningsregler i norsk (Bilag 1:(39)1985). (Kyrksæterøra i Sør-Trøndelag uttales vel nærmest “kjøsjættøra” lokalt, og Stjørdalen nærmest “sjørdarn” (tjukk r, tjukk l), men skrives sjelden slik, unntatt i dialektnedtegnelser. Hvor langt skal vi for eksempel gå i lydtilpassing i nordnorgesfinsk av norske lånord i en ny skriftspråkstandard?)

Finskspråklige stedsnavn skrives nå etter finsk rettskriving. Det er i prinsippet godtatt og praktisert også av den kvenske talgemenskapen, men Kvenforbundets minoritetspolitiske mål er å endre ordbruken “finsk” i loven til “kvensk”. De vil trekke inn konsonant-tegnene g, d og b også i sterkt stadium (og ikke som nå skrive med k, t og p). Stedsnavnloven har tatt hensyn til et lokalt fonetisk fonem, som skal ha eget grafisk tegn. Finlandsk lingvist ser ut til å mene at det er meget sannsynlig at det er et protofinsk lydfenomen som har levd videre i Porsanger fra et historisk kvensk, men ellers har forsvunnet i finsk i Norge (og Finland og Sverige?; jfr. Rapola 1961,33-34). Se paragraf 2-5a stadnamnlova, i neste avsnitt.

3.2.5. Forskrifter om skrivemåten m.v. av stadnamn

Det kan være opplysende å komme med kommentarer til regler i forskriftene til lov om stedsnavn for å skjønne litt mer av det lingvistiske i status-diskusjonen. Jeg tar med utdrag av forskriftene.

“Fastsette av Kulturdepartementet 5. juli 1991 med heimel i lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn § 12 og Regjeringas res. 4. juli 1991, og lov 19. juni 1970 nr. 69 om offentlighet i forvaltningen § 8, med endringer av 14. oktober 1993. Disse forskriftene avløyser føresegner om stadnamn fastsette ved Kronprinsregentens resolusjon 31. mai 1957[...]

§ 1-1 Definisjonar

Med nedervde stadnamn er meint stadnamn som er munnleg overleverte frå tidlegare generasjonar, som har vore vanlege på staden, og som framleis er i levande bruk. [...]

§ 2-5 Skrivemåten av finske stadnamn

Ved fastsetjing av skrivemåten skal det takast utgangspunkt i den nedervde lokale uttalen med følgjande presiseringar:

Konsonantisme

a. Svakt stadium av t skal skrivast ð (t.d. pahta, gen. pahðan, poto, gen. poðon i Porsanger) eller med bortfall andre stader. [...]

c. Dei opphavlege (genuine) uaspirerte klusilane k, t, p skal skrivast k, t, p (t.d. Ranta, ikkje Randa, Kaakkuri, ikkje Gaagguri, Törmänpää, ikkje Dörmänbää).[...]

Gamle finske stadnamn på Austlandet som er tekne opp i norsk, skal følgje norske rettskrivingsprinsipp. Ein skal leggje den nedervde lokale uttalen til grunn, men slik at ein gjennomfører regionale samleformer for vanlege namneledd. [...]

§ 3-2 Bruk av fleirspråklege namn

Dersom eit namneobjekt har samisk og/eller finsk namn i tillegg til eit norskspråkleg namn, og dei er i bruk blant folk på staden, skal som hovudregel begge eller alle namna nyttast.

I samanhengande tekst bruker ein det namnet som samsvarer med språket i teksten. På skilt eller på kart o.l., der det blir brukt meir enn eitt namn, skal rekkefølgja til vanleg vere norsk, samisk, finsk. I forvaltningsområdet for samisk språk skal rekkefølgja til vanleg vere samisk, norsk, finsk.

Der det av praktiske eller tekniske årsaker er vanskeleg å bruke tre namn, skal det ved valet mellom samisk og finsk leggjast vekt på kva for eit namn som har lengst tradisjon og er best kjent på staden. [...]

3.2.6. Språk/dialekt : kieli/murre - språkpsykologiske forskjeller i tospråklighet

Diskursen om “kvenskans status”, er i praksis en diskurs om det nordnorgesfinske og statens minoritetspolitikk, ikke en diskusjon om språk eller dialekt. Det er forlengst skrevet og vedtatt at det er relative betegnelser. Noe som ikke er tematisert i norsk, svensk og finlandsk sammenheng, er den språkpsykologiske forskjellen mellom ordparet “språk – dialekt” på svensk og norsk, og ordparet “kieli – murre” på finsk. Språk handler om å snakke og tale, dialekt handler om samtale og dialog. Det finske kieli betyr “tunge”, som i engelsk “mother

tongue”, og norsk “tungemål”. På norsk bruker mødre tunga mindre, og “målet” oftere, både “målet hennar mor” og “morsmålet”. Gjengs betydning på norsk er “stemme, tale, språk”, og ser ut til å være en gammel rettsterminus i betydningen rettsforhandling, rettssak, osv. (B&L2000).

Murre oversettes i finsk-svensk ordbok til “dialekt, “munart, “bygde-, landsmål“, “brytning”, og skulle vel dekke det vi også mener på norsk når vi snakker om “dialekt”. Dessuten går murre opå brytning, i nær sammenheng med verbet murtaa. Det kan bety både å snakke med brytning på annet språk, og helt konkret å “bryta sönder, “bryta igenom, “bräcka, “slå sönder, “bryta upp”, osv. I finsk-finsk ordbok kan murre til og med være i en litt trist, bekymringsfull sinnsstemning.

Det er større divergens, mindre konvergens, mellom betegnelsene på finsk enn på skandinavisk. Dette språkpsykologiske aspektet, som gir de negative konnotasjonene til det finske dialekt-begrepet murre, er med å skjerpe velkjente kontraster som sentrum-provins, urban-rural, klassesjikt – klassebunn, skolert – uskolert, ekspert – lekperson, osv. Med andre ord har riksfinske urbanister en sterkere posisjon enn de nasjonalnorske urbanistene i forhold til sine landsmenn med sine landsmål. At noen riksfinner har en nedvurderende holdning til finske dialekter i Nord-Norge og Nord-Sverige, er derfor ikke grunn nok til å la være å kalle de finske dialektene i Nord-Norge for dialekter, med referanse til de områdene der de finnes, enten større distrikt som Varanger-, Porsanger-, Lyngen-dialekten, osv., eller mindre steder som Vadsø-, Børselv-, Skibotn-dialekten, osv. På oppdrag fra Skoledirektøren i Finnmark skrev rektor Olav Beddari i Pasvik et lesehefte til bruk i finskundervisninga i skolen i 1987. Her har han flere dialektprøver, og divergensen ligger i tittelen “Sånn sir vi de”. Men hovetanken er konvergens, innenfor en standardfinsk skriftnorm (jfr. Trudgill 1990).

3.3. Politikk og forskning

Ved å usynliggjøre det “finske” i Nord-Norge og omdefinere det til å stå for og bety bare “riksfinsk” og “finlandsk”, så reduserer man omfanget av – og til og med eliminerer – eksistensen av et finskættet kulturelt kollektiv. Reelt er det dette som bør komme inn under de europeiske folkerettslige reglene for vern av språklige og andre kulturelle nasjonale minoriteter som er utviklet på 1990-tallet etter store endringer i internasjonal maktpolitikk og blodige kriger i Europa.

Her i høringskommentaren vil jeg forsøke å vise at argumentene om inngruppe- og utgruppenavn, valget mellom “kvenske” og “finske” merkelapper, ikke er en ny situasjon etter 1998-1999, men en fortsettelse av noe som begynte omkring 1980 etter Alta-aksjonen. Det

begynte i et over ti-årig forskningsprogram om samisk og nordnorgesfinsk ved Norges allmennvitenskapelige forskningsråd, da også den kvenske talgemenskapen begynte sitt etnopolitiske organisasjonsarbeid.

Jeg går detaljert inn på lekfolkprinsipper, forskningsetikk og eget erkjennelseskritiske utgangspunkt i forskning om det nordnorgesfinske i det flerkulturelle samfunnet. Jeg gjør det for å forsvare egen høringskommentar så denne ikke blir avvist i høringsrunden enten ut fra juridisk argumentasjon om bundet mandat med hensyn til formelle høringsinstanser, eller at jeg bare tar opp moralske spørsmål om rett og galt i dagliglivets argumentasjon.

Men først og fremst ønsker også å forsvare det mandatet folk innenfor det nordnorgesfinske miljøet har gitt meg som etnolog med kompetanse i finsk språk til å komme med en reaksjon på Hyltenstam & Milani 2003, forskningsrapport og hvitbok som er sendt ut til høring. I oppfordringen til høringskommentar var det ønskelig at jeg kommenterte både betegnelsene 'kvensk' (versus finsk som språklig variant), og 'kven' som etnisk kategori.

Ved mottak av informasjonsbladet Nasjonale minoriteter 2004:1 var jeg allerede blitt oppmerksom på rapporten og hadde bestilt den fra KRD og KKD. Siden jeg ikke tilhører det segment av fagkyndige som mottar offentlige utredninger til høring angående det nordnorgesfinske, hadde jeg ingen autorisasjon til å uttale meg om Kvensk – språk eller dialekt?, Hyltenstam & Milani 2003. Jeg velger likevel å betrakte oppfordringene direkte fra det nordnorgesfinske miljøet som autorisasjon fra kompetent hold, og begrunner det med de to aspektene i lekfolk-perspektivet (som jeg sjøl også representerer i min dobbeltrolle i etnisitets- og minoritetssammenheng, eller kanskje til og med trippelrolle, som vitenskapelig forsker, aktivt formidlende kulturarbeider og som privatperson med lojalitet til mamma og mormor og deres nordnorgesfinske identitet, delvis sjøldefinert, delvis tilskrevet av andre).

Som Bilag 1 til denne høringskommentaren legger jeg ved oversikt over "Etnologiske tekster som angår det nordnorgesfinske" 1971-2004:

I. Artikler, rapporter og seminarinnlegg. A: Alminnelige oversikter. B: Finlandske tema. C: Bokartikler om kvensk, nordnorgesfinsk, samisk, roma/ sigøynere, grensebefolkninger. D: Bibliografi om det nordnorgesfinske. E: Den finlandske etnografen Samuli Paulaharju. F: Badstu/sauna. G: Andre kulturhistoriske tema. H: Avisinnlegg 1991-1996. I: Kulturanalytiske perspektiv (bevaring av kulturarv, identitet, etnonym, minoritet). J: Kulturanalytisk perspektiv særlig på kjønn og etnisitet. K: Nordnorgesfinsk og skogfinsk. L: Innlegg på konferanser og seminar 2002-2003. **II. Andre rapporter og arbeidsnotat** distribuert internt i nordiske forsknings- og museumsmiljø. **III. Åpne notater til ulike organer** i offentlig forvaltning. **IV. Utkast til manus etter seminarinnlegg**

3.4.1. Personlig tilknytning til det nordnorgesfinske

Høringskommentaren har jeg formulert som norsk etnolog med praktisk erfaring fra museumsarbeid og kulturanalytiske studier ved universitetsmuseet i Tromsø av den finske

komponenten i det flerkulturelle Norge, der jeg særlig har vært opptatt av den nordnorgesfinske minoriteten.

Familiebakgrunn:

Jeg er født i 1942 i Vadsø med mor fra Vadsø med tospråklig norsk-finnspråklig bakgrunn og far fra Trondenes i Sør-Troms med bare norskspråklig bakgrunn. Mamma er født 1922 og sier sjøl at hun har finsk innvandrerbakgrunn. Mormor var født 1904 i Bugøynes og bodde i Vadsø til hun døde i 1979. Mormor kunne ikke snakke norsk før hun begynte på skolen. Mormors biologiske far var fra Trøndelag.

Mammas farfar hadde farsforeldre fra Matarengi i Øvertorneå i Sverige fra 1830-tallet og 1860-tallet. Først kom en generasjon til kopperverket i Alta omkring 1830, returnerte til Tornedalen, og neste generasjon kom på 1860-tallet til Alta og derfra til Vadsø (Vanhaniemi). Mammas mormor hadde mor fra Neiden, som ble gift i Bugøynes, og hadde besteforeldre som kom fra Sodankylä-området i Nord-Finland og Nedertorneå i Sverige – fra 1820- og 1840-tallet (Ekdahl og Enbusk).

Mammas mormor hadde far fra Bugøynes (Marjavaara), som kom fra Sodankylä området på 1860-tallet med flere familiemedlemmer, blant annet faren til Aksel Mikkola, den første nordnorgesfinske stortingsmannen. Aksel Mikkola er i kvenorganisasjonene kjent for å ha kvittet seg med kvenskan i 1936 i en stortingskomite. En grein av Mikkolas og Marjavaaras nære forfedre var av Aikio-familien i Nord-Finland (se avsnitt 3.15.1-2.her).

Til jeg var ni år og flyttet til Tromsø, vokste jeg opp i Vadsø med daglig bruk av finsk i nærmeste familie i Vadsø ved mormor i Indrebyen, og et stort slektsnett særlig i Sør-Varanger (Bugøynes, Langvasseid, Neiden). Jeg var interessert i slekts- og lokalhistorie gjennom farfar i Trondenes som formidlet mye om farssekt og sosial- og kulturhistoriske forhold. På morssiden var det vanskelig med tilgjengelig kunnskap om den historiske bakgrunnen for bosettingen i Norge fra Finland og Sverige. Det motiverte meg til å studere finsk i Oslo, med grunnfagseksamen 1966, og mellomfag fra 1970 som støttefag til etnologi.

Lingvistisk kompetanse i finsk på mellomfagsnivå har vært en grunnstein i min kulturanalytiske tilnærming til det flerkulturelle Nord-Norge og “de tre stammers møte”. Finskkunnskaper har også gitt meg innsikt i og forståelse av samisk språk, på det rent grammatikalske og semantiske nivå, samt på det verbalsymbolske nivå i akademiske studier om samisk kulturhistorie og litteratur. Implisitt i finskkunnskaper er selvfølgelig en enda nærmere forståelse av andre østersjøfinske språkformer som estisk og karelsk - det første viktig for min forståelse av Estland og Baltikum i egen samtid, det siste viktig i innsikt i nordnorsk kulturhistorie (Se Bilag 1: (42)1992).

Tospråklighet i familien har forøvrig også vært en del av min hverdag de siste 25 år, fra vår eldste datter ble født, og både norsk og engelsk ble aktivt brukte hjemmespråk. Sånn sett har familiesituasjonen også fungert som et “laboratorium” når teoretisk kunnskap og praktisk innsikt skulle brukes til å vedlikeholde egne barns tospråklighet. Jeg har yngre svigerinner født i Bangladesh og Japan, som sammen med ektefellene sine har erfart det positive i tospråkligheten hos oss når vi er sammen i ferier. Nå har døtrene våre yngre tospråklige engelsk-bengali tenåringsfettere, og deler med disse søskenbarna sine tospråklige engelsk-japanske småfettere.

3.5. Det subkulturelle og regionale perspektivet i nasjonal minoritetsdiskurs

I del 3 av høringskommentaren utdyper jeg så mange aspekter som mulig ved saksopplysningene og argumentene i utredningsrapporten for å få fram flere stemmer, synliggjøre innholdet i det nordnorgesfinske, inkludert språket. Jeg søker også etter noen av de politiske barrierene som stenger for pragmatiske og bærekraftige fellesløsninger i diskursen om nasjonale minoriteter.

Den minoritetspolitiske diskursen om det nordnorgesfinske og den kvenska talgemenskapen er en subkulturell diskurs som ikke når fram til det offentlige rommet i det nasjonale huset. Stikkordsmessige er innholdet i denne diskursen følgende, hentet fra en konsulentuttalelse til KUF i 1990 (1989) om “finsk/kvensk”:

“Utradisjonell fagterminologi. Kvensk/finsk er et uklart begrep. Målgruppen for finsk som 2. språk. Bruken av ordene kvensk og lappisk er opphevet ved kongelig resolusjon. Finsk er det mest vanlige. De finske innvandrerne var ikke analfabeter. Kvenland og kvenene. Ordet kven har overlevd i norsk tradisjon. Finsk innvandring. Røttene er i Finland – Kvenland er ukjent. Årsaker til dialektforandringer. Kan vi snakke om et eget språk? Organisasjonsvirksomhet blant de finske. Forskjellig syn på finskundervisning. Hva er kvenkultur? Kvensk/finsk fagplan – konklusjon.” (Rektor Olav Beddari; se Bilag 2):

Døra til åpenhetsrommet lukkes også fordi minoritetsdiskursen henger sammen med og koples til tradisjonelt stereotype nordnorgebilder. Samtidig foregår det samme innenfor minoritetsdiskursen med skaping og manipulering av retoriske bilder på samme måte som i den nasjonale forskerdiskursen om nordnorsk identitet. Kampen om nordnorgesbildene i samfunnsforskningen avspeiler utfordringer og divergerende meninger om en økonomisk bærekraftig utvikling for landsdelen:

“De rådende virkelighetsbildene har makt over sinnene. De er med på å forme våre framtidvisjoner og vår selvforståelse. De gir retning til våre handlinger og bestrebelser. Bildene av det tilbakeliggende Nord-Norge og det naturbegunstigende Nord-Norge har en slik status. Begge har en lang forhistorie” (Peter Arbo, NNT 1997:4, 321)

“Dette er jo i samsvar med en moderne forståelse av forholdet mellom sosialt liv og forsøk på å beskrive og analysere sosialt liv, slik en f.eks. kan finne den hos Foucault. Om aktørens erkjennelse av de prosessene de deltar i, modifiseres av f.eks. sosiologiske analyser av disse prosessene, endres forløpet av dem. I klartekst: De som tegner Nord-Norgebilder, er potensielt med på å bestemme hvordan Nord-Norge skal utvikles.” (Ottar Brox, NNT 1998:1, 93)

3.6.1. Stereotypisering – vår egen og andres

Menneskelige stereotyper fungerer som strukturer, skjema eller mønstre av forventninger. Slike forventningsstrukturer eller -mønstre er som filtre som sorterer ut hvilken informasjon som skal lagres mentalt om fenomenen vi sanser. Stereotypene er grunnlaget for hvordan vi oppfatter tingene rundt omkring oss i virkeligheten som “normale” og “vanlige” og “typiske”.

Teoretisk, analytisk, har vi ikke bare stereotype oppfatninger av andre, men også av oss sjøl. Sjølbildet vårt kan være stereotyp. Det kan oppleves som et trygt sjølbilde. Vi tør å vise hvem vi mener vi er. Eller vi kan tvile på om det er så lurt å vise alle sider ved seg sjøl, vi er litt usikre, for noen ganger får vi noen uventet skuffende reaksjoner på det vi oppfattes som helt vanlig og normalt. Eller vi så bestemte på at slik vi egentlig føler oss, det skal vi holde for oss sjøl, ellers blir vi ikke tatt på alvor, vi blir ikke forstått, og så må vi forklare det ene og det andre og nesten bevise at vi er både normale og vanlige. Derfor - best å holde kjeft, best å holde det for seg sjøl. (Bilag 1: (57)1993;(52)2004)

3.6.2. Våre forklaringer på menneskers væremåte og handlemåte

Vi har en trang til å tolke menneskelig være- og handlemåte på ved å mene at væremåtene og gjerningene har årsaker (kausalforklaringer), heter det i nordisk sosialpedagogisk IMER-forskning (Lange & Westin 1981). Når en plan et eller annet sted settes ut i livet – og lykkes, eller mislykkes, så forklarer vi hvorfor det ene eller det andre skjedde. Enten er årsaken at folk der i området er disponert for det, har et indre anlegg, for å oppføre seg eller gjøre tingene på en slik måte at det fører til suksess, eller til fiasko (interne faktorer, genetiske). Eller tingene skjedde som de gjorde, ble vellykket eller mislykket, fordi omgivelsene, miljøet i vid forstand, både natur- og samfunnsdelen, er uforutsigelige, på hver sine måter (eksterne faktorer, miljømessige). Ytre hendelser eller omstendigheter kan være værforhold, økologiske svigninger og makropolitisk hendelser forklarer hvorfor noe skjedde, hvorfor resultatet ble som det ble.

Altså, visse folk oppfører seg på den og den måten fordi de er personlig disponert for det, på en eller annen måte. Det er her rasisme med fremmedhat kommer inn i diskusjonen.

Rasisme som sådan er vel bare en ideologi som bygger på at det er arvemessig forskjell på grupper av mennesker – personlige egenskaper, personlighetsprofil, er noe medfødt, og begynner å vise seg så snart ungen kommer inn i verden. Eller om egenskapene ikke er medfødte, så vil det typiske arveanlegget barnet har fra den gruppen, utvikle seg til de egenskapene, når det vokser opp i gruppen.

Hvis jeg opplever den Andres egenskaper som dårlige og til og med litt ekle, betyr det at mine egne egenskaper og disposisjoner og arveanlegg er bedre og vakrere. Opplever jeg noe som fine og gode egenskaper bare hos den Andre, så føler jeg at mine egne arveanlegg og egenskaper er eller kan oppfattes som litt mangelfulle, kanskje dårlige, til og med. Fremmedfobi, fremmedhat, etnisk rensing, folkemord, blir resultat når de andre står i veien på en måte. Med sin blotte tilstedeværelse med sine bedre egenskaper, viser de andre at vi ikke er så gode. Eller, ved sin blotte tilstedeværelse med sine dårlige egenskaper, er det muligheter for at de smitter oss genetisk, eller med sine dårligere egenskaper ikke er med å dra felleslasset.

3.6.3. Etnisk stereotypisering og eliminering i Norge i vår egen samtid

I vår nære historie, under verdenskrigen og etterpå, har rasistiske holdninger i vår egen kultur ført til fysisk fjerning av det fremmede gjennom statlige tiltak. Det var deportasjon av norske jøder, av en okkupasjonsmakt i allianse med norske politiske interesser. Og det var kirurgiske inngrep i de reisendes, romanifolkets kropp - sterilisering, så de ikke kunne formere seg. De reisende har også blitt forsøkt integrert, assimilert i det norske ved å ta fra dem avkommet og sette det bort til fremmede. Fysisk fjerning eller assimilering av det samiske og og det finske som sådan i Norge har aldri nådd såne rasistisk-biologiske og totalitær-politiske ytterligheter i samme tidsrom, eller i tidligere regimer på 1800- og 1700-tallet.

Psykiatisering av folk i minoritetssituasjoner er også en måte å forklare at folk er som de er fordi de er disponert for det. Diagnosen er at det er selve minoritetssituasjonen de ikke klarer å takle, og skjønner ikke at de bare må akseptere tingenes tilstand. De makter ikke å akseptere virkeligheten, og de blir psykotiske eller mentalt syke. Gjennom minoritetssituasjonen er de er så og si enkulturert inn i en avmaktssituasjon som gjør dem disponert for å feile og mislykkes. Derfor er de klienter og trenger behandling som pasienter. det er interne årsaker. Politiske avmaktsproblemer blir medisinsk og psykologisk avpolitisert til gjennom etnisk stereotypisering.

3.7.1. Hvordan kommer man til innsikt når keiseren ikke har klær?

“ Forskere har på mange måter bedre muligheter til å komme med begrunnede standpunkt enn andre yrkesgrupper. På bakgrunn av dette «mulighetsrommet» som [filosofen Andreas] Føllesdal kaller det, er det også et krav til forskere om å være kritiske og gi råd til politikere når de ser at det bærer galt avsted, mener han. (...) Forskere har et større ansvar enn andre yrkesgrupper til å delta i offentlig debatt, til å være kritiske til den politikk som føres” (Forskningsetikk 2004:1).

Sigmund Kvaløy Setreng viser til økofilosofien på slutten av 1960-tallet da de forsøkte å skjønne den globale systemkrise for å finne en vei ut av uføret. Jeg oppfatter synspunktene hans om kriser som noe som handler om å se forbindelsene mellom fragmenterte informasjonsbiter. Det er også greit for meg å se generalist-spesialist-dikotomien hans som en parallell til de to lekfolkprinsippene jeg tar fram seinere i framstillingen, for å legitimere min egen høringskommentar som svar på henstillingen fra det nordnorgesfinske miljøet. Det er det maktanvendende lekfolkprinsippet i relasjonen lokal-sentral og det innsiktsøkende lekfolkprinsippet i vitenskapelig erkjennelse. Kvaløy Setreng skriver at økofilosofene hadde

“ei kjensle av å koma til kort overfor spesialistar og ekspertar i statsadministrasjonen og det private bedriftslivet. Den tanken forma seg at ein som ikkje var spesialist på dei aktuelle fagfelte berre kunne møte argumentasjonen ved å utdanna seg til “generalist”, dvs. ein slags “superamatør” som kunne argumentera om saker å ein måte som spesialistane ikkje meistra, nettopp av di dei var spesialistar. (...) Demokrati er “amatørvelde”. Ekspertstyre er ikkje demokrati. (...) Ein grunnleggjande idéhistorie vil vera avgrensa og redusert inntil ein studerer henne som ein del av folkekulturen si søge. Men folk flest har ikkje noko gjennomtent heilskapssyn. Dette gjer det krevjande å få tak i den underliggjande strukturen” (Kvaløy Setreng, D-T 30.04.2004)

3.7.2. Økosystem og kommunikasjonsmodellen

To hovedparadigmer har delvis strukturert, delvis inspirert mine etnologiske eller kulturanthropologiske studies av kulturelle forhold i Norge, Norden og Nord-Europa. De har slektskap med det Sigmund Kvaløy Setreng skriver om økofilosofiens mål og metoder. Disse utgjorde en teoretisk kontekst siden begynnelsen 1970-tallet da jeg strevde med å finne analyseredskaper i etnologien for å forstå etnisitet og identitet, nemlig den kulturøkologiske modellen og den litterære og språksosiologiske kommunikasjonsmodellen. Begge uttrykker det holistiske perspektivet på kulturelle mønstre som systemer for samhandling mellom menneskene som aktører og de totale omgivelsene.

Grunnleggende kjennetegn ved begge modellene er feedback-faktoren, nemlig respons, tilbakemelding i en ny kontekst, og de uforutsigelige virkningene av tilbakemeldinger. Det økologiske systemet understreker forholdet mellom kultur og natur. I

kommunikasjonsteori blir den helt enkle, men basale relasjonen mellom talerens (og skriverens, senderens, deltakerens) melding eller budskap uttrykt i tegnsystem til lytteren (og leseren, mottakeren, tilskueren). I i sitt svar tilbake blir forholdet mellom samtalepartnere avspeilet (eller mellom de korresponderende eller de samhandlende aktører) i binære motsetninger som subjektivitet/ objektivitet, insider/ outsider, egen/fremmed, jeg /du, vi / de, deltaker/ tilskuer, osv. Binære motsetninger er også vesentlige motsetninger i studier av “sense of place” (stedsfølelse), og “genius loci” (stedets ånd), som f.eksempel hjemme/ borte, tiltrekning/ ubehag, tilhørighet/ frykt, relasjoner som er tilstede i opplevelse og erfaring av lokal, regional og nasjonal identitet, både egen og andres identitet.

Som humaniorafaglig etnolog i NAVFs etnisitets- og minoritetsprogram med filologisk kompetanse, hadde jeg også et forhold til språk i kulturell kontekst (og dermed i kulturanalysen), som var beskrevet av sosialantropologen Robbins Burling i 1970:

“Til forskjell fra mange antropologer som har skrevet om språk og kultur, er jeg ikke opptatt av måten som resten av kulturen er avhengig av språket på eller likt språket. Jeg er istedenfor opptatt av måten språket blir påvirket på av resten av kulturen” (Bilag 1, (39) 1985, 91).

I den etnologiske kulturanalysen av etniske identitetskriterier for det nordnorgesfinske i Finnmark og Nord-Troms var valg av etnonym (‘ethnic labelling’, verbalt tegn, språk tegn) styrt av mange faktorer på ulike plan og i ulike meningsdiskurser. Ett forhold som angår tilgangen på etnografiske kilder eller “gjenstandsmateriale”, var utsletting av den trespråklige regionen under andre verdenskrig, dvs. alliert bombing og tysk brenning og bombing. Derfor har bilder, fotografier og lignende visuelle representasjoner samt muntlig tradisjon hatt en viktig funksjon som representasjoner for rekonstruksjonen av det historiske kulturlandskapet og en særlig affektiv verdi som kulturarv for folk i regionen, uansett hvilken etnisk hovedidentitet de har (se Bilag 1: (18)1971 – (23)1998; (51)2003).

3.7.3. Semiotikk i kulturanalysen om etnisk identitet

Teorigrunnlaget for empirisk analyse av kulturhistorisk arkivmateriale la jeg i arbeidsrapport nr. 2 i august 1985, der jeg følte jeg hadde lyktes med forsøket på brobygging mellom den paradigmatisk kløften mellom sosiologisk og humaniorafaglig tilnærming til erkjennelse og ny kunnskap om menneskesamfunnet, og også bidratt med analytisk innsikt i den nordnorgesfinske situasjonen i lys av ny etnisitets- og minoritetsteori og etnolingvistik (Bilag 1: (39)1985; (44)1993).

Dr.art.-seminaret ved UNIT 1984-1985 var svært inspirerende og forløsende for tanker samlet opp gjennom år omkring det flerkulturelle. Semiotikk ble nøkkelen til strukturering av

disse tankene gjennom filosofen Ingemund Gullvåg, som hadde introdusert Charles S. Peirce i nyere norsk filosofi i 1972. Indirekte presenterte Gullvåg semiotikken gjennom den intensionale begripelsesformen (i kontrast til den kausale) i “historisk forståelse”. Den intensionale begripelsesformen legger nettopp vekt på egenarten i de humaniorafagene som fortolkende disipliner. Intensjonalitet er det sentrale begrepet i subjektivistisk teori om mennesket: mennesket er et menende vesen med interessen konsentrert om det meningsfulle objektet. Den forståelsen av historien som Gullvåg betegner kausalt begripelsesform, henter han fra positivistisk tradisjon i vitenskapen; det er lovmessige, funksjonelle sammenhenger mellom fenomener. Historieforståelsen innenfor denne tradisjonen vil ordne enkelttilfellene under allmenne årsakslover.

Gullvåg spurte i 1982:

“Hvor blir det her av den menneskelige forstand? – Hvordan er forholdet mellom forskeren og den verden som skal kausalforklares? Står han over og utenfor verden, som en slags gud? Eller er han en del av den natur som skal kausalforklares? Er han prinsipielt autonom og rasjonell, eller determinert?” (s.177) ,

Mens naturvitenskapsforskeren er opptatt av fenomen og prosesser og ser dem som ting og hendelser i naturen, ser humanioraforskeren etter spor av menneskelig handling i vid forstand, eller tegn, sa Gullvåg, og nevner som eksempler bokstaver og piktogram, tekster og inskripsjoner, håndverksprodukter, redskap, kunst, litteratur, musikk, bygninger og menneskeskapte forandringer i landskapet. Mens naturviteren forutsetter at hendinger har naturlige årsaker og kan forklares kausalt, antar humanioraforskeren at handlinger og spor av handlinger har mening og kan bli forstått – gjennom tolkning (s. 149).

Vi sanser omgivelsene før vi kan finne begrep for og artikulere i ord eller fester i skrift hva vi oppfatter og gjenkjenner, eller med kroppsbevegelser, gester, eller i bilder gjennom former og farger vi velger selv. Derfor er et lydmessig, bevegelsesmessig, bildemessig eller grafisk uttrykk av “et tankeprodukt” eller et “sinnsbilde” noe som nødvendigvis er produsert i hodet hos enkeltmennesket, noe psykologisk som er en lukket prosess og foregår i en “black box”. Men vi kan tolke produktet slik det artikuleres. Men hva kan intersubjektivt observeres og hva legger vi til når vi tolker?

3.7.4. Vi søker sammenhenger og vi vet det vi vet

Mens jeg var i Tromsø nå i mai, snakket jeg med en kvinne fra Vadsø, ikke aktiv finskspråklig. Jeg kjenner henne svært godt og har hatt god kontakt siden 1960-årene. Hun er født ca. 1940, av finskspråklig mor fra Bugøynes og norskspråklig far med sørnorsk innflytter- og slektsbakgrunn til Varanger omkring 1900. Hun har tenkt mye over dette med

kven, jeg kjente igjen de samme argumentene hennes fra tidligere. Kven var for henne en konkret sammenblanding av norsk og finsk: “Kvæn, nokka som liksom e kværna sammen, det norske og det finske”. Det var hennes forståelse av seg sjøl – og, kan man si, en aksept av kven-begrepet. Denne forklaringen utelukker imidlertid samer med samisk og finskættet bakgrunn.

Ektemannen hennes fra Varanger, som snakket godt finsk fra barndommen av og kunne lese moderne standardfinske tekster, holdt på at han snakket finsk. Han visste ikke om han egentlig var “finsk”. Men “kven” var han ikke. Han kunne likevel bruke termen sjølironisk. Han hadde forøvrig ikke norskættet bakgrunn, men samisk i tillegg til det finske gjennom besteforeldre. Han kunne også snakke samisk, men ga inntrykk av at han ikke kunne det så godt. Siden han var mye i kontakt med samisktalende gjennom arbeidet, som medførte mye bilkjøring over større områder, tenker jeg meg at han var ganske stødig i samisk også, på samme måte som han behersket finsk meget godt.

3.7.5. Vi lærer gjennom offentlig undervisning

En annen kvinne som jeg ikke kjenner så godt, snakket jeg også med i Tromsø nå i mai. Hun har samisk og nordnorgesfinsk bakgrunn fra Nord-Troms, og er født ca. 1950. Siden hun er kulturhistoriker, universitetsutdannet, og vi har hatt mer faglig enn sosial kontakt, blant annet gjennom epost, så har jeg fått epost-brev fra henne også om kvenskans status, vel en ukes tid før vi møttes i Tromsø. Arbeidsfeltet hennes er ikke nordnorgesfinsk, hverken språklig eller kulturhistorisk. I brevet skriver hun:

“I [stedsnavn, der hun er født] har jeg aldri hørt språket omtalt som annet enn finsk, og det samme gjelder de som har den avstamningen [i det større området]. Jeg har aldri oppfattet at betegnelsen kven/kvensk var vanlig i bruk der i det hele tatt, men det er mulig at de som regner seg som sådan, bruker den. Det samme gjelder forøvrig [stedsnavn, sentral finskbygd] der jeg også har familie. Det var vel først da jeg selv studerte finsk på universitetet, at jeg begynte å skilne mellom finsk og kvensk, fordi vi der ble fortalt at finsk i Norge hadde mange alderdommelige trekk som er forsvunnet i moderne finsk i Finland. Jeg har imidlertid en følelse av at det er langt større forskjell mellom f.eks. sørsamisk og nordsamisk enn det er mellom kvensk og finsk, og disse kaller man da samiske “dialekter”, antakelig fordi de befinner seg innenfor samme landegrenser, selv om de er så ulike at man ikke forstår hverandre. Jeg kan ikke samisk, så dette er noe jeg har lest meg til. Men derfor er jeg ikke helt sikker på om finsk og kvensk kalles ulike språk fordi de er så ulike, eller fordi de befinner seg på hver sin side av en landegrense. Har ikke rukket å lese rapporten ennå, så jeg aner ikke hva slags konklusjoner som trekkes der, eller for den saks skyld, hva din oppfatning er.”
(N.N.06.05.2004)

3.7.6. Når top-down/bottom-up ikke er et skille mellom forskere og folk

Kognitiv antropologi og komparativ folkloristikk har hatt særlig interesse av “folkelig

kunnskap” eller “vanlig kunnskap” (common knowledge) i kontrast til kunnskap som er kodet av eksperter (Siikala 1982). I et moderne statssamfunn med borgere med mange års obligatorisk grunnutdannelse og en relativt høy prosent med videre skolegang og studier etter obligatorisk skole, ville jeg inkludere akademisk og teoretisk kunnskap i vanlig eller allmenn kunnskap. Samfunnsborgerne i den nordiske velferdsstaten har lik tilgang på faktakunnskap, men ulik erfaring. Som mennesker er vi i stand til å organisere dette havet av informasjon om oss selv som individer i gitte kollektiv eller gitte områder. Dette er i tråd med Sigmund Kvaløy Setrengs “generalist”, dvs. ein slags “superamatør”. For meg er den opplyste, motiverte samfunnsborgeren i det nordiske velferdssamfunnet generalist, en som kan “argumentera om komplekse samfunnsforhold på en måte som spesialister ikke mestrer, fordi de er spesialistar”.

Forestillinger om Nordkalotten, for eksempel, som kosmologisk og antropologisk periferi, blir overført over tid gjennom myter og observasjoner av lærde i fortiden og samordnet med forestillinger og saksopplysninger i vår nåværende kontekst av sosial, kollektiv kunnskap og individuelle tankeinnhold. Denne informasjonen kan være spredt omkring og tilfeldig, men likevel er det gjensidig sammenhengende begreper og forestillinger, som utgjør “en basis for et bilde av verden og for handlinger i denne verden”. (Se Bilag 1: (63)2003).

3.8.1. Deltakende tilskuer og observerende deltaker i etnisitetsforskning 1985

Økomuseumsideen i norsk museologi på 1970- og 1980-tallet var også en viktig premissleverandør for lokal identitet og verdispørsmål i kulturanalysen, og sånn sett i tråd med det økofilosofiske paradigmet Sigmund Kvaløy Setreng skriver om.

I forordet til en forskningsrapport fra 1985 forsøkte jeg å beskrive grunnlaget for min egen søken etter innsikt i det flerkulturelle samfunnet gjennom vitenskapelig forskning, og mer presist, gjennom den etnologiske kulturanalysen, dvs. at jeg var klar over at jeg var både tilskuer og deltaker og måtte ha at åpent øye for alle synspunkter og argumenter. Samtidig mente jeg selvfølgelig at dette var også egenskaper ved og et ansvar hos alle forskere, subjektivitet og refleksivitet.

“Rapporten er lagt opp etter to ledetråder:

1. Perspektiv – flere innfallsvinkler teoretisk og empirisk.
2. Hologram – delene i helheten, helheten i delene.

Den er satt sammen av to hoveddeler:

1. Søkelys på etnisitet fra etnologisk synsvinkel.
2. Språket som markør i kulturell kommunikasjon.

Den er drevet fram av idéen om at:

1. Vitenskapelig virksomhet er en av mange former for menneskelig streben mot innsikt i tilværelsen og at
2. denne streben følger et visst sett regler som bygger på
 - 1) konvensjoner (formelt regelverk) og
 - 2) tradisjoner (udiskutable normer).

Den er skrevet av en person som:

1. styres av kulturspesifikke og psykososiale holdninger i vitenskapelig virksomhet og
2. lar vitenskapelig belagt kunnskap få innflytelse på egen adferd utenfor den profesjonelle sfæren.”

3.8.2. Omtale av forskningsrapport 1985 i Hyltenstam & Milani 2003

Hyltenstam & Milani 2003 henviser for øvrig til denne rapporten fra 1985, teori-grunlaget for min etnologiske doktoravhandling innenfor NAVFs minoritets- og etnisitetsprogram 1980-1992 (Inngruppe- og utgruppenavn i kommunikasjon mellom etniske grupper. En teoretisk tilnærming til etnologisk analyse av kulturelle former se Bilag 1: (39)1985).

De skriver:

“Explicit argumentering mot användning av begreppet har framförts av Olsen (1985), som anför att ’kven inte är en ingruppbeteckning, att termen avspeglar en norsk tradition och därmed majoritetens växlande attityder mot gruppen, att den skapat förvirring, och att den av många i den egna gruppen uppfattas som negativt laddad och tvetydig. Olsen menar att man bör använda termerna *finne*, *finsk* och *finskættad*”. Niemi å andra sidan anser att begreppet “kven” *bör* [deres kursivering] användas. De skäl för detta som han anför är att termen kven håller på att utvecklas till en gemensam utgrupps- och ingruppsbeteckning, att den undviker rikspolitiska och nationella associationer till Finland eller finländare, att termerna “finn” eller “finne” forfarande kan associeras med samer, att kven ingår i både riksnorsk och riksfinsk terminologi, samt att kven i utgångsläget var ett värdeneutralt begrepp som nu håller på att rehabiliteras” (s. 9).

Hyltenstam & Milani 2003 (side 9) refererer Niemis artikkel i Varanger Årbok 1991 (der jeg, s.134, i tillegg til rektor Olav Beddari, s.119, 136, omtales på følgende måte:

“En av de som i de seinere år med størst energi har foretatt en teoretisk drøfting av kven-etnonymet sett i alle disse sammenhengene [som Niemi allerede har nevnt], er Venke Olsen, som i likhet med Sarresalo [finlandsk folklorist] har arbeidet innen et kvensk forskningsprogram [NAVFs programprosjekt ved Tromsø Museums]” (Niemi 1991, 134).

Niemi lokalhistoriske artikkel er blitt en klassiker i den vitenskapelige og etnopolitiske legitimeringen av kven-termen som offisiell term på det nordnorgesfinske kollektivet. Det jeg stort sett er enig med Niemi i er at “Kven-etnonymet er i utgangspunktet et *historisk verdinøytralt begrep*” (Niemi 1991, 135). Det prøvde jeg å vise i en bokomtale i 1971 av to versjoner av den finlandske etnologen Kustaa Vilkinas bok (på finsk i 1957, Kainuu -

Kvenland. Missä ja mikä. Helsinki , og på svensk i 1971: Kven – Kvenland (Bilag 1: (7)1971). Vilkunas argumentasjon gikk ut på å vise finskspråklig etymologisk opphav i kainuulainen. På 1980-tallet publiserte finlandske forskere grunnleggende lingvistiske bevis på historisk-geografisk grunn for at termen opprinnelig er av skandinavisk-germansk opphav, “lavlender” (lingvisten Vahtola, historikeren Julku).

I 1991 var Niemi “egentlig overrasket over Olsens konklusjon, også i en vurdering av konklusjonen relatert til den omfattende teoretiske drøfting hun foretar”. Niemi ville “også sett ut fra Olsens egen vitenskapsteoretiske utlegging – funnet det naturlig med den stikk motsatte konklusjon”. Og det gjorde Niemi i 1991 – han kom til den stikk motsatte konklusjon, jfr. oppstillingen av argumenter hos Hyltenstam & Milani 2003 (s. 9) sitert ovenfor. Niemi avsluttet slik i 1991:

“Norge har siden 1970-tallet utviklet seg mot et stadig åpnere samfunn med hensyn til etnisitet og minoritetsspørsmål. Et uttrykk for dette er at kvenbegrepet har kommet tilbake. Tida arbeider i favør av det.” (Niemi 1991, 135).

3.8.3. Innholdet i rapporten 1985 om etnisitet og minoritet

Rapporten skulle danne det teoretiske grunnlaget for en doktoravhandling på dr.art. nivå, mens det empiriske kildematerialet var reisedagbøker med blyantskisser og akvareller fra Nord-Norge, Nord-Finland og Tornedalen 1849-1873.

Hvordan kan man komme i dybden i sin nasjonale kulturanalyse og formidle nyansene i sin medborgers kulturelle sjølbilde hvis en ikke behersker den andres språk - aktivt eller passivt? Når målet for et prosjekt er å bevare et kulturelt kollektivt på dette kollektivets premisser? I mitt tilfelle var det den nordnorgesfinske minoritetskulturen som skulle “bevares” i Tromsø Museums prosjekt i det nasjonale forskningsprogrammet om Samisk og kvensk språk, historie og kultur.

Første del av rapporten var den vitenskapsteoretiske rammen (s. 1-119), andre del var om etnonym-ord som etniske markører i kulturell kommunikasjon (s. 120-215), dvs. som kulturelle tegn, som kunne tolkes gjennom kulturanalysen. At tegnet var verbalt i sin uttrykksform, betydde ikke at jeg var lingvist og drev med språkforskning. Jeg tolket bilder og gjenstander på samme måte, som elementer i større strukturer.

Min ikke-språklige tolkningskontekst var likevel den samme som etnolingvistens og sosiolingvisten som nettopp måtte overskride de formalingvistiske rammene for å kunne tolke språket som kommunikasjon mellom sosiale aktører. I det finske språk- og historieforskermiljøet ved Universitetet i Tromsø ble jeg på 1980-tallet likevel jeg likevel oppfattet som språkforsker, og en heller dårlig sådan, mens andre med nordnorgesfinsk

bakgrunn ønsket meg nettopp som etnologisk biveileder i arbeidet med sin språkavhandling, på grunn av den kulturhistoriske og etnografiske tolkningen av språklige kilder.

I nasjonalt etnologmiljø og i norsk museumsvesen vurderes jeg den dag i dag vitenskapelig som en person som bare har brukt litterære kilder, stiller for mange spørsmål uten å besvare dem, og forøvrig ikke gjort noe av betydning ved de museene jeg har arbeidet ved fra tidligste studieår på 1960-tallet (Svarbrev fra Norges Museumsforbund (NMF) i desember 2000 etter behandling av søknad fra desember 1999 om autorisering som Førstekonservator NMF). Fremmedspråklig kompetanse i nasjonal minoritetskulturell sammenheng er ikke en del av forståelseshorizonten i det som sosiologene kategoriserte som en homogen nasjonalkultur, og som sannsynligvis oppleves slik.

3.8.4. Bindestrekkategorien “nordnorges-finsk” i rapporten fra 1985

Jeg finner det vanskelig å tro at utrederne Hyltenstam & Milani kan ha brukt noe særlig tid på NAVF-rapporten min fra 1985. Det som ikke kommer fram i referansen til rapporten min er argumentasjon for termen “nordnorgesfinsk”, og parallellen denne har med termene “tornedalsfinsk”, “finnskogfinsk” eller ”skogfinsk”, ”Värmlandsfinsk”, ”finlandssvensk”, osv. , altså en bindestrek-kategori. Her refererer den ene komponenten til et bestemt bosettingsområde, en geografisk komponent som Nord-Norge, Ruija, Ishavskysten, Jäämeren rannat. Eller det referer til et gitt territorium, dvs. et politisk-administrativt definert område, som Norge (staten), Finnmark (fylket) eller Nordreisa (kommunen). Den andre komponenten er en kulturell komponent, som viser til språk (finsk) eller sosial kategori (finne, finsk, finskættet).

Andre eksempler i vår nordiske kulturkrets: finlandssvensk viser til svensk i Finland, det ene av de to nasjonale språkene, men også til andre fenomen som angår det svensk-kulturelle i Finland. Analytisk klassifisering av samiske språkformvarianter bygger på hverdagsforståelsen, som Kola-samisk og Lulesamisk. Folk oppfatter forskjeller og likheter i språket etter som de har beveget seg innenfor geografiske bruksområder inntil andre romlige bruksområder uten skarpe grenser mellom bruksområdene, men heller soner av kontakt. Den definerende geografiske komponenten kan erstattes av en annen romlig komponent som viser til himmelretning eller kompassretning, som østsamisk for hovedkategorien Kolasamisk og de primære kategoriene nordsamisk og sørsamisk, for den sørligste samiske bosettingen i Norge og Sverige. Begge dimensjoner ligger innebygd i “Nord-Norge”.

Forholdet mellom etnonym i tre språk og de ulike geografiske kontaktsituasjonene jeg tok opp (se diagrammene 1,2 og 3 bakerst i høringsnotatet), berøres ikke av utrederne, heller

ikke metoder jeg bruker i tekstanalysen - metoder som Niemi mente i 1991 burde ha ledet meg til aksept av kven-begrepet som tegn for “en tilstrekkelig klar etnisk ramme” (Niemi 1991,134)

Grensesoner er kort sagt også kontaktsoner – soner med divergens og konvergens i kommunikasjon mellom mennesker. I det flerkulturelle Nord-Norge og nordkalotten er det muligheter for konvergens jeg var opptatt av, i festtalem-metaforen “tre stammers møte”, derfor var det viktig å finne mekanismer for divergens (se Bilag 1: (39)1985 og (44)1993).

3.9. Makropolitisk kontekst er ikke konkretisert i KRDs og KKD's hvitbok

Det nevnte referatet i Hyltenstam & Milani 2003, side 9 kommer heller ikke inn på min argumentasjon omkring det politiske aspektet i majoritetens holdning til den nordnorgesfinske minoriteten og ulike og skiftende konstellasjoner mellom de tre enhetene samisk minoritet, finsk minoritet og norsk majoritet (særlig viktig i kjølvannet av Alta-aksjonen). I hvitboka Kvensk – språk eller dialekt? er i det hele tatt den makropolitisk konteksten lite eksplisitt. Staten blir et bakgrunnsteppes eller rett og slett en forestilling om et handlende kollektivt vesen i norsk assimilasjonspolitik før 1940.

Staten tar også stilling – ved ikke å ta stilling. Det var det som utløste Europarådets kritikk av Norges minoritetspolitik med anbefaling om utredning av kvenskans status. St. meld. nr 15 15 (2000-2001) er Nasjonale minoriteter i Norge – Om statlig politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar. I samme melding står det om “Kvener” og “nemningar på gruppa og språket deira” at “Språkbrukarane må sjølve, og over tid, avklare om kvensk skal reknast som eit eige språk eller som ein variant av finsk. Regjeringa ser det ikkje som ei statleg oppgåve å ta stilling i denne debatten” (punkt 5.2.2.1, side 36).

Også på kommunenivå, nederst i statshierarkiet, griper det offentlige inn i den nordnorgesfinske kulturaktiviteten. Et eksempel er fra den tospråklige Nordreisa kommune i Troms, som jeg illustrerer med vedlagt kopi av oppslag i i landsdelavisa Nordlys, torsdag 5. mai 1999. Utgivelsen av boka om Finske stedsnavn i Nordreisa (1994) ble ikke ble tillatt omtalt på skolene i kommunen av skolesjefen der, enda det var kulturavdelingen i kommunen som sto som utgiver av stedsnavnboka.

3.10.1. En motkultur vokser fram

Motkultur er samfunnsanalytisk definert som “reaksjon mot kulturell ensarting. Med utgangspunkt i sosiale, etniske eller geografiske grupperinger dyrkes alternative kulturelle former og uttrykk” (Pax 1987). Mange faktorer bidrar.

Bevegelsen for kvenska talgemenskapen var tidlig på 1980-tallet inspirert av (i) dem som arbeidet for meänkieli som skriftstandard i Nord-Sverige, “våres-språk”-bevegelsen i Tornedalen. Etter Alta-aksjonen passet det norske myndigheter på sin side og svenske myndigheter på sin side å støtte sine “ikke-finske” minoriteter, og slik unngå en grenseoverskridende “pan-finsk” nordkalottbevegelse, slik man fryktet den pan-samiske bevegelsen i et militærstrategisk følsomt område. Grenseoverskridende folkebevegelser var ikke stabile faktorer i internasjonal politikk. “Kvener” i Norge og “meänkieli”-tornedalinger var tilsynelatende to separate bevegelser med all aktivitet innenfor statsgrensene, mens det “nordnorgesfinske” hadde tråder både til Finland, Nord-Sverige og Østlandet – ja, til og med Karelen og Kola i Sovjet.

Den kvenska talgemenskapen ble også inspirert av (ii) finlandske kultur- og språkforskere som hadde det nordnorgesfinske som feltarbeidsområde for sine doktoravhandlinger, dels for disputas ved finlandske universitet, dels ved Universitetet i Tromsø. Gjennom finlandsk kultur- og språkforskning av de østersjøfinske minoritets-varianter i det tidligere Sovjet, som karelsk, ingermannlandsk, livisk og Kolafinsk, hadde disse finlandske kultur- og språkforskerne i Norge sympati med det neglisjerte og usynliggjorte nordnorgesfinske kollektivet i det trespråklige og flerkulturelle Nord-Norge.

Dette omsorgssynet for kulturelle minoriteter i avmaktsituasjon, ligner misjonærholdningen i norsk forskningsmiljø for bistand og utvikling i fattige land. Begge holdninger handler om løsninger for deling av fellesgoder og veier til det gode liv. Vitenskapelig forskning i Finland har ellers lengere tradisjon og høyere status (som i Sverige) sammenlignet med Norge. Social engineering eller det samfunnsregulerende og instrumentelle ved vitenskapelig forskning har dypere feste i Finland og Sverige, også i humanistisk forskning. Vitenskapelige argumenter i politikken står sterkere i Finland og Sverige, der forskerens høyere sosiale status gir forskningsresultatet større legitimitet som politisk argument, enn i det såkalt pragmatiske Norge, der politiske strategier lett overstyrer vitenskapelig aktivitet på vitenskapens egne premisser for forståelse og erkjennelse. Anerkjennelse av profesjonell status gir også den enkelte finlandske og svenske forskeren psykologisk trygghet for å stå sterkere “på krava” enn en norsk forsker med samme profesjonelle status, men uten den sosio-

kulturelle aksepteringen som i Finland og Sverige, av vitenskapelige argumenter som rasjonelle, saklige og sanne.

3.10.2. Læstadianismen – eller den religiøse tradisjonen i samfunnsdiskurs og politikk

På den annen side preges det nordnorgesfinske og det samiske miljøet av læstadianismen og den tradisjonelle respekten for ordets makt og den som behersker ordet – helt i samsvar med andre trossamfunn i Norge, der den karismatiske forstanderen og predikanten har stor betydning som formidler og tolker av ordet. Men spesielt for den læstadianske bevegelse er at den ikke står utenfor statskirka. Dåp, konfirmasjon, giftermål og begravelse foregår innenfor kirka, og er en del av menighetslivet der, samtidig som læstadianerne har egne bedehus der lokale og tilreisende predikanter taler til forsamlingen. Men ikke hvilken som helst predikant, for innenfor bevegelsen har det fra 1800-tallet av vært mange splittelser og fraksjoner som har vært grenseoverskridende, dvs. hatt forbindelser over riksgrensene. De tette føringene mellom den kvenske talgemenskapen, med tyngdepunkt i Midt- og Vest-Finnmark og Nord-Troms, og meänkieli-bevegelsen i Nord-Sverige, med tidligere tyngdepunkt i Gällivarre-finsken, har interessante geografiske mønstre av likhet, tilsvarende østlæstadianernes tyngdepunkt i sentrale Tornedalen, Finland og Øst-Finnmark. Men hverken i den læstadianske bevegelsen eller innenfor det nordnorgesfinske/kvenske kollektivet er det absolutte geografiske grenser for ulike målvirksomheter eller ulikt aksepterte medlemskapskriterier.

3.10.3. Det totalitære og rasistiske i nasjonal minoritetsdiskurs

Sammenligningen mellom Norge og Sovjets minoritetspolitikk – eller formal-juridisk manglende politikk overfor nasjonale minoriteter – er tilsynelatende bisarr. Det finnes likevel dypstrukturelle hindringer i det norske samfunnet og det norske statssystemet som har fungert og fremdeles fungerer undertrykkende på fri kulturell utfoldelse gjennom språk og kulturell virksomhet. Disse dypstrukturelle føringene har både rasistisk-biologiske og totalitærstatlige innslag. Norsk minoritetspolitikk er mer kjent for trangen til assimilasjon enn til gjensidig akkulturasjon. Den motkulturelle motstanden øker under press.

3.10.4. Divergens mot det samepolitiske og det innvandrerfinske

En tredje faktor for framveksten av en fraksjonert kven-bevegelse er (iii) den lokale og regionale reaksjonen på det samepolitiske, særlig i bygdelag der nettopp det samiske og nordnorgesfinske har vært et reelt tospråklig lokalsamfunn og slektene er innvevd i hverandre gjennom mange generasjoner. For eksempel to søskenbarn, som føler ulik etnisk

hovedidentitet av naturlige omsorgsgrunner fra fødselen av, har da ulike tilganger på storsamfunnets fellesgoder gjennom økonomiske støtteordninger med etniske føringer. Distinksjon mot det samepolitiske gjelder også resten av det nordnorgesfinske kollektivet, og selvfølgelig også det norsk-etniskes relasjon til det samepolitiske.

De (iv) finlandske nyinnvandrerne utgjør en fjerde faktor. Lojalitet til den norske staten, nasjonalfølelsen, krever distinksjon mellom oss sjøl og de fremmede fra en annen nasjonalstat. Når våre egne myndigheter kunne komme til å ta feil og mistenke oss for illojalitet, kan vi ikke bære samme navn som de utenlandske. “Finsk” må bort. Ønsket om distinksjon mot det innvandrerfinske gjelder også i resten av det nordnorgesfinske kollektivet, om enn mindre skarpt. Også det norsk-etniskes relasjon til det innvandrerfinske markerer forskjellen mot de nyankomne andre.

3.11.1. Det maktanvendende lekfolkprinsippet i relasjonen lokal-sentral

(Hvem har makt til å beslutte i minoritetsspørsmål og til å definere det som besluttes?)

To grunnfesta politiske ideal i kommunepolitikken er “ideen om lekmannsstyre og prinsippet om samarbeidsløysingar”. “Grunntanken i det kommunale sjølstyret fra 1837 var lekmannsstyret –folk skal sjøl styre, folket skal sjøl administrere. “I den kommunale politikken skulle alle i ei viss meining vere ekspertar”. Nå er “lekmannsomsynet” utfordret av en “management-inspirert” tenkning, bedriftsmodeller og økonomisk konkurransebaserte tiltak, og “ett kontaktpunkt: der administrasjonen leverer sine premissar til politikarane og der politikarane presenterer sine vedtak overfor administrasjonen” (Naustdalslid, red. 1991).

3.11.2. Det innsiktsøkende lekfolkprinsippet i vitenskapelig erkjennelse

(Hvordan kommer man til innsikt og forståelse i forskningen om nasjonale minoriteter?)

Lekfolkskonferanse på norsk, consensus conference eller citizen’s forum på engelsk, er en type deltakende prosess der ikke-eksperter gjør vurderingen av et gitt tema innen vitenskap og teknologi (Forskningsetikk 2004:). Det er dette kultur- og samfunnsfaglig feltarbeid også handler om, ikke bare innsamling av analysedata. Det er dette høringsrunder i minoritetspolitikken også handler om. Forøvrig hadde jeg foretrukket begrepet spesialist (og generalist) framfor ekspert. Vi er alle spesialister på våre profesjonelle kunnskapsområder, men er vi eksperter?

3.12.1. Kulturteoretikeren Barth om staten som aktør i mellometniske relasjoner

I tilbakeblikk på 1960-årenes etnisitetsstudier, skriver sosialantropologen Fredrik Barth at han og andre la lite vekt på etnisitet under statlig dominans, mens man nå på tidlig 1990-tall, har svingt til den andre ytterligheten,

“som om alle etniske prosesser må forstås innenfor rammen av statsstrukturer av den varianten vi finner i det seinindustrielle, demokratiske og sivile samfunnet. Men begge typer situasjoner er nødvendig hvis vi skal kunne utvikle teorier av allmenn gyldighet.

Først er det viktig å erkjenne at en moderne stat leverer en rekke offentlige goder som den dels gjør allment tilgjengelige, dels allokere til kategorier av personer eller åpner for fri konkurranse [...] Videre griper staten inn direkte overfor grupper og kategorier av mennesker og regulerer deres liv og bevegelser [...Det] skapes skjebnefellesskap mellom mennesker som i neste omgang kan utvikle seg fra å være kategorier som i utgangspunktet eksisterte kun som juridiske definisjoner, til å bli selvbevisste grupper. På denne måten genererer moderne stater ofte kategoriske distinksjoner innen feltet av kulturvariasjon, og skaper grunnlag for separate tilhørigheter (hvilket i henhold til snevrere teori egentlig skulle være uforenlig med moderne statsstrukturer!) som utvikler seg til etniske grupper.

[...] For å integrere statsnivået i vår analyse, og samtidig bevare denne analysens dynamiske form, må vi se staten som en aktør, og ikke bare som et symbol eller en idé [...men] et bilde av makten representert ved staten som en spesifiserbar tredje aktør i konflikter og grensekonstruksjon mellom etniske grupper, snarere enn å blande sammen regimet og dets makt og interesser med de mer diffuse begrepene stat og nasjon” (Barth 1994, 182-183)

3.12.2. Etnonym som etnisk tegn og analyseenhet

I etnologisk kulturanalyse var det ikke lett å trekke inn staten som aktør i kulturelle identitetsrelasjoner mellom individ og samfunn. Men bevisstheten var der om at den minste erkjennelses-messige enhet i statsadministrasjonsapparatet alltid var tilstede i kulturbevaringsargumentasjonen, med andre ord den menneskelige og psykologiske faktoren. Etnonym som meningsbærende tegn ble en måte å finne mekanismer i konvergerende og divergerende beslutningsprosesser på mange plan, som i denne konklusjonen fra 1993 (oversatt her til norsk)

“Etniske tegn som etnonym og etnonymiske ord er signifikante analytiske data for etnologen, enten vi kaller dem verbale elementer, språklige markører, eller bare kulturelle manifestasjoner og tegn. De gir muligheter til å tenke filosofisk epistemologisk både over forbindelsen mellom den psykisk-mentale og den fysisk-materielle dimensjonen ved kulturfenomen og forbindelsen mellom den individuelle aktøren og destrukturerende faktorene i det omgivende samfunnet.

Etnonymiske tegn blir produsert både på et personlig, individuelt nivå, og i ulike kollektive diskurser. De er både muntlige og skrevne produkter, historiske og samtidige produkter. De blir produsert på lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt nivå. De er tegn både fra hverdagslige, private sfærer, og fra den offentlige sfæren. De er tegn i administrasjon, planlegging, lovgiving og forskning, der de blir produsert, kommunisert og tolket – formelt og uformelt.

Etnonymiske tegn blir kommunisert i ulike fleretniske og nasjonale samfunn som vi kunne betegne sosiokulturelle organismer. Analysen av slike tegn kan sammenlignes med å følge kontrastvesken som medisineren sprøyter inn i menneskekroppen for å finne fram til hårfine årer, enten for å få mer kunnskap om selve blodsystemet, eller for å søke etter sykkelige forhold i kroppen som system” (Bilag 1: (44)1993)

3.12.3. Det uklare i kvenskens status

Uklarheter med hensyn til “kvenskans status” kan på en svært enkel måte beskrives som resultat av staten og nasjonen Norges dialektiske forhold til den nasjonale minoriteten som offisielt heter “kvener” og som i hverdagslivet oppleves som en “norsk-finsk” eller “norsk-samisk-finsk situasjon”, det jeg her kaller en “nordnorgesfinsk” situasjon. Det inkluderer både nasjonalitet (borgerskap) og norsk og samisk etnisitet i ordkomponenten “nordnorges”. Uklarheten øker når behovet for grenser mellom “oss” og “de andre” innenfor det nordnorgesfinske velges i takt med det som til en hver tid er statens minoritetspolitikk og statens hensyn til den norskspråklige tradisjonen.

Problemet om kvenskens status er et problem som har oppstått fordi norske myndigheter alltid har unngått å bruke en terminologi om det finskættede befolknings-elementet som nettopp inneholdet morfemet “finn” (finsk, finne, finlender, finskættet, finskbygder, finskspråklig, finsk kultur, nordnorgesfinsk, ruija-finsk, osv.). “Kven” og “kvener” har vært like omstridt blant finskættede, og omgått og unngått som “lapp”, “lapper” og “lappisk” blant samer. Skjønt til og med samer har i akademiske tekster i internasjonal sammenheng brukt den norske, svenske og finlandske utgruppetermen (lapp, lapp, lappalainen) – de samme samer som etnopolitisk har vært med å rense ut finn- og lapp-betegnelsen fra norske tekster i skole, fakta-litteratur, offentlig forvaltning, og allmenne oppslagsverk gjennom 1960-, 1970- og 1980-årene. Med stor gjennomslagskraft og effekt har samene endelig fått politisk rett til å bruke sitt eget navn på seg sjøl i offentlige og offisielle sammenhenger. Det vil si, de har vitalisert same-etnonymet i norsk, svensk og finlands dagligspråk.

At “kven” som minoritetsterm ville bli problematisk i et forskningsprogram som liksom skulle forske om minoriteter på minoritetenes premisser, var jeg meget oppmerksom på i mitt høringsnotat til NAVF, i april 1980 da forskningsprogrammet Samisk og kvensk språk, historie og kultur skulle settes i gang:

“jeg valgte å se både finske og samiske kulturforhold i sammenheng, selv om det er særlig finske kulturforhold jeg har studert. Jeg har tatt opp aspekter jeg synes er vesentlige i en planleggingsfase, dvs. både en skissering av minoritetssituasjonen slik jeg oppfatter den kulturpolitisk (...) Utgangspunktet mitt er å se finskættede og samer som medlemmer av etniske minoritetsgrupper. De tankene jeg gjør meg om gruppene som minoriteter, er filtrert gjennom oppfatningen av det norske samfunnet som et endimensjonalt etnisk samfunn og av at forholdet til kulturelle minoriteter preges av strukturell undertrykkelse. Et faglig utviklingsprogram bør ta hensyn til dette.” (Bilag 1: (N2) 1980)

3.12.4. Det kulturelt homogene Norge i samfunnsforskningen

Som det går fram av det nå 24 år gamle notatet brukte jeg kven-begrepet bare når jeg refererte til NAVFs eget språkbruk. Beskrivelsen av det norske samfunnet som et 'endimensjonalt etnisk samfunn' er vel en omskrivelse av maksimen i norsk samfunns-forskning den gangen: Norge er kulturelt et homogent samfunn. I note til 'endimensjonalt' viser jeg til Herbert Marcuse på norsk i 1968 (30-31), som jeg siterer dette fra:

“Slik dukker det fram et mønster av en endimensjonal tanke og adferd hvor idéer, forhåpninger og formål som ved sitt innhold transcenderer det etablerte univers for tanke og handling, enten blir slått tilbake eller redusert til dette univers' begreper. De blir redefinert av rasjonaliteten i det gitte system og dets kvantitative utbredelse.”

3.12.5. Utstøting fra offentlighet – abjeksjonens paradoks

Det var dette som siden skjedde. De ble slått tilbake og usynliggjorte, de som i statlig forskningssammenheng og offentlig skrivevirksomhet forøvrig, fortsatte å artikulere og manifestere tabu-ordene finsk, finskættet og nordnorgesfinsk – i tale og skrift. De andre, som i avmakt ikke kunne finne andre midler å holde seg synlige på, de har latt seg redefinere med statskulturens navneformer og kaller seg “kvener” og det andre språket sitt for “kvensk”.

I mellomtiden har de nye finskspråklige innvandrerne overtatt dette usynliggjorte i Norge, det tabubelagte, abjektet. De er begynt å definere seg sjøl ved hjelp av rasjonaliteten i det herskende etablerte systemet, og monopoliserer bevisst de gamle identitetsbærerne med vitenskapelig argumentasjon. Men samtidig fører de sjøl, paradoksalt nok, videre den historiske tradisjonen om det “nordnorgesfinske” og “ruijansuomalaisita”, og blir på den måten med og yter motstand mot det regimet de tilsynelatende støtter, ved å være med å kalle dem som kom før for “kvener”, mens de sjøl “ere de rætte Finner”.

3.13.1. Kultur- og tradisjonsfaglig kunnskapsutvikling på 1980-tallet

I nasjonal forskning av det nordnorgesfinske har historiefaget og finskfaget ved Universitetet i Tromsø vært argumentleverandører i Norge for den vitenskapelige forståelsen av den nasjonale minoriteten som offisielt betegnes kvener. Disse fagene er også helt sentrale instanser for de svenske utrederne (Hyltenstam & Milani 2003,1). Stortingsmeldingens bemerkning om “i nokon grad etnologi og folkloristikk” gjelder trolig to finlandske doktorgrader fra 1996 og 1999, begge skrevet på finsk. Selve avhandlingene har fått liten oppmerksomhet i norsk forskningsmiljø, men de to doktorandene har vært i kontinuerlig kontakt med forskere i Norge, er mitt inntrykk.

3.13.2. Finlandsk folklorist Lassi Saressalo i NAVF programmet 1982-1986

Saressalo disputerte ved Åbo Universitet i 1996 med avhandlingen Kveenit, Kvenene” (med undertittel “Studie av en nordnorsk minoritets identitet”). Avhandlingen har et sammendrag på norsk (s. 357-370).

Vi hadde begge arbeidet sammen i Tromsø Museum prosjekt 1982-1986 om finsk (kvensk) kultur i Nord-Norges innenfor NAVFs humaniorafaglige programprosjekt om samisk og kvensk språk, historie og kultur, da oppbyggingen av et kulturhistorisk forskningsarkiv ved Tromsø Museum var planlagt. Saressalo var spesialist på folkloristisk klassifikasjon og arkivering. Under “arkivfasen” 1982-1983 styrte NAVF/RHF Tromsø Museums prosjekt i retning av mer teoretisk orienterte studier av etnisitet og minoritet, dvs. bort fra arkivproblematikken.

I arkivfasen hadde Saressalo definert kvenene som etterkommere av finnspråklige innvandrere som kom før 1945, et uvant synspunkt for meg med bakgrunn i det nordnorgesfinske miljøet. I NAVFs “teorifase” 1984-1986 konsentrerte vi oss imidlertid om våre respektive doktorgradsarbeider. Høsten 1985 og våren 1986 oppholdt jeg meg i Edinburgh, der jeg bl.a. hadde en tre måneders periode som Honorary Fellow ved Institute for Advanced Studies in the Humanities. Ingen av oss fikk forlenget dr.grad-stipend fra NAVF etter 1986.

NAVF meldte meg skriftlig i februar 1987 at det ikke var vitenskapelige grunner til avslag på søknad for en lengere periode. Saressalo fikk like etter stillingen som kultursjef i Tammerfors, en stilling han fremdeles innehar. I 1984 var han med og stiftet kvenforeningen i Børselv, og i 1987 ble Norske Kveners Forbund stiftet. Han har siden samarbeidet med de vitenskapelige og museumsfaglige miljøene i Norge og med kven- organisasjonene. Det har alltid vært mitt klare standpunkt at folk i det nordnorgesfinske miljøet har all rett som norsk statsborger til å ha gleden av å kunne kommunisere på finsk eller norsk med finlendere om sin egen lokalkultur, språk og slektshistorie. Særlig er det givende å snakke med finlandske kultur-, språk- og historieforskere.

3.13.3. Finlandsk etnolog Marjut Anttonen NFR-stipendiat 1992-1996

Anttonen disputerte i 1999 ved Åbo Universitet med avhandlingen Etnopolitiikka Ruijassa (med sammendrag på norsk s.87-503: “Etnopolitikk i Nord-Norge. Politisering av finskættede identiteter på 1900-tallet” (og engelsk sammendrag s. 504-521). Hun hadde skrevet sin hovedoppgave i etnologi i 1984 i Jyväskylä om nyinnvandreres akkulturering i Varangerområdet. Hun hadde sjøl erfaring som sesongarbeider her. Hun hadde siden dr.-grad-stipend fra NFR med arbeidsplass 1992-1996 ved Universitetet i Tromsø.

Jeg anbefalte høsten 1999 KRD ved rådgiver for nasjonale minoriteter om å oversette denne doktoravhandlingen til norsk som doktoravhandling. Den umiddelbare responsen fra

departementet var positiv. Det var naturlig at Marjut Anttonen var villig til å påta seg oversettingen selv, istedet for å være konsulent for en annen person som i alle fall måtte rådføre seg med henne.

Jeg har uklare formeninger om hva som videre hendte 1999-2000 i departementet og Norges forskningsråd (NFR). Men både økonomiske argumenter fra myndighetene var med i bildet og deres bekymring for oversetteres rettigheter i Norge (hvis Anttonen oversatte sin egen avhandling?). Det kom også på tale å omarbeide av selve avhandlingsteksten til en annen presentasjonsform (jfr. Knud Leem og Kanselliet i København).

Hva som siden har skjedd vet jeg ikke, bortsett fra at avhandlingen ble dårlig mottatt i språk- og litteraturmiljøet i Tromsø og i kvenska talgemenskapen, slik det kom til uttrykk i Ruijan Kaiku.

3.14.1. Legitimering av utgruppetermen kven – Knud Leem 1767 som eksempel

“Revitalisering av kven-begrepet” er en stadig tilbakevendende frase, mens poenget er vel nettopp å vitalisere, gi liv til noe som aldri har vært der, nemlig “finskættes” omtale av seg selv som “kvener”. I årboksartikkelen til professor Einar Niemi fra 1991 er vitenskapsmannen Knud Leem på 1700-tallet for sin tid også et alibi for bruk av kven-begrepet på finsktalende innvandrere – mens jeg i allerede i 1985 har vist til det motsatte, nemlig at Knud Leem egentlig ønsket å formidle til allmennheten at de ikke likte at samene ble kalt for “finner”, for de selv vare de “rætte Finner”. Leem kalte samene “lapper“, og hadde en disputt med norske teologkolleger i Trondheim som holdet på “finner” for samer. De Lappmarkiske Bønder av Finlandsk Nation sa vel “lappalaisia”, når de ikke snakket svensk og sa “lappar”, vil jeg tro.

At Leems synspunkter ikke kom ordentlig fram i hans detaljerte beskrivelse av Finnmark og Finnmarks samer, var rett og slett fordi det satt en kar nede i København, Jessen, som sjøl ville skrive topografiske bøker. Han holdt seg heller ikke holdt seg for god til å sakse både fra Leem og andre manuskript som kom sentralt til Kanselliet, hvis Jessen da ikke skrev rett av, ifølge kildekritisk norsk filolog på 1950-tallet. Dessuten ville han ikke at Leems verk skulle være så stort, så Jessen barberte mye i tekstsammenhengene, til tross for at Leem forsøkte å protestere. Men så tok det da nokså mange år før Leem fikk publisert Finnmarkens Beskrivelse – nettopp på grunn av kontrollen i sentraladministrasjonen.

3.14.2. Kanselliet i København sensurerer Knud Leem før 1767

Tradisjonen med å yte motstand fra finsk nyinnvadrerhold mot å innskrives i den Andres kategorier i det nye landet, føres altså videre fra Knud Leems samtidige midt på 1700-tallet,

slik han omstendelig forteller om det i et brev til Kanselliet i København 9. september 1751
Leem skriver seksten år før publiseringen (R. Djupedal 1959-1960),

“De Svenske Finner, eller Finlændere holder det sig for een Tort, at mand kalder Finmarkens Beboere Finner, og paastaaer, at de bør heede Lapper [... og med] Finlænderne forstaae: Det folk, hvis Lingva vernacula er det Finlandske Tungemaal, der meget meere differerer fra det Lappiske, end Tydsk fra Dansk, og som ere de rætte Finner hvoraf deres Land kaldes Finland; Jeg haver derfor ey simpliciter skrevet: Finnerne, men, at min Meening dis bædre skulde forstaaes: Finnerne, eller Finlænderne holder det sig for een Tort, at mand kalder Finmarkens Beboere Finner, og paastaaer, at de bør heede Lapper. Bemældte Folk, hvis Moders-maal er det Finlandske Tungemaal, bliver ellers af de Norske Indbyggere, der veed af dem at siige, kaldede Qvæner; Gemeene Mand i Norge, saasom ey viidende at gjøre Forskiæl imellem Finner og Lapper, kalder alle Lapper, baade de, der boer ved Søe-Kantene, og paa Fieldene, Finner; Finlænderne derimod, hvilke ere de rætte, og egentlig Kaldede Finner, give de Navn af Qvæner”. (Reidar Djupedal 1959)

Så langt misjonæren og presten Knud Leem og “de lappmarkiske bønder av finlandsk nasjon” fra hans tid i Porsanger (1725-1728) og Alta (1728-1734).

3.14.3. Kansellitradisjonen ved årtusenskiftet – eller departementskontroll i 1996

Tradisjonen med å yte motstand mot å innskriveres i den Andres kategorier føres videre fra innvandrere midt på 1700-tallet. Det gjør også kontrollen i sentraladministrasjonen.

Kommunal- og arbeidsdepartementet ved Innvandringsavdelingen bestilte i april 1996 en utredning fra en forskergruppe, ved Aud-Kirsti Pedersen og Elin Karikoski, Universitetet i Tromsø, Kunnskapsstatus om kvenene. I september 1996 er den nesten klar til trykking, men fra departementet referes det i Ruijan Kaiku:

“Det er Innvandringsavdelingen som nå vil lese rapporten og skal gi sine kommentarer til den og senere publisere den. – Det vi har fått er et utkast, og ikke altså noe ferdig produkt. Vi skal bruke tid til å finlese den, sjekke om alt er korrekt osv. i samarbeid med Aud-Kirsti Pedersen ved UiTø, forteller utredningsleder Eva Hågensen fra Innvandringsavdelingen ved KAD. Hun regner med at rapporten er klar til trykking i løpet av oktober. Rapporten, som Aud-Kirsti Pedersen har kalt “Kvenene – de finskætta i Noreg. Språk, kultur og tilhøvet til nyinnvandrara”, skal gis ut av Universitetet i Tromsø.” (Ruijan Kaiku 20.09.1996).

Denne politiske sensuren (som av Knud Leems manuskript), syntes jeg var påfallende i 1996. Men nasjonale mainstream-forskere i Oslo som hadde levert samfunnskritiske utredninger på oppdrag av regjering/ departement, svarte aldri på brev om det var vanlig å bli forhånds-sjekket før utredningene ble publisert, som hvitbok i dette tilfelle.

Pedersen & Karikoski, begge filologer med finsk i fagkretsen, Pedersen norskfilolog og Karikoski finskfilolog, konstaterte at tiden hadde vært knapp og at de har nesten utelukkende kunnet oppsummere resultater og synspunkter i allerede eksisterende forsknings-

arbeid. Materialet hadde vært stort, men “status” om kunnskap om kvenene var ikke helt som den skulle være, etter referatet i Ruijan Kaiku 1996:

“både område- og tidspunktmessig er kvensk forskning skjevt: -Det er blitt forska mest på språk og historiske forhold, minst om kultur og nyare tilhøve. Framstillinga ber preg av at det har vore lettast å skrive om emna som det er blitt forska mest på. Vanskeligare har det vore å skrive om den nye tida prega av politisering og revitalisering, heter det i forordet” (Ruijan Kaiku 20.09.1996).

Denne utredningsrapporten er med i referanselista til Hyltenstam & Milani 2003. Men det hører med til den videre historien fra 1996 at da utredningen var blitt publisert av departementet, ble den aldri mer nevnt i Kvenforbundets egen avis Ruijan Kaiku. På forespørsel til redaktøren i 1997, fikk jeg til svar at det var skrevet nok om den allerede. Etter min forståelse var det noen av organisasjonslederne i den kvenska talgemenskapen som ikke likte tittelen – “Kvenene – de finskætta i Noreg”. Skulle den ties ihjel i den kvenska talgemenskapen og ikke diskuteres i organisasjonsblad?

3.15.1. Historieforfalskning / falsk bevissthet i forståelse av historien?

Referanser til min forskningsrapport 1985 som enten anti-kvensk eller pro-finsk, har gått igjen i referanser i tekster om det nordnorgesfinske på 1990-tallet, så også i Hyltenstam & Milani 2003 (side 9). En annen anti-kvensk eller pro-finsk henvisning som går igjen i litteraturen, er til forhandlinger i stortingskomite 1936 og den nordnorgesfinske parlamentarikeren Aksel Mikkola. Mikkola fra Neiden har fått det ettermæle i den kvenska talgemenskapen at det var han som på fikk radert ut det “kvenske” språket i Norge i 1936.

Min versjon av historien er en litt anderledes tolkning. Dessverre blir det ikke tid til å oversette avsnittet fra den engelske teksten fra 1993 (Det større manuskriptet, som dette avsnittet går inn i, var dessverre ikke godt nok til å bli publisert i Acta Borealia, UiTø, og har nå har ligget par-tre år eller mer til vurdering ved Centrum för multietnisk forskning, Universitetet i Uppsala se Bilag 1:(44)1993) .

Stortingsdebatten 1936 gjaldt “lappisk” og “kvensk” som hjelpespråk i skolen. Noen i stortingskomiteen ville beholde “lappisk” istedetfor “samisk”, mens noen ville ha “kvensk” erstattet av “finsk”. Resultatet ble at samisk som hjelpespråk fikk fortsette under språk- betegnelsen “samisk”, mens “kvensk” alternativt “finsk” som hjelpespråk forsvant fra skolen. Det var fordi Aksel Mikkola, sjøl finsktalende fra Neiden, ikke aksepterte utgruppetermen “kvensk” i lovverket i en intensiv fornorskingsperiode da også boka om finsk fare for Finnmark ble publisert (1936). I motstand mot å bli definert innenfor den Andres kategorier, forsvant også

ordene, tegnene, manifestasjonene, de åpne uttrykkene for en etnisk kategori, i det offentlige lovverket.

3.15.2. Parliamentary Debate 1936 – fra et manus i 1993

On 7th July 1936 there was a debate in Norway in a government committee on a proposal for a new school law (*ST* 1936). One of the legal issues was whether it was necessary for teachers in Northern Norway to use other languages than Norwegian as an auxiliary language. Both Saami and Finnish had by law been auxiliary languages until 1880. Then a new instruction for teachers in the so-called Lappish and Quainish districts in the north stated that all Lappish and Quainish children should learn to read, speak and write only Norwegian (Dahl 1957,241). In the period prior to this, from about 1850 to 1880, teaching in Norwegian in bi- and trilingual school districts increased, and gradually fewer districts were allowed to use Saami or Finnish as an auxiliary language (*ibid.* 116).

Then again in 1936 the Ministry suggested that teachers 'may use Saami or Quainish as an auxiliary language in school and use readers and text books with Saami or Quainish texts parallel to the Norwegian text' (*ST* 1936,740).

Some of the committee members wanted to retain the old term 'Lappish' instead of 'Saami', while some wanted the term 'Quainish' to be substituted by 'Finnish'. The result of the parliamentary committee discussion in July 1936 was that the Saami language itself was kept, and the term Saami was accepted. However, the Quainish language (alternatively the Finnish language), as an auxiliary language in school, disappeared from the law. Consequently also the words, the signs, the manifestations, the overt expressions, for an ethnic category disappeared.

I shall quote selected extracts from the debate on the school law in Norway as printed by Parliament the same month in the public minutes (*ST* 1936) to illustrate the concrete use of words with a lexical ethnic meaning.

One opinion about auxiliary languages in certain districts as expressed by a member from Central Norway was that

'it is not the question of whether it is going to be called Quainish or Finnish, [which] is at issue. I think it is quite meaningless in Norwegian law to state that we are going to use the Finnish language. [---] We say 'Lappish'; that is the expression we have used in other laws, and then my opinion is that we shall use Lappish and rather put Saami in brackets.' (*ibid.* 1936,742)

A member from the north with Finnish background wanted 'Quainish' out of the law text, 'not because the question concerns me and the people who are of the same origin as me, but I find it completely outrageous for the state authorities to mention in the law a language which does not exist at all. There does not exist in the whole world any tribe which is called Quains' (*ibid.* 1936, 741).

Another member from southern parts referred to the satisfactory situation in Sweden where every Saami, according to her, knew Swedish. She said that

'it will be rather striking that we in Norway should establish teaching in a foreign language by law. That Finnish should be an auxiliary language in this country would be rather peculiar, and I would firmly advise against it and vote against it. I also think that it should not be established by law that Sámi or Lappish should be an auxiliary language. I think it would be much better, and it would link the Lapps in Finnmark much closer to us if we really did everything to get a good teaching of Norwegian and have everything in the Norwegian language' (*ibid.* 1936,743)

Later in the discussion, another committee member said:

'Here in the south it is our opinion, or at least we are used to seeing it that way, that there are some called Quains and some called Finns, and we have not considered them as nicknames. [---] We have for example a professorial chair at the University in Lappish and Quainish; it says so in the government yearbook. It is not we who have introduced this' (*ibid.* 1936,744)

One member defended strongly the Saami view:

'The Saamis have for a long time struggled to get the word Lappish changed to Saami, because they have also considered Lappish to be a word of abuse, and so is the word Lapp. The Saamis do not accept the expression 'Lapp'. One ought to remember that the Saami population is the indigenous population in Finnmark. They have lived there for centuries, long before Norwegians came to Finnmark.

They are a separate race, the Saami race, which lives here in Norway. It is a national minority. But the Quainish or the Finnish population are immigrants' (*ibid.* 1936,744).

According to him there were simple reasons for removing Quainish but keeping Saami:

'Of Saamis there are more than 20,000 in this country, of Finns not much more than 7,000. In addition these people live under highly different conditions. The Saamis, who to a large degree even today are nomads, stay in the mountains and have not had the opportunity of following the general development of culture as well as we others have. The Finns, who are permanently settled and have a high culture, have proved themselves to be very clever at acquiring the Norwegian language' (*ibid.* 1936,745).

We notice that the meaning of ethnonymic signs and the content of ethnic ingroup and outgroup values are expressed through relations between conceptual categories. For example the *north-south* relation refers to a regional difference within the same Norwegian nation. The *international* or *cross-national* difference between Norway and Sweden emphasizes that the same ethnic discourse may go beyond the nation and state level. *Own/alien* are expressed by denoting Finnish an alien or foreign language in relation to Norwegian. The *indigenous* versus *immigrants* (or *newcomers*), is expressed as the difference between Saamis and Finns. The contemporary *cultural-evolutionary perception* of the multiethnic society also saw Saamis as *less developed than* Finns. The *social ranking* of majority and minority groups reflects the ranking of *social values* in the society of the national state. The ranking also reflects the values of specific ethnic markers and symbols. (Bilag 1:(44)1993)

3.16.1. Mulige personlige konsekvenser av kven-terminen som offisiell minoritetsterm

For noen norske borgeres forhold til den norske staten og nasjonen er kvenskans uklare status et eksistensielt og/eller praktisk problem, nemlig for dem som er etterkommere av finskspråklige innvandrere fra Sverige (-Finland) før 1809, og fra Sverige og Finland (-Russland) etter 1809, og fra Finland etter 1917.

Kvenskans uklare status vil fortsette å bli et eksistensielt og/eller praktisk problem for barn av nyinnvandrere fra og med 1950-årene, og særlig for barn av foreldre der den ene har familiebakgrunn i det gamle nordnorgesfinske og den andre er født i Finland.

For finskspråklige nyinnvandrere med finlandsfinsk som morsmål er ikke kvenskans uklare status eksistensielt eller praktisk problematisk. Et unntak kan være foreldre med omsorgs- og oppdragelsesansvar for barn som har nordnorgesfinske slektsaner.

3.16.2. Mulige konsekvenser for Norges ry som fredsmekler og urfolkforsvarer

For den norske staten og nasjonen Norge er kvenskans uklare status et problem i forhold til folk og stater, i Europa og verden forøvrig, som Norge liker å sammenligne seg med (primas inter pares-relasjonen). Den uklare statusen er også problematisk for Norge i forhold til folk og land som Norge har et bistandsforhold til (den gode hyrde-relasjonen). Dessuten er kvenskans uklare status problematisk for Norge i forhold til folk og land som Norge mener er bevisst ulydige i folkerettslige forhold (den refsende fader-relasjonen).

3.17.1. Militærstrategiske premisser for kvenskans usikre status og politisk overvåking

Kvenskans status har blitt et problem for Norge fordi vi i internasjonal politikk har vært inne i en endringsfase etter den andre verdenskrig fra terrorbalanse mellom to supermakter til terrorbalanse mellom stater og politisk-ideologiske bevegelser i dag.

Under den kalde krigen var kommunistene støypeformen for fiendebildet i vest (og kapitalistene i øst). Med frigjøringsbevegelser i Latin-Amerika, Afrika og Asia, nasjonale separatistbevegelser i Vest-Europa, og etnisk revitalisering av språklige minoriteter i det industrialiserte Europa, ble etno-aktivistene støypeformer for det nye fiendebildet, og akp'erne nærmest som paramilitære nykommunister. Men det er like sannsynlig at de allerede tidlig på 1980-tallet var plassert i det etno-aktivistiske bildet, og koplet til samisk separatisme og kvenaktivisme, og sannsynligvis med føringer fra svensk etterretning, med en helt annen flerkulturell erfaring enn de norske eos-tjenestene. I styret for Organisasjonen mot politisk overvåking er holdningen idag den at det etniske momentet i overvåkingen av militant venstreside ikke kom før på 1990-tallet med rasistiske undertoner mot mørkhudede i asylpolitikken – et interessant “lekfolk-perspektiv” i offentlig diskurs om overvåking. For offisielt i Norge var det liksom nynazistene som overtok etter kommunistspøkelset, og deres aktivitet i samfunnet som overvåkningspolitiet måtte passe på for å holde sivil ro og orden, en del av statens forpliktelse overfor sine borgere. I nordnorges-finsk sammenheng er det likevel viktig å vite at eos-tjenestene observerte finlandske nynazister i Vardø (Bilag 1 (12)1998).

Hvilken stilling tar norske myndigheter og forskningsmiljø til avsløringen at Finland i samarbeid med Nazi-Tyskland deporterte mange flere jøder (og politiske fanger) enn de åtte i offisiell finlandske historie, slik historikeren Elina Sana viste i sin viktige bok Luovutetut, De utleverte? Hva med ikke tilgjengelig informasjon om den nordnorgesfinske sivilbefolkningen under tilbaketrekkingen fra østfronten via Nord-Finland og Øst-Finnmark og eos-tjenestenes overtakelse av tyskernes overvåkingsarkiv? Etikettene “tyskersympatisører” og “nazi-sympatisører” klebres på en annen måte til det nordnorgesfinske enn til andre norske borgere i krigsoppgjør og historisk analyse, gir en lummer stemning og stimulerer fobien mot det finlandske og “finske”.

3.17.2. Grensebefolkning og minoriteter som potensiell femtekolonnister

Uoffisielt har det vært de gamle nasjonal-territorielle minoritetene, som er blitt holdt under overvåking, både sivilt, men særlig militært. De territorielle nasjonale minoritetene er samene og de finskættede. Det er med andre ord den tettbodde samiske befolkningen i Finnmark og

den litt mindre tettbodde samiske befolkningen i Troms, Nordland, Trøndelag og nordre Hedmark. Det er også de finskspråklige i Finnmark og Nord-Troms og de med finskkulturelt innslag i “kommunistfylket” Hedmark.

Ved Treriksrøysa, midt i Troms, og “midt i trafikken”, kan man nesten si, så møtes NATO-landet Norge, det nøytrale Sverige og den storpolitiske bufferstaten Finland. Her går riksveiforbindelsen mellom norskekysten og Bottenviken, langs grensa mellom Sverige og Finland fra 1809, ferdelsrute gjennom århundrer og årtusener. Veien forbi den andre treriksrøysa i nord, mellom Norge, Finland og Russland, har ikke vært så “trafikert”, selv om både Pasvik og Neiden-vassdragene har vært viktige internt-nordiske ferdselsveier. Tana-Karasjok-vassdraget har vært vel så viktig som ferdselsåra fobi den østlige treriksrøysa, i tillegg til veiene i vest over Masi-Alta, Nordreisa og Lyngen.

Viktigere i internasjonal stormaktpolitisk sammenheng har sjøveien vært – langs Kolakysten til og fra Kvitsjøen og Arkhangelsk – i verdenskrigene på 1900-tallet og i århundrene før. Ved den folkrettslige norskegrensen i Varanger går også den ideologiske mellom Øst og Vest - politisk, religiøs og litterært. Den samiske befolkningen og det nordnorgesfinske befolkningselementet i Finnmark og Troms er altså begge lokalisert langs grensene i et nordisk og internasjonalt viktig militærstrategisk område – nå og i fortiden (se Bilag 1 (49)1997).

3.17.3. Rikets sikkerhet og overvåking av minoriteter

Siden det militære er ansvarlig for grenseovervåking og vern og forsvar av statsterritoriet, er den militære etterretningstjenesten viktigst i den hemmelige politiske overvåkingen av sivile norske borgere, både den lovlige og den ulovlige overvåkingen (s'en i eos-tjenestene). De som har blitt innkalt til briefing av sikkerhetstjenesten, s'n i eos-tjenestene, ble ikke overvåket i juridisk forstand. Man kan heller si at det er en tillitserklæring å bli innkalt. Det usikre er hva som skjer med de opplysningene man vet man har gitt, og hvilke konsekvenser det kan få for familiemedlemmer, slektninger og naboer.

Lundkommisjonen ikke hadde mandat til å utrede ulovlig overvåking i arkivene til den militære etterretningstjenesten eller sikkerhetstjenesten, bare til overvåkingspolitiet (o'en i eos). Derfor rapporterte heller ikke Lund-kommisjonen om ulovlig overvåking av foreningsvirksomhet, kulturarrangement, registrering av avisartikler, av norske postkort med Pikku-Suomi (Lille-Finland) på eller kunstverk i det nordnorgesfinske eller samiske miljøet i Finnmark og Troms. Siden Innsynsloven av 1999 (i kraft 01.01.2000) var en følge av Lundkommisjonens rapport 1996, hadde Innsynsutvalget heller ikke hjemmel til å gi innsyn i

annet enn ulovlig overvåking ved det sivile Overvåkingspolitiet, selv om POT (PST) også arbeider tett sammen med militær etterretning. Derimot har Innsynsloven gitt muligheter til å få bekreftet et en samisk kunstners utkast til samisk flagg ble registrert. Redaktør Sverre Nilssen, som sjøl var offentlig overvåker, har formidlet interessant informasjon om overvåking av finlandske nyinnvandrere i Nord-Norge. (Bilag 1: (12)1998; (N33)2002)

3.18.1. Konsekvenser av Alta-aksjonen for det samiske

Under den kalde krigen og før Sovjetunionens oppløsning var det om å gjøre å passe på at lammene holdt seg innafor gjerdet. Men Alta-aksjonen i det geopolitiske viktige nordområdet ga norske ambassadebiler riper i lakken og svekket tillitsforhold i relasjoner til bistandsland. I 1977 ble kunstneren Hans Ragnar Mathiesens unike Samelandskart med bare samiske stedsnavn kommentert i et seminar ved Universitetet i Trondheim, der jeg deltok som tilhører til innbudte forelesere i kultur- og samfunnsfag. Her ble Mathiesens kart oppfattet som et uttrykt tegn på en “pansamisk” bevegelse der “KGB” trakk i tråder.

Kunstneren Synnøve Persen ble registrert av overvåkingspolitiet da hun laget et utkast til samisk flagg. Hvor mammas søskenbarn med sitt postkort fra Bugøyenes som Pikku-Suomi er registrert, vet jeg ikke. Min egen mappe, som jeg først i 1996 søkte innsyn i og siden etter Innsynsloven i juni 2000 og desember 2002, er muligens tom, og mappesaken min ble lagt død i juni 2003, uten muligheter til å anke. Igjen er språket hendig. Ved å omdefinere min nye søknad fra desember 2002 til forsinket “klage” på avslag i desember 2000, kunne de lukke min sak. Det ble ikke tatt hensyn til at ny kunnskap om skadelig virkning av ulovlig overvåking av nasjonale minoriteter hadde kommet fram etter desember 2000 nettopp som effekt av Innsynsloven. For eksempel fikk Olav Beddari innsyn i sin mappe og oppdaget at han hadde vært overvåket fra 1944 og i alle fall til 1993, til og med hadde eos-tjenestene fulgt etter da kona skulle føde. (Bilag 1:(N33)2002)

Den norske statens løsning på det grenseoverskridende samarbeidet mellom samer var “Sameparagrafen” i 1998, paragraf 110a i grunnloven, som sier:

“Det paaligger Statens Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og udvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv”.

I 1989 åpnet kong Olav det nye Sametinget i Karasjok. Sjøl om samene regner seg som ett folk i fire stater, gjelder Norges grunnlov bare innenfor Norges territorium. Det er forøvrig interessant at Norge legger ned undervisning i samisk ved Universitetet i Oslo, hovedstadsuniversitetet, til tross for Samepragrafen. Nordisk samisk institutt i Kautokeino fungerer som en nordisk forskningsinstitusjon og tar sikte på å bli et samisk universitet.

3.18.2. NAVFs “kveninstruks” i 1980

Men hva gjør man med de finskættede i Norge mens Alta-aksjonen pågår – både de med slektsrøtter på Finnskogen og særlig de i Nord-Norge? Jo, de ble også holdt innenfor gjerdet, innenfor riksgrensene. Det ble ikke gjort ved å gi dem grunnlovsbeskyttelse eller folkerettslig beskyttelse, men ved å innskrive dem i sitt navn, først uformelt i det jeg kaller “Kveninstruksen 1980”. Det var NAVFs instruks, det statlige forskningsforvaltningens instruks til professor i historie, professor Narve Bjørge i 1980. Han var med i programstyregruppa og redigerte de 15 høringsnotatene som forskningsrådet ønsket da myndighetene gjennom underråd i NAVF, dvs. RHF, Rådet for humanistisk forskning inviterte til høring om forskning av minoritetespråk, historie og kultur. NAVF initierte det store humaniorafaglige forsknings-programmet Samisk og kvensk språk, historie og kultur i 1980, som kom til å gå til 1992 (NAVF 1992). Underveis ble imidlertid samfunnsvitenskapelig forskning trukket inn i de samiske prosjektene ved at Rådet for samfunnsforskning, RSF, kom med i det humaniorafaglige programmet fra omkring 1984, og var meget kritisk til “kvenforskningen”.

Det jeg kaller Kveninstruksen kan leses ut fra følgende fotnote i forordet i Bjørgos oppsummerende notat 1980:

“Eg skriv i det følgjande stundom ‘kvenkulturen’, stundom om ‘finsk kultur i Norge’. Den siste kategorien omfattar forutan finsk kultur i dei nordnorske kvenbygdene, også ‘finnekulturen’ i austnorske bygder. Eg er instruert om at begrepet ‘kvensk’ i rammetittelen skal lesast i denne vida betydning; derfor har eg ikkje lagt vekt på ein fast terminologisk konsekvens.” (NAVF 1980)

3.18.3. Finnskoginger i Kveninstruksen 1980 og i offisielt språkbruk siden 1890-årene

At begrepet “kven” skulle omfatte skogfinner ble avvist av finnskogingen Per Martin Tvengsberg, sjøl finskættet, arkitekt og fylkeskonservator i Hedmark. Så vidt jeg kan huske fra tidligere lesning, ble skogfinner allerede på 1890-tallet innskrevet i dette vide kvenbegrepet i en statlig utredning om reindriftsnæringen. At kven har vært det offisielle navnet på alle finskættede i Norge, kommer også fram i to oppslagsord i et større norsk leksikon:

I Aschehougs konversasjonleksikon, trykt 1970, skriver professor i finskugriske språk, Knut Bergsland, under oppslagsord Finnskogene : “Under folketellingen 1930 ble 345 personer i Grue (og Vinger) ‘regnet for’ finner, under den misvisende betegnelse kvener”.

I Aschehougs konversasjonleksikon, trykt 1969, skriver lappolog og professor Asbjørn Nesheim under oppslagsord Kvener: “(...) senere er navnet brukt om folk av finsk ætt i N.-Norge, til dels med en odiøs biklang. I den senere tid har navnet k. til dels fått en videre

anvendelse, idet enkelte forfattere har brukt det også om de finnene som innvandret til Finnskogene.”

3.19.1. Kunnskapsutvikling om nasjonale minoriteter i St.meld.nr. 15 (2000-2001)

St. meld. nr 15 er Nasjonale minoriteter i Noreg – Om statlig politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar. I avsnitt 6.11. om “Kunnskapsutvikling” står følgende:

“Det overordna målet i politikken overfor nasjonale minoriteter er å leggje til rette for at dei kan uttrykkje, halde oppe og utvikle sin eigen identitet. Bevaring og utvikling av språk og kultur er viktig for å nå dette målet.” (s. 58)

I underavsnitt 6.11.1 om “Kvener” står blant annet på side 59:

“Forskning på kvenske tilhøve går no i hovudsak føre seg ved Universitetet i Tromsø. Her er det faste forskarstillingar i kvensk/finsk språk og litteratur. Noregs forskningsråd har ei eiga satsing på kvensk forskning med eit budsjett på om lag 1,5 millionar kroner årleg.

Generelt har forskinga omkring kvenske tilhøve i første rekkje dreidd seg om språk, historie og i nokon grad etnologi og folkloristikk. Det er behov for meir forskning for å dokumentere språksituasjonen og sjå nærmare på videreutviklinga av kvensk/finsk. Det er òg fleire aktuelle behov innanfor historisk forskning.

Tema som etnisitet og identitet har i liten grad vore fokuserte, og det ligg i liten grad føre samfunnsvitskapleg forskning om kvenene sin situasjon. Det er behov for kunnskap om samspillet mellom dei ulike etniske gruppene som har levd saman på Nordkalotten i lang tid.”

Vi ser at den ensidige faglige og tematiske situasjonen er den samme som Pedersen & Karikoski 1996 beskrev i sin utredning, KADs hvitbok høsten 1996 (se mitt avsnitt 3.14.3).

3.19.2. Kunnskapsutvikling om nasjonale minoriteter i statlig regi og elitesirkulering

Staten er en aktør, ikke et symbol eller en ide i sosialantropologisk teori om etnisitet og etniske relasjoner - staten griper direkte inn og allokterer fellesgoder og andre ressurser, og regulerer og kontrollerer enkeltmenneskers liv og bevegelser.

Det er statens politikk overfor den nordnorgesfinske minoriteten, nå og tidligere, som gjør at staten har skaffet seg et problem med kvenskans status, og har fått internasjonal kritikk for ansvarsfraskrivning. Utredningsrapporten Hyltenstam & Milani 2003 er en effekt av denne kritikken, og en effekt av elitesirkuleringen i norsk minoritetsforskning og minoritetsbeskyttelse, på linje med elitesirkuleringen i utviklingsforskning og bistandshjelp som Terje Tvedt kritiserer i Makt- og demokratiutredningen. Påstanden er gjennomtenkt og kan begrunnes.

3.19.3. Hvordan utvikle etnologisk innsikt i Norge om etnisitet og minoritet her i landet?

Det er vanskelig for meg å forstå påstanden i Stortingsmelding 15 (avsnitt 6.11.1, s.59):

“Tema som etnisitet og identitet har i liten grad vore fokuserte”.

Derimot er jeg svært enig i denne påstanden samme sted:

“(…) det ligg i liten grad føre samfunnsvitenskapelig forskning om kvenene sin situasjon. Det er behov for kunnskap om samspelet mellom dei ulike etniske gruppene som har levd saman på Nordkalotten i lang tid”

Sjøl føler jeg at jeg har gjort det jeg kunne klare for å bidra til å øke denne kunnskapen, til tross for at jeg siden 1987 har jeg fått avslag på alle prosjektsøknader til NAVF/NFR. Etter 1996 har jeg ikke søkt. I 1994 søkte forøvrig tre nordnorske seniorforskere om statsstipend for meg. Samme søknad ble sendte flere år etter hverandre. Jeg har imidlertid fortsatt som uavhengig forsker og skribent å skrive kulturanalytiske artikler om det nordnorgesfinske, men da som oftest publisert i utlandet (jfr. Bilag 1), fordi det har vært vanskelig for meg å få publisert i Norge etter innleggene mine på Åland og i København 1994, også i Norden forøvrig (Bilag 1: **(46)**1994; **(47)**1995).

Jeg har to ganger vært invitert av Kvenforbundet til å holde innlegg på seminar, i Alta i 1991 (Bilag **(57)**1993), og i Nordreisa 1997 (**(23)**1998). Jeg har publisert to (sammenhengende) artikler i Kvenforbundets avis 1996 etter eget tilbud til Ruijan Kaiku (**(31)**1996 og **(32)**1996).

3.19.4. Teoriutvikling om etnisitet i nordisk forskning siden 1970

Siden jeg sjøl står for kulturfaglig forståelse med bakgrunn i humaniorafaget etnologi, har det vært viktig å følge med i kultur- og samfunnsanalyse generelt, og teoretisk sett særlig i nabofaget sosialantropologi, sjøl om antropologer har konsentrert seg om forståelse av samene som urfolk i sammenheng med urfolk i andre deler av verden. Man kan si det var en naturlig fortsettelse av etnografenes studier av samene som en nomade-stamme, med likheter og forskjeller med nomadestammer andre steder i verden.

Først med antropologen Harald Eidheims forståelse av det samiske samfunnet som et segment i det norske sivile samfunnet, og individuelle samer som statsborgere på linje med norskættede statsborgere (sosialstatistisk representert med et tall eller nummer i det institusjonsoppdelte statshierarkiet). Slik fikk jeg bedre tak på kulturanalysen av mitt flerkulturelle Nord-Norge (Bilag 1: **(8)** 1972).

Eidheims analyse kombinert med den finlandssvenske sosiologen Erik Allardts studier av vesteuropeiske språkminoritetsstudier og finlandssvensk språkminoritet, ga meg muligheter til trekke inn statlig politikk sterkere inn i samtidsanalysen av finsk i Nord-Norge

(Bilag 1: **(39)** 1985; **(43)**1992). Vitenskapsteoretisk dr.art.-seminar i Trondheim med vekt på hermeneutiske tilnæringsmåter, fenomenologi, og epistemologi ved filosofene Ingemund Gullvåg og Mange Dybvig bidro til interessen for å forstå det mentalistiske i den individuelle livserfaringen (Bilag 1: **(N8)** 1985).

Aktiv deltakelse i Trondheimssirkelen i semiotikk. UNIT ga dypere innsikt i semiotisk teori etter dr.art.-seminaret 1984-1985 (Bilag **(44)** 1993 **(N20)** 1993 og **(N21)** 1993).

3.19.5. Kontakt med forskningsmiljø i Finland og Skottland

Det faktum at jeg siden 1970-tallet har vært korresponderende medlem i Finska litteratursällskapet (SKS) i Finland har gitt meg en enestående mulighet til å følge med i finlandsk og internasjonal kulturforskning i disipliner som folkloristikk, etnologi, litteraturhistorie, språkforskning, kunsthistorie, historie, kulturgeografi, osv. Jeg har fått tilsendt alle de titler på SKS-forlagets liste jeg måtte ønske. At min britiske ektefelle er kulturgeograf med doktoravhandling fra Vasa skjærgård, har flere års opphold i Finland og behersker finsk språk, har gjort det mulig for oss begge å ta vare på og bearbeide i Norge de impulsene vi har fått fra forskernettverk og venner i Finland blant både finsk og svensktalende finlendere.

Oppholdet i Edinburgh 1985-1986 som NAVF-forsker i Tromsø Museums prosjekt og Honorary Fellowship i tre måneder ved Institute for Advanced Studies in the Humanities, arbeidsplass ved School of Scottish Studies og arkivkontakt ved National Library of Scotland skaffet meg en et godt nettverk, som fremdeles er av svært viktig for meg faglig sett.

3.20.1. IMER-forskning og forskning av gamle nordiske minoriteter

Dette forteller svenske forskere i IMER-nettverket, forskning om internasjonal migrasjon og etniske relasjoner:

“Sverige er på vei til å bli et mangkulturelt samfunn. En av våre tids store politiske oppgaver er å arbeide for integrasjon. Allerede her møter vi to sentrale termer i samfunnsdebatten – mangkulturalitet og integrasjon” (Westin et al. 1999, 3).

Dette er også utfordringen i Norge. Men vi har et dilemma. Vi skal hankses politisk med en gammel og en ny flerkulturellhet eller mangkulturellhet. For å sette det hele på spissen:

Det nye multikulturelle samfunnet har en usynlig hånd som trekker i trådene i nettverket til den enkelte innvandrerfamilie, fra det internasjonale anti-terrorforsvaret, via statlig politikk.

Det gamle multikulturelle samfunnet har en usynlig hånd som trekker i trådene i det sivile livet til de gamle minoritetene, fra det gamle overnasjonale geopolitiske forsvaret, via statlig politikk. Slik har det vært og slik er det. Man kan ikke bare bruke staten som aktør i

forskning om fortiden. Staten forsvinner ikke i luften som aktør, hverken for historikere, filologer eller humaniorafaglige kulturforskere.

3.20.2. Etnisitet, identitet, kulturarv, regionalitet, nasjonalitet etter Berlinmurens fall

Jeg gjengir her i oversettelse de to siste avsnittene på norsk av det seminarinnlegget jeg hadde på engelsk i april 2003 ved Senter for grunnforskning om “Etnisitet og kjønn i en flerkulturell region. Norske, finske og samiske relasjoner på Nordkalotten i semiotisk lys i 2003”.

Først om utvikling av teori om etnisitet:

“Etter Berlin-muren fall har vi i offentlig forskningssammenheng begynt å diskutere omfattende, komplekse og delvis uklare kategorier og begrep som etnisitet, identitet, kulturarv, regionalitet, nasjonalitet osv. i vårt eget samfunn som noe som angår oss her og nå. I norsk og nordisk offentlig debatt kunne vi, hvis vi ville, tilpasse oss et annet bevissthetsnivå i forskningsdiskursen, gjennom samhandling med andre flerkulturelle fellesskap, nemlig nye innvandrere. Studier av flerkulturell identitet og etnisitet kunne være bidrag til vår egen samfunnsdebatt og ikke bare til kulturforskning som sådan, når vi ser slike studiene i lys av:

1. immigrasjon til Norge før og nå;
2. Norge i global sammenheng, også med Norge som bistandsdonor;
3. Norge i det nye Europa.

Her tenkte jeg særlig på den historiske nordiske erfaringen i det å være flerspråklige og flerkulturelle samfunn helt fra de moderne statsformasjoner utvikler seg fra slutten av middelalderen fram til i dag. Min visjon var og er fremdeles at vi kan lære noe fra vår egen fortidige og samtidige historiske flerkulturellhet for å møte disse tre nye utfordringene jeg nevnte” (Se bilag 1: (62)2003).

3.20.3. To typer flerkulturellhet i nordisk IMER-forskning

Så til siste del i innlegget fra april 2003:

“Flerkulturellhet i 2003 – noen avsluttende ord. Gjennom årene har jeg alltid trodd at studiet av vår egen historiske flerkulturelle identitet og etnisitet i Norge og Norden kunne være bidrag både til vår nåværende sosiale og politiske debatt og til kulturforskningen generelt. Det som var visjonen ble illusjonen. For jeg ble stille da jeg leste hva en av mine yndlingsguruer fra etnisitets- og minoritetsforskningen i 1970- og 1980-årene, Charles Westin, med kolleger, skriver ved inngangen til et nytt millennium i Mångfald, integration, rasism och andra ord. Ett lexikon över begrepp inom IMER – Internationell Migration och Etniska Relationer (1999): Beskrivelser og utfordringer i Sverige ikke bare ligner de norske, men har også sammenhenger med hverandre på ulike måter (Westin et al. 1999, 24):

“Demografisk, empirisk og deskriptivt kan en altså si at et samfunn er mangkulturelt når flere etniske grupper eller kulturer har plass innenfor et gitt geografisk, administrativt og/eller politisk avgrenset område. I denne betydningen har Sverige som stat og samfunn alltid vært mangkulturelt siden samer og finsktalende folkegrupper alltid har eksistert innenfor Sveriges politiske grenser. Dagens mangkulturalitet blir likevel i hovedsak forbundet med de siste femti års innvandring. Da tenker en ikke så mye på samene i innlandet i Norrland eller tornedalsfennene, men på det etniske mangfoldet som har oppstått gjennom innvandring til de større stedene i Sør- og Midt-Sverige. Distinksjonen er viktig, mellom en historisk og en territorielt basert mangkulturalitet på den ene siden og en mangkulturalitet som på den andre

siden har oppstått som følger av migrasjon i moderne tid. Rasisme, diskriminering og problem med integrasjon i et innvandringsamfunn bør ikke sammenlignes med etniske konflikter i kriseområder Bosnia, Kosovo og Rwanda der mangkulturaliteten hovedsakelig er territorielt forankret og bygger på en lang historisk tradisjon.” (Se bilag 1:(62)2003).

3.20.4. Tre stammers møte eller Balkanisering i Barents?

“Jeg er ikke så sikker på om jeg er enig med Charles Westin og kollegene hans i IMER-forskningen i Sverige om disse distinksjonene. Ser vi dem som “sosiale fakta”, framhever de sosiale forskjeller. Slike distinksjoner, eller forskjeller, blir, paradoksalt nok, mentale buffere mot integrering av nye innvandrere, fordi vitenskapen sementer disse bufferne ved å la være å undersøke generelle eller til og med universelt menneskelige likheter på individuelle og kollektive nivå.

Det vil si, ikke bare unngår man å finne ut mer om det negative i menneskelige relasjoner. Man unngår også å finne ut noe om det positive. Med en viss regional erfaring fra utdannings- og forskningssituasjonen gjennom par-tre tiår med kald krig og et annet tiår med frihet og “liberation”, synes jeg det kunne være interessant å utforske den metaforen som jeg har brukt som sarkastisk tilnavn på Nordkalotten - “Balkan in Barents””. (Bilag 1:(62) 2003).

Det er noe foruroligende i det jeg leser som en mental slutning fra Balkan til Norrland når IMER-redaksjonen skal forklare hvorfor man ikke må sammenligne den gamle svenske flerkulturellheten i nord med den nye i innvandremiljøet i sør (se sitat ovenfor). Et lite dansk oppslagsverk jeg har for hånden forklarer “balkanisering” som en betegnelse for oppsplitting av nasjonalt blandede politisk-økonomiske enheter i små, innbyrdes fiendtligsinnede stater, som f.eks. på Balkan på slutten av 1800-tallet (Gyldendal 1996).

Jeg skjønner likevel litt av poenget til IMER-redaksjonen etter å ha lest utredningen av Hyltenstam & Milani 2003, som avspeiler en ikke-voldelig avmakt i virkelighetsverdenen til “alle” etterkommerne av finskspråklige innvandrere i Nord-Norge. I sammenheng med balkanisering tenker jeg likevel mest på splitt- og hersk- teknikker for å holde overordnet kontroll over slike områder med mange kontraster, særlig i statlig politikk.

Noen mulige (språkkontakt-) relasjoner ut fra metaforen “tre stammers møte”, mellom norsk majoritet (**A**), samisk minoritet (**B**) og finsk minoritet (**C**), i tre- eller to-komponent-skjema (Bilag 1: (39)1985),

A : B

A : C

B : C

A : (B+C)

B : (A+C)

C : (A+B)

3.21. Et hovedproblem: Majoritetens kategorisering av minoriteten

Problemet med utredningen er at utrederne Hyltenstam & Milani tar det for gitt at den offisielle og forskningspolitiske termen “kven” (flertall “kvener”) med tilsvarende adjektiv “kvensk” og et språk som heter “kvensk” er allment aksepterte og uproblematisk betegnelse. Dette begrunnes med at “kvenene” kan spores tilbake til norrøne sagaer som kilder, og at de i det siste halve millenium stadig er omtalt i offentlige dokumenter og vitenskapelige skrifter i Norge.

Man må stille seg spørsmålet: Hvorfor er det så maktpåliggende for den norske staten å presse den finskkulturelle minoriteten i Norge i sin alminnelighet innenfor rammen av sitt eget sjølbilde? Hvorfor har norske myndigheter direkte eller indirekte bestilt den ene utredningen etter den andre om den nordnorges-finske kulturdimensjonen og om de som bærer denne kulturen?

Fordi myndighetene aldri får det rette svaret, nemlig et klart og tydelig “kvensk”? Fordi det alltid er en nordnorgesfinsk hestehov som stikker fram mellom linjene i utredningene av det “kvenske”? For eksempel i disse utredningene og forskningsarbeidene:

- * Innstilling om norsk-finske kulturforhold, Norsk Kulturråd 1976;
- * Tromsø Museums NAVF prosjekt om bevaring av finsk kultur i Nord-Norge 1982- 1986;
- * Konsulentuttalelse til KUF 1990 om finsk som 2. språk i skolen ved rektor Olav Beddari, Pasvik;
- * Institutt for språk og litteratur ved Universitetet i Tromsø 1996 ved Elin Karikoski og Aud-Kirsti Pedersen;
- * NFR-støttet doktorgrad i etnologi 1999 ved Marjut Anttonen

3.22.1. Det europeiske charteret for regionale og minoritetsspråk (1992)

Den direkte foranledningen til en offisiell høringsrunde våren 2004 om kvenskan er språk eller dialekt, er anbefalingen fra Europarådets ministerkomite for minoritetsspråkpakten den 21. november 2001 om “at norske myndigheter klargjør statusen for kvensk”. Anbefalingen kom etter at Europarådets ministerkomite hadde kritisert den norske regjeringens holdning i stortingsmeldingen fra 2001 om politikk overfor nasjonale minoriteter, der det het at

“det ikke er enighet, verken blant kvenene eller blant fagfolk om kvensk skal anses som eget språk eller en variant av finsk. Videre het det at regjeringen ikke så det som en statlig oppgave å ta stilling i den debatten. Denne holdningen ble kritisert av Europarådets ministerkomite for språkpakta” (Informasjon om statlig politikk. Nasjonale minoriteter, 1-2004, side 4).

European Charter for Regional or Minority Languages, ble antatt som juridisk bindende charter i Europarådets ministerkomite 25. juni 1992, og ble åpnet for undertegning 5.

november 1992. Norge signerte denne europeiske pakten samme dag, og var den første

staten som ratifiserte pakten, 10. november 1993 – ett år etter undertegningen. Norge ratifiserte pakten i 1993, men bare med hensyn til samisk språk. Finland signerte 5. november 1992 og ratifiserte 9. november 1994. Danmark signerte også samme dato i 1992, men ratifiserte ikke før 8. september 2000. Sverige ventet med signering til 2000, og ratifiserte samme dag, 9. september 2000.

3.22.2. Den europeiske konvensjonen om minoritetsvern (1994)

Norge var også blant de første å undertegne den dagen Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter (1994) ble åpnet for signering 1. februar 1995. Konvensjonen tok til å gjelde fra 1. februar 1998, og åpnet for at staten i praksis kunne la nordnorgesfinsk, formelt betegnet som “kvensk”, kunne komme i betraktning som regional- eller minoritetsspråk. Norge ratifiserte denne rammekonvensjonen om beskyttelse av nasjonale minoriteter 17. mars 1999, og konvensjonen tok til å gjelde for Norge fra 1. juli 1999.

“Regjeringa vurderte det slik at både jødar, kvener, rom (sigøynarar), romanifolket (taterane/ dei reisande), samar og skogfinnar oppfylte kriteria for “nasjonale minoritetar”, slik at dei er omfatta av konvensjonen sitt verkeområde”. (St. meld. Nr. 15 (2000-2001), s. 34).

Norge ble for første gang i historien en stat med “nasjonale minoriteter” også konstitusjonelt, da denne rammekonvensjonen sammen med flere folkerettslige konvensjoner ble integrert i norsk lov gjennom Menneskerettighetsloven av 1999.

Paragraf 110A, den såkalte “Sameparagrafen” fra 1988, omtaler den samiske folkegruppa, ikke den samiske minoriteten, som er en betegnelse samepolitiske organisasjoner og samiske forskningsmiljø generelt tar avstand fra som folkerettslig kategori for samer.

“Dei ønskjer i staden å verne om den statusen dei har som urfolk, og om den styrkte rettsstillinga som er oppnådd for urfolk, mellom anna gjennom ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i sjølstendige statar.”

Ut fra Rammekonvensjonen er samene likevel å regne som nasjonal minoritet (St. meld. Nr. 15 (2000-2001), s. 34).

3.23. Kommunal -og regionaldepartementets tolkning av Hyltenstam & Milani 2003?

KRD-departementet oppsummerer utdypingen av argumentene til Hyltenstam & Milani 2003 ved å referere på denne måten (sitert etter Informasjon om statlig politikk. Nasjonale minoriteter, 1-2004, side 4; departementets utheving):

- Det er mulig å betrakte kvensk som eget språk på bakgrunn av størrelsen av de språkstrukturelle ulikheter som finnes, men det er ikke noe i disse ulikheter som gjør

at det er nødvendig å betrakte kvensk som et eget språk.

- Den samme vurderingen ligger til grunn når det gjelder spørsmålet om gjensidig forståelse mellom kvensk og finsk. Det er mulig men ikke nødvendig å betrakte kvensk som eget språk på denne bakgrunn.
- Kvensk kan i dagens situasjon neppe betraktes som et eget språk utelukkende ut fra kriteriet om eksisterende standardiseringsnivå. Standardisering er imidlertid noe som undertrykte minoritetsspråk ofte savner. Krav på standardisering og aktivt språkarbeid innen minoriteten kan tas som tegn på at kvensk er i en prosess der varianten holder på å utvikles til et eget språk.

3.24. Fraværet av “det nordnorgesfinske” i det offentlige rommet

Nasjonale minoritetsforhold som angår det “nordnorgesfinske”, er et ikke-tema i hovedstadsavisene, i offentlig politikk og i nasjonalt forskningsmiljø. Minoritetsforhold som betegnes “kvensk” er også et ikke-tema i hovedstadsavisene. Interne tverr-departementale forhold (KRD, KKD, UF, JD, UD) som angår nasjonale minoriteter når ikke allmennheten gjennom “den fjerde statsmakt” i hovedstaden. Heller ikke forskningspolitiske føringer om “Kunnskapsutvikling” (se St.meld.15, 2000-2001, 6.11.), som rent vitenskapsteoretisk formyndiges av NFR, når den nasjonale allmennheten.

Kompleksiteten omkring den nasjonale minoritets-situasjonen for det nordnorgesfinske og det skogfinske, kommer ikke til syne i nasjonale media og diskuteres derfor ikke. Det gjøres til et regionalt nordnorsk saksforhold, så den vitenskapelige ledelsen ved Universitetet i Oslo kan “fase ut” forskning og undervisning i finsk (og samisk) ved landets hovedstadsuniversitet – uten at minoritetsdimensjonen blir diskutert offentlig. Det blir gjort til et anliggende for landsdelsuniversitetet i Tromsø (St.meld. 15, 6.11.1).

Dekanus i Oslo, med kulturfaglig førstekompetanse, skriver bare i hovedstadavisene at studenter kan reise til Finland for å studere finsk (hvis de ikke vil reise til Tromsø?), slik interesserte i litauisk og latvisk kunne innstille seg på å reise til Baltikum. Det nasjonale minoritetsvernet for samisk er ikke bedre. Folk som bor i Oslo kan ikke studere samisk ved universitetet der.)

“Forskning på kvenske tilhøve går no i hovudsak føre seg ved Universitetet i Tromsø. Her er det faste forskarstillingar i kvensk/finsk språk og litteratur. Noregs forskningsråd har ei eiga satsing på kvensk forskning med eit budsjett på om lag 1,5 millionar kronar årleg” (St.meld. 15, 6.11.1.).

3.25.1. Språknormering i Norge og Finland

I en kronikk i avisa Nordlys 30. januar 1991 om Forskning og minoritetsvern tar jeg opp problemer som språkbevaring, politisk overvåking av den nordnorgesfinske minoriteten, forskningsetikk og forskere som fører politiske argumenter qua forskere, og ikke minst om

ulike språknormerings-tradisjoner i Finland og Norge. Dette er et motinnlegg til de finlandske språkforskerne Marjut Aikio og Anna-Riitta Lindgren, som hadde vist til at Norge i den seinere tid hadde vært framsynt i samespørsmål, og at holdningene til “kvenene” også var i ferd med å endre seg i positiv retning (Nordlys 27.12.1990).

I kronikken så jeg kven-begrepet som et symbol på en gammel norsk “finnefobi”, både mot finlandske finner og “finnene” som utgruppenavn på samer. Jeg stilte også spørsmålet “Hvem fjerner seg fra hvem?” Underforstått - det norske fra det nordnorgesfinske, eller det finlandske fra det nordnorgesfinske? Det jeg oppfattet som en sterk sentraldirigert språknormering i Finland, hadde begynt å finne sin form også i Norge med finlandske språkforskere som vitenskapelige reformatorer for å skape en ny skriftstandard der det nå var flere dialekter, i stedet for å beholde den tradisjonelle riksfinske skriftstandarden og jobbe med dialektene i alle områdene.

3.25.2. “Mellom barken og veden”

Høsten 1994 på Nordisk Språksekretariats konferanse i Lyngby om Nordens språk som hjemmespråk i skolen, gjentok jeg det hadde erfart fra jeg som ung student begynte å interessere meg for studiet av finsk innvandringskultur i Nord-Norge:

“Jeg karakteriserte den finske situasjonen i Nord-Norge den gangen som en situasjon av splittelse og krysspess mellom to majoriteter, den norske og den riksfinske. Men også som et press mellom norsk storsamfunn og samisk minoritet. (Olsen 1982, 34; 1983b; Bilag 1:(35)1982) I dag oppleves avmakt og press mot det minoritetsfinske som en følelse av at den historiske bindingen til regionen blir oppløst av de rettighetskrav som stilles med hjemmel i urbefolkningsretten. Standardfinsk språknormering oppleves også som utvisking av egne verdier og egne identitetskriterier. Det oppleves som avmakt at den historiske identifiseringen med språket blir avvist med hjemmel i innvanderrett og en juridisk definisjon av 'innvandrere' som ikke tar hensyn til historisitet eller den lange innenlandske tradisjonen med fremmedspråk som hjemspråk også blant norske statsborgere.” (Bilag1: (46)1994)

3.25.3. Bokbål i Norge?

I 1994 kom en utmerket dialektbok, Finske stedsnavn i Nordreisa, som jeg begeistret anmeldte i Heimen - fordi den rent metodisk er et utmerket forbilde også i enspråklige, norsk-talende områder, i tillegg til det å skaffe stoff om finske stedsnavn i Norge.

En skam å måtte berette at det nesten ble bokbål på skolesjefens kontor i Nordreisa. I alle fall sendte skolesjefen et internt notat til rektorene i barne- og ungdomsskolene i Nordreisa og advarte mot at et kommunalt bokprosjekt om finske stedsnavn ble presentert for elevene i undervisningen. Heldigvis leser jeg at sinnene kom i kok blant enkelte lærere, som også raste mot skolesjefen. (Se vedlagte avisutklipp fra avisa Nordlys 5. mai 1994.)

Det er allment kjent at forfatteren av Finske stedsnavn i Nordreisa (1994) nå skriver bok om “Kvenske kallenavn i Nordreisa”. Jeg undres på hvorfor hun har skiftet fra “finsk” til “kvensk” (bortsett fra fin alliterasjon med k-k k, et viktig estetisk poeng for en tittel)? Fordi de fleste reisaværingene vil det? Kommunalpolitiske føringer? Politisk korrekthet? Eller rett og slett bare avmakt og ettergivenhet – for å få skrive en så viktig bok for reisafolk? Jeg bare spør. Jeg venter ikke svar.

3.25.4. Avmakt i et nytt millenium

Hva mener jeg i 2004, ti år etter foredraget om nabolandsspråk i Lyngby? Jo, avmakten er den samme. Men nå har også organisasjonen til den kvenska talgemenskapen begynt å stille urfolkskrav, et minoritetskrav som først ble stilt av finskættede i Tornedalen, der den politisk-historiske bakgrunnen er en totalt anderledes situasjon enn for finskættede i Norge, etter min oppfatning.

Urfolkskravet i Norge blir legitimert gjennom norsk faghistorisk forskning som binder sammen og skaper kontinuitet mellom a) den offentlige bruken av en omstridt term på en nasjonal minoritetskategori her og nå, “kvenene”, og b) en nasjonalistisk vitenskapsdebatt i Sverige og Finland gjennom århundrene om sammenhengen mellom en historisk forsvunnet skattekreverinstitusjon (birkarlerne) og en regional finsktalende stamme, “kvenene”, som etymologisk og kulturgeografisk kan forklares å være et germansk ord og utgruppenavn som har betydd “lavlendingene”.

Standardfinsk normering var allerede et folkerettslig problem i Norge før 1994 og tidligere, fordi det fra statens side ikke ble regnet som noe som angikk det nordnorgesfinske. Derfor fikk heller ikke barn rett til finskundervisning i grunnskolen, hvis ikke tospråklige, norsk-finsktalende foreldre var nyinnvandrere. Dermed hadde heller ikke det nordnorgesfinske miljøet muligheter til offentlig finansiering av dialektarbeidet i de ulike finskbygdene. I et prosessorientert planleggingsprosjekt 1990-1991 i Bugøyenes i Sør-Varanger, for utvikling bl.a. av arbeidsplasser i Bugøyenes, arbeidet jeg med et opplegg for dialektinnsamling, som er anvendbart i alle tospråklige samfunn, også samisk-norske, og som trekker inn nyinnvandrere som ressurspersoner med formalkompetanse i språk (se Bilag1 (54)1991; (N17)1991). Et lignende opplegg ble sist på 1990-tallet med stort hell brukt av samisk språkutviklingssenter i Lakselv, har jeg hørt.

3.26.1. Kvensk målreising etter modell av norsk målreising på 1800-tallet?

Det minoritetspolitiske problemet i Norge er om man skal skape en ny skriftnorm i finsk i

Norge basert på den muntlige Porsangerdialekten og kalle denne nye skriftnormen “kvensk”, så “kvensk” og ikke “finsk” blir minoritetsspråket i Norge til den nasjonale minoriteten som den norske stat kaller “kvener”.

Slik jeg tolker den strategien som er lagt av Kvenforbundet, skal mønstret være målreisningen i Norge på 1800-tallet, da Ivar Aasen tok utgangspunkt i eget dialektområde for å reise det norske folkemålet til eneste skriftspråk i landet. For under dansketiden ble dansk administrasjonsspråk i Norge, og i tiden før og etter 1814 erobret det helt stillingen som skrift- og kulturspråk. Bondereisingen etter 1814 mot embedsmannsveldet, skal vel sammenlignes med kvenforeningenes organisering mot en ikke-eksisterende nasjonal minoritets-politikk for det nordnorgesfinske. I 1833 kom et politisk agitasjonsskrift på folkemålet for at innholdet skulle være lettere tilgjengelig for bøndene. (Dette var tross alt i 1833.)

Men Ivar Aasen ble den egentlige skaperen av det norske folkemålet, og la fram bevis for at bygdemålene ikke var “en Masse af usammenhengende og fordærvede Dialekter”, men “et ældgammelt og ægte Sprog hvis Endelser og Former kun have faaet en noget forskjellig Dannelse i de forskjellige Egne” (Arb.Leks. 1932-36). I 1848 kom en grammatikk, i 1850 en ordbok, i 1853 “Prøver af Landsmålet i Norge”. Åsmund O. Vinje brukte en skriftform som lå mellom Åsens landsmålsnormal og riksmålet i sin litterære og journalistiske virksomhet fra 1850-årene av. Flere mindre grupper intellektuelle drev målreisingsarbeid. Det var ingen ensartet ideologi og de brukte som regel hver sin skriftform. Det var motsetninger mellom bønder og embedsmenn, mellom venstre og høyre, mellom sosialister og venstrebønder, mellom Vestland og Østland, mellom gammelnorske former og dagens talemål. I 1877 publiserte Arne Garborg “Den nynorske Sprog- og Nationalitetsbevegelse” og avrundet Ivar Aasens ideelle begynnelse. I 1885 ble landsmålet likestilt med riksmålet i Stortinget.

3.26.2. Målstrid, språkkamp og språkdød

Distinksjonen mellom begrepene målstrid og språkkamp har jeg plukket opp fra en kronikk av Sylfest Lomheim, direktør for Norsk språkråd. Han har i en kronikk i Dagbladet onsdag 10. mars 2004. Han er her opptatt av europeisk språkpolitikk og visjonen om den verdensomfattende språkdødsmitten. Synspunktene hans om språkpolitikk og språkdød angår faktisk også det nordnorgesfinske og standardfinske rent prinsipielt. Lomfest ønsker “at me får starta den verkelege språkdebatten. For den verkelege språkdebatten dreiar seg naturlegvis ikkje om skrivemåten av einskildord - endå dét alltid er viktig nok for dei unge som skal læra å skriva. Den verkelege språkdebatten dreiar seg om dei store linjene, både hjå oss og ute i verda”.

Fordi det

“er inga naturlov som tilseier at det norske skriftspråket er oppegående om hundre år når me skal feira 2105. Den problemstillinga er verken spesielt latterleg eller morosam.”

Er det “skremselsvyar”, spør han, og viser til internasjonal forskning:

“Igjen er det snakk om å følgja med i den faglege debatten, utanfor grensene våre. Ein internasjonal språkautoritet som David Chrystal skriv i boka Language Death, som kom i 2000, at av dei om lag seks tusen språka som ein reknar med finst på jorda i dag, vil berre nokre få hundre vera i live om hundre år. Me lever rett og slett i ei tid der kurva for språkdød stuper rett ned. Utsiktene er mørke for ni av ti språk i verda. Dei språka som overlever dei komande hundre år, vil vera i ein permanent utrygg situasjon. Dette kan skje.”

Så til selve begrepsparet som Sylfest Lomheim bruker (min uth.):

“Målstriden hørde 1900-talet til. På 2000-talet er det språkkampen som gjeld.”

Derfor:

“Vinterkrigen om sidemålet i Oslo er altså temmeleg absurd. Og det klassiske argumentet i norsk språkdebatt på 1900-talet om fri sprogutvikling, har ikkje lenger noka mening, for den såkalla frie utviklinga vil visa seg temmeleg effektiv når det gjeld å langkvela det norske skriftspråket - bokmål like mykje som nynorsk.”

Har norsk språk ein sjanse, spør han “Nei”, svarer han sjøl:

“Ikkje viss den likesæla som nokre miljø demonstrerer i dag, blir utslagsgevende. Men vaknar me, kollektivt og politisk, kan det gå bra. Og det går bra viss kvar generasjon framover fører kampen vidare og leverer stafettpinnen til neste generasjon. På stafettpinnen står det berre eitt ord - haldning.” (Lomheim 10.03.2004)

3.27.1. Humaniorafaglig kulturanalyse i studiet av det nordnorgesfinske på 1980-tallet

I kampen om paradigmene i NAVFs minoritetsprogram 1980-1992 oppsto det teoretiske blindfelt i forskning om samfunn og kultur. Det teoretiske blindfeltet i sosiologisk kvantitativ orientert samfunnsforskning har oversett humaniorafaglig innsikt i kultur og samfunn, for eksempel representert av etnologer og filologer. Sosiologer opererer med det jeg kaller “100%-samfunnet”, der territoriale grenser og formelle organisasjonsstrukturerer med sine hierarkiske og formelle posisjoner er totale handlingsrammer for sosialt liv.

Det grenseoverskridende, det uformelle, det mentale (kognitivt og emosjonelt) har vært mindre aktet og mindre påaktet. Det har resultert i det jeg kaller erkjennelsesmessige og kunnskapssosiologiske blindfelt i forskning om samfunn og politikk (med en begrepsterm som beskriver begrensninger i synsfeltet til bilførere ute i trafikken). Den sosialpsykologiske dimensjonen ser ut til å være forstått innenfor samfunnsforskningen som noe som kan

beskrives som dynamiske relasjoner mellom makrostrukturer og prosesser på en side og adferdsmessige disposisjoner hos enkeltindivider, som på forhånd er definert innenfor gitte klassifikasjonssystem i adferdspsykologi og psykiatri.

Etnologen Brit Berggreens formidler den sosialpsykologiske dimensjonen i Da Kulturen kom til Norge (1989), så dens politiske og sosiologiske relevans blir forstått av nordlendingen Edmund Edvardsen (1997) (noen mener misforstått; jfr. Fulsås 1999). Hun formidler uformelle, ikke-statsinstitusjonelle kontekster, handlinger og samhandling i det sivile samfunnet (om vi vil), slik disse handlingene artikuleres gjennom materielle produkter, artefakter, konstruksjoner. Disse er i seg selv er tegnbærere og tegn – med filosof Gullvågs ord: spor etter menneskelig handling som kan tolkes – i en lang hermeneutisk tradisjon.

Vi kjenner grunnlaget fra religionssamfunn med hellige bøker (teologisk tolkning), og fra rettssamfunn med verdslige lover (juridisk tolkning), og fra lærdomssentre med filosofiske tekster, der selve eksistensens grunnlag, mål og mening skal tolkes. “100%-viterne” har holdt seg bare til tekstene og tallene i sin forståelse av kilder som kan tolkes. Filologer, folklorister, kulturhistorikere og etnologer, ja, også arkeologer og kunsthistorikere, de holder tilsynelatende mest på med det som i en teoretisk analyse av krise og nynasjonalisme i samtidig skotsk politikk er blitt kalt et slags gjennomtrengende, andresorts, sentimentalt søl. Slike disipliner beskjeftiget seg med luktende avfall, eller søppel (slop på engelsk) om man skal ta den autoritative politiske analysen alvorlig. Dette kaller jeg “søppelsynet på humaniora:

“a kind of pervasive, second-rate, sentimental slop associated with tartan, nostalgia, Bonnie Prince Charlie, Dr. Finlay, and so on” (Nairn 1981/ 1977, 114).

3.27.2. Søppelsynet på norsk etnologisk forskning om etnisitet og nasjonalitet?

Et slikt teoretisk perspektiv som dette på kulturelle representasjoner og symboler i en flerkulturell stat i Nordvest-Europa, for segmenter av det sivile samfunnet, kom også til å bli et førende og kontrollerende syn i Norge under det statlige forskningsprogrammet om gamle minoriteter da samfunnsviterne kom inn i programmet. Programmet var primært humaniorafaglig, med programstyringsgruppe fra først av i Rådet for humanistisk forskning (RHF), før Rådet for samfunnsforskning (RSF) kom inn i 1983-1984. Og ble der – i det som skulle være et vitenskapsfilosofisk og vitenskapskritisk utviklingsprogram for humaniora.

Det førende og kontrollerende i NAVFs forskningsprogram om Samisk og kvensk språk, historie og kultur, fikk særlig virkning for Tromsø Museums etnologiske og folkloristiske prosjekt om bevaring av finsk/kvensk kultur i Nord-Norge (1982-1986), blant annet gjennom oppbygging av et forskningsarkiv for å få samlet oversikt over all tilgjengelig

kulturhistorisk dokumentasjon i norske, svenske og finlandske arkiv, museer og universitetsinstitutt. Dette skulle suppleres med intensivt feltarbeid, som kunne ha gitt andre etnografiske kriterier enn språk som identitets- og distinksjonsmarkører innenfor det nordnorgesfinske miljøet og i forhold til norsk og samisk. De kulturpolitiske og forskningsetiske premissene mine er belagt blant annet i høringsnotat april 1980 og arbeidsrapport desember 1982 (se Bilag 1: (N2)1980; (35)1982).

At et samfunnsfaglig vitenskapssyn på humaniorafaglig etnisitets- og minoritetsforskning ved universitetsmuseet i Tromsø kunne utvikle seg til et “søppelsynet på humaniora” (mitt uttrykk her) i Norges allmennvitenskapelige forskningsråd 1983-1984, må også forstås på bakgrunn av den bekreftelsen som ble gitt i en faghistorisk studie av sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i Nord-Norge 1860-1840:

“Det er i det aller siste erkjent at kvenkulturen tross alt ikke er avgått ved døden, men er den døende? Mye tyder på at kvenkulturen nå primært har forsknings- og museal interesse. For samekulturen synes situasjonen helt anderledes” (Eriksen & Niemi 1981, 351).

Høsten 1985 på NAVFs kombinerte byggedager i Nordreisa og vitenskapsteoretiske arrangement for “kvenforskerne” i programmet, ble rapporten min i plenum betegnet som samehetsende, og ellers en dårlig rapport av medlem i NAVFs programstyringsgruppe, etter min presentasjon av egen forskning. Derfor henstilte jeg i brev til NAVF om at et tverrfaglig utvalg, med fagkyndige i etnologi, finsk språk og vitenskapsfilosofi, og nødvendigvis med fagkyndige samer, skulle evaluere rapporten for å se om den var samehetsende. NAVF tok etter flere henvendelser aldri notis av dette. I NAVFs evalueringsrapport 1992 ble hele det store programmet ble Tromsø evaluert av tre professorer i Finland, i finsk språk, samisk religionshistorie og skandinavisk arkeologi og en samisk realist fra Norge. Tromsø Museums finsk/kvensk-prosjekt ble vurdert som “mislykket” og “resultatløst” (Bilag 1: (N25)1994 – (N30)1996; NAVF 1992).

3.28.1. Samme gamle avmakt – nye bannermerker

Den nordnorgesfinske minoriteten har vært så politisk undertrykt gjennom 1800- og 1900-tallet, at bevaring av enkeltindividens sosiale identitet, der det etniske aspektet var et legitimt aspekt i det norske nasjonalsamfunnet, har vært umulig. Min egen mormor fra Varanger, med minoritetsspråk-trykket fra barndom og ungdom med seg til det siste, viste samme motvilje mot “finlendere” som Børselv-folk (Hyltenstam & Milani 2003,8). Hun likte ikke at jeg “dro inn finlendere” i huset hennes, når jeg inviterte inn finlandske studenter på feltarbeid i

Varanger enda i 1970-årene. Men hun var stolt av sitt finske språk, og likte å høre finske program på radio. Det var utenkelig for henne å kalle språket “kvensk”. Alle voksne Vadsø-væringer vet at det “å kvænske” betyr å snakke norsk med sterk finsk aksent, kanskje også gebrokket norsk, som mange gamle tospråklige fra dominerende finskspråklige steder gjorde. det betyr ikke å snakke finsk. Her er det ellers på plass å påpeke at “suomalaiset” ikke bare betyr “finlenderne” (den territorielle betydningen), men også “finnene” (den språklig-kulturelle, ikke-territorielle betydningen).

En motkultur mot denne ikke-voldelige men juridisk-strukturelle undertrykkelsen ble utviklet gjennom kven-bevegelsen fra tidlig 1980-tall, som fant gehør i og samtidig var inspirert av den svenske motstanden mot undertrykkelse av finsk identitet i Sverige. Den nordsverige-finske mot-kulturelle bevegelsen brukte først den verbale markøren “meänkieli” som bannermerke, og inspirerte det mest stigmatiserte befolkningselementet i Norge, det Porsangerfinske, til opprør.

Seinere, i en dialogisk prosess, brukte også den nordsverige-finske motkulturelle bevegelsen “kven”-betegnelsen i sitt banner. Men siden denne termen ikke har vært en utgruppeterm i nasjonalt språkbruk i Sverige, slik det har vært i Norge, var det ikke kraft nok i “kven”-termen i Sverige til å bekrefte og styrke det finskkulturelle aspektet overfor den svenske majoritetsbefolkningen. Man har måtte gå tilbake til “meänkieli”, “våres språk”, som det vigste bannermerke i målstriden.

3.28.2. Spørsmål angående Europarådets kritikk og anbefaling

* Anvender staten rettsreglene i minoritetskonvensjonen på en rettssikker måte overfor den reelle minoritetsbefolkningen med finskættet, finskspråklig bakgrunn?

* Har statens instanser vist god forvaltningsskikk på minoritetsrettens område når de instanser eller den del av forvaltningen som har særlig ansvar for “nasjonale minoriteter”, ikke sender ut en statusrapport til bred høring, men allierer seg med ett segment av den reelle minoriteten, og peker dem ut på forhånd som premissleverandør for statens politikk?

* Har statens instanser vist god forvaltningsskikk på minoritetsrettens område når de instanser eller den del av forvaltningen som i navnet har med “kultur” å gjøre og forvalter de eneste formelle minoritetsinstitusjonene utenom grunnskole og universitet-høyskole, nemlig museene og kultursentrene for nasjonale minoriteter, sender ut til bred høring en svenskspråklig hvitbok på et svært begrenset spesialområde, med høyt abstraksjonsnivå i teksten, ut til bred høring?

* Har statens instanser vist god forvaltningsskikk på minoritetsrettens område når

de instanser eller den del av forvaltningen som er blitt bemyndiget til “kunnskapsutvikling” i vitenskapelig forskning av en nasjonal minoritet, ikke er med og deler ansvar med de andre deler av forvaltningen, som har påtatt seg å gjøre noe med anbefalingen fra Europarådet, når det vedtaket som gjøres til syvende og sist er innenfor deres ansvarsområde, universitetsforskning?

* Hvis ikke staten har vist god rettslig standard, har staten da bare vist rettsvillfarelse på minoritetsrettens område? Eller er det grunnleggende motstrid innenfor staten, for eksempel på grunn av behov for kontroll med nasjonale minoriteter ut fra hensynet til statens sikkerhet eller hensynet til fremmede makter, slik at staten legitimerer sin egen rett til å gå inn for inngrep og tiltak som i praksis svekker “bærekraften” i den reelle nasjonale minoritetens utvikling til positiv gruppereferanse eller kollektiv referanse for det kulturspråklige aspektet av individers “knippe av identiteter”.

3.29. Tilbakeblikk i 1996 til 1983 på etnisitetsbegrepet

Det følgende klippet er fra en artikkel jeg skrev i 1983 og som ble publisert på nytt i Ruijan Kaiku 1996:5. (Bilag 1: (3)1983; (31)1996):

1983: Hva har kontakten med utvandrerne betydd?

“En vesentlig tanke bak denne framstillingen om Amerikafarere var at vi kanskje kunne bli mer oppmerksom på bitene i det puslespillet som er lokalhistorien vår.

Brevene som krysser Atlanteren, representerer verdifullt kildestoff. Det er noe folkekulturforskere og lokalhistorieforskere lenge har vært klar over. For oss som har arbeidet spesielt med finsk historie på Nordkalotten, gir disse brevsendingene oss så og si personlig innsikt i en periode med sterk geografisk bevegelighet.

Dessuten får vi større forståelse for hvordan det etniske særpreget, nemlig finsk språk og kulturelle særtrekk forøvrig, kunne få støtte til tross for den offentlige fornorskningspolitikken. Det i seg selv er en studie verdt.

Vel og merke ble det med tiden færre som snakket finsk i Nord-Norge. Men kontakten med utvandrerne til Amerika må ha stimulert og oppmuntret til bevaring av språket for dem som en gang hadde det som morsmål og førstespråk. Det gjelder også lese- og skriveferdigheten. Fra USA fikk de også nyheter på finsk om sine egne i aviser derfra, ikke bare det religiøse budskapet i skriftlig finsk form. Særlig den religiøse litteraturen oppfatter jeg jo som ganske viktig for vedlikehold av språket, både i Norge og USA, men det er en annen side av samme sak.

Nettopp langs veiene til Amerika og gjennom nye bindeledd der borte, blir en viss måte å beskrive etnisitet på, svært godt illustrert. Jeg tenker da på språkforskeren og språksosiologen Einar Haugens beskrivelse. Han var selv av norsk-amerikansk avstamning og var alltid opptatt av norsk som innvandrerspråk og opptatt av flerspråklighet i sin alminnelighet. I forbindelse med en konferanse om språk og etnisitet, skrev han dette i en islandsk-canadisk avis i 1975:

“Det som kalles "etnisitet" i Nord-Amerika i dag, svinger usikkert mellom de to polene slektskap og nasjonalisme, som en del av det kontinuum som forbinder de to. I den ene enden er de båndene som holder familien sammen, enten det er kjernefamilien eller den utvidede familien - den type bånd som gjør at så mange mennesker går inn for en omfattende slektsgransking. I den andre enden er den ideologien som opprettholder en

nasjon og kulturen der, og som den individuelle borger forventes å gi sin lojalitet til. Etnisitet deler med dem begge en slags lojalitet til ens egen gruppe som er større enn slektskap, men mindre enn nasjonalisme. Vi kan kalle etnisitet et utvidet slektskap og en uttynnet nasjonalisme. Etnisitet er derfor et subjektivt fenomen, som vi ikke kan forutsi ut fra en persons fødested, forfedre eller andre objektive opplysninger”. (Min oversettelse fra engelsk.)”

1996: Etterord

“I 1983 var etnisitetsbegrepet noe som førte til mange reaksjoner – både åpen nysgjerrighet, likegyldige skuldertrekninger, avvisning og sinte protester blant kultur- og samfunnsforskere. I dag lever nysgjerrigheten og protesten videre, men ikke likegyldigheten og den kontante avvisning. Det skjedde noe med enkeltmenneskers bevissthet i Vesten da Sovjetunionen oppløstes, og da den blodige krigen i det tidligere Jugoslavia begynte.

Det er ganske klart at vi ikke vet nok om oss selv som samfunnsmedlemmer. Og heller ikke om hvordan vi som enkeltmennesker *tenker og vet, tror og gjør* når vi "er med på å skape mønstre for måter å handle på" i nærsamfunnet og i verdenssamfunnet. Einar Haugen hadde funnet sin måte å ordne tankene på omkring det vanskelige begrepet etnisitet, en akseptabel måte fra mitt ståsted betraktet.

En farlig måte å tenke etnisitet på, er å knytte etnisitet til biologien, og glemme at "familien" dannes på så mange måter. For det første formerer ikke mennesket seg som amøben - ved celledeling. Det er arvestoffene fra to individ som smelter sammen. Et par kan ha totalt ulike bakgrunner i språk, historie og geografi. Dessuten - i tillegg til at menneskepar får felles avkom, kan barna deres kan være adopterte eller den andre partens stebarn. Men hele familien lever sammen som en kollektiv enhet innenfor det samme storsamfunnet, uansett hvor det enkelte familiemedlem har sin biologiske bakgrunn fra. Og hele familien som enhet bidrar med sitt til innholdet i dette samfunnet.

Som det er sagt mange ganger før - språk og andre uttrykk for en spesiell kulturell livsform, ligger ikke i genene og videreføres ikke gjennom genene. Det tilegnes når mennesket er kommet inn i verden, og blir et familiemedlem og samfunnsmedlem - i en familie og et samfunn det ikke selv velger som nyfødt med behov for omsorg.”

3.30. Konvergens

Mange av de nordnorske ordtakene og vitsene spiller på manglende nyanseringene, både de internt og sjølironisk i det nordnorgesfinske miljøet og i andres ironisering over det finske. Et vanlig munnhell som ironiserer over mangel på forskjell mellom k og i finsk er “livet er en gamp”. Jeg kom med et sukk med denne til studievenninne Mia mens vi satt på Fredrikke midt i eksamenstida en gang på 1960-tallet. “Å ja humpar me”, føyde hun til. Konvergens.

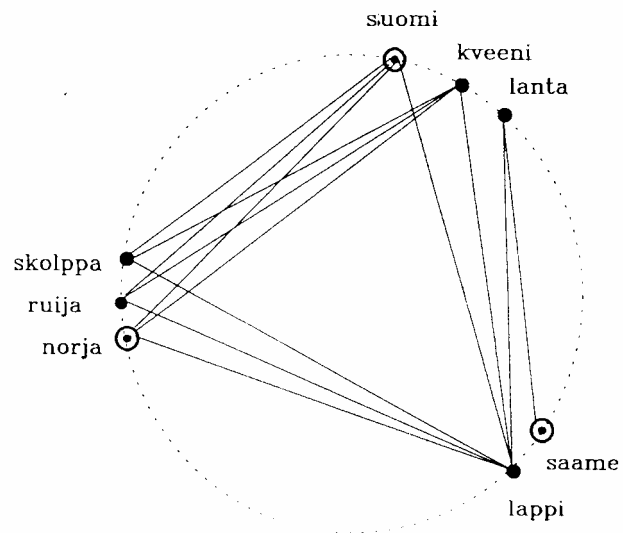
Illustrasjoner: 3 diagram og et avisutklipp

Figure 1.
REFERENCES TO ETHNONYMIC SIGNS IN NEIGHBOURING NORDIC STATES
(NORWAY, SWEDEN AND FINLAND)

CITIZENSHIP, NATIONALITY in passport; STATE- reference	ETHNICITY (not refer- ring to spacial dis- tributions)	Variations in MAJORITY CONTACTS at local level, and regional distribution of MINORITY COMMUNITIES according to language use; (> means "in contact with")
NORWEGIAN	'Norwegian'	Norwegian-speaking > Norwegians -"- > Sámi -"- > Finnish -"- > Sámi & Finnish
	'Sámi'	Sámi-speaking in the North -"- in the South Norwegian-speaking in the North -"- in the South
	'Finnish'	Finnish-speaking in the North -"- in the North > new immigrants Norwegian-speaking in the North -"- in the North > new immigrants Norwegian-speaking in the South -"- in the South > new immigrants
SWEDISH	'Swedish'	Swedish-speaking > Swedish -"- > Sámi -"- > Finnish -"- > Sámi & Finnish
	'Sámi'	Sámi-speaking in the North -"- in the South Swedish-speaking in the North -"- in the South
	'Finnish'	Finnish-speaking in the North -"- in the North > new immigrants Swedish-speaking in the North -"- in the North > new immigrants Swedish-speaking in the South -"- in the south > new immigrants
FINNISH	'Finnish'	Finnish-speaking > Finnish -"- > Sámi (North) -"- > Swedish (South)
	'Sámi'	Sámi-speaking in the North -"- in the North > Finnish Finnish-speaking in the North
	'Swedish'	Swedish-speaking in the South -"- in the South > Finnish

Figure 2.

SYNTAGMATIC RELATIONS BETWEEN ETHNONYMIC SIGNS

in Samuli Paulaharju's *Ruijan suomalaisia* (1928)

Paradigmatic relations	Syntagmatic relations			
⊙	= ingroup morphemes;	suomi	saame	norja
●	= outgroup morphemes;	lanta	lappi	ruija
		kveeni		skolppa

Olsen 1985a, p.182

Figure 3

ETHNONYMIC SIGNS IN A MULTILINGUISTIC CONTEXT

		EGO's CATEGORIZATION OF ALTER			
		General ethnic categories:			
		"Norwegian"	"Finnish"	"Sámi"	
EGO'S SELF-CATEGORIZATION	General ethnic categories:	"Norwegian"	norsk N norjalainen F norgalaš S	finsk N suomalainen F kvensk N lantalainen F láddelaš S	samisk N sábmelaš S lappisk N finsk N
	"Finnish"	norjalainen F norsk N ruijalainen F (skolp N) (dáža S)	suomalainen F suobmilaš S finsk N	saamelainen F sábmelaš S lappalainen F lappisk N	
	"Sámi"	norgalaš S norsk N dáža S ('dáža'N) ('skolp'N)	suobmilaš S suomalainen F láddelaš S lantalainen F kvensk N	sábmelaš S saamelainen F samisk N	

Language spoken by Ego:

N = Norwegian language

S = Sámi language

N = Finnish language

Olsen 1985a, p.143

**Advarte mot
bok om finske
stedsnavn:**

LÆRERE

RASER MOT SKOLESJEF

Øystein Antonson

STORSLETT: Et internt notat fra skolesjefen til rektorene i barne- og ungdomsskolene i Nordreisa, har satt sinnene i kok blant enkelte lærere og i Norsk-Finsk forening i kommunen. I brevet advarer skolesjef Bjørn Olsen mot at et kommunalt bokprosjekt om finske stedsnavn blir presentert for elevene i undervisningen.

– Som nordreisaværing, med finsk bakgrunn, føler jeg meg tråkket på. En del av formuleringene i brevet oppfatter jeg som gufs fra fortida, sier lærer Annbjørg Bertling ved Snemyr skole.

– Helt fryktelig at skolesjefen kan sende ut et slikt brev, sier Håkon Bergmo i Norsk-Finsk forening.

– Nordreisa er et av få steder i Troms og Finnmark hvor det finske språket fortsatt holdes i hevd. Da er det helt naturlig at skolebarne får kjennskap til sin kulturbakgrunn, sier Bergmo.

Reaksjonene mot skolesjefen er ekstra sterk fordi boka er et kommunalt prosjekt, og derfor skulle passe midt i blinken i undervisningsopplegget i skolen i kommunen, hvor det bor flere finsksettede enn noe annet sted i Nord-Troms.

Forskjellig syn

– Når vi vet hvem som har skrevet brevet, burde det vært kastet i søppelbøtta. Men etter som avsenderen er skolesjef, må denne saken tas alvorlig, sier lærer Aimo Kalinin ved Sørkjosen skole. Kalinin har bodd 30 år i Norge, og er den som reagerer sterkest på brevet fra skoleledelsen.

– Jeg er kven og stolt av at jeg tilhører den folkegruppa, sier lærerkollega Annbjørg Bertling på Snemyr.

– Jeg synes det er fint at boka om finske stedsnavn er kommet. Jeg har tatt den inn i fagplanen, og ungene setter pris på å lære om plassene hvor de bor og hva navnene på stedene betyr, sier Bertling.

Syremedlem Håkon Bergmo i Norsk-Finsk forening og lærer Annbjørg Bertling reagerer sterkt på innholdet i notatet som skolesjefen i Nordreisa, Bjørn Olsen (innfelt), har sendt til grunnskolelektorene angående boka om finske stedsnavn. Rådmann (Foto: Øystein Antonson)

Forskjellige beskjeder

At kulturretten og skoleledelsen sender ut forskjellige beskjeder, gjør ikke saken stort bedre. 24. januar skrev kultursjef Ruth Uhlving brev til lærerne i Nordreisa, hvor hun gjorde dem oppmerksom på at bokas forfatter, Bente Imerslund, var til disposisjon for å fortelle om boka og temaet den omhandler. I notatet som skolesjef Bjørn Olsen nylig sendte til rektorene, opplyser han at det ikke eksisterer noen avtale med Imerslund om markedsføring av boka i skolen.

I et av avsnittene i brevet, skriver skolesjefen:

«Generelt sett er skolen et svært attraktivt marked for propaganda, politikk, markedsføring og salg, og for å gjøre kjent særinteresser.

Det gjør at skolen må være på vakt, og at rektor har mot til å si nei, og konsekvent følge praksis om at det er skolens behov som skal dekkes, ikke andres, og at det

skal skje på skolens premisser. Sitat slutt.

Forsår ikke

– Det er ille at skoleledelsen har en annen kulturpolitikk enn resten av kommunale administrasjoner, sier forfatter Bente Imerslund til Nordlys.

Hun sier hun har fått reaksjoner fra flere lærere som stiller seg uforstående til innholdet i brevet fra skolesjefen.

Kultursjef Ruth Uhlving vil ikke kommentere saken, etter som det dreier seg om et internt notat fra skolesjefen.

Sekretær i Norsk-Finsk forening, Irene Sakshaug, sier at saken har vært diskutert i styret, og at reaksjonene var sterke.

– Det skulle bare mangle at ikke boka skal kunne brukes i skolen. Dette er jo lokalhistorie. Dessuten har Bente Imerslund fått sin betaling og tjener ikke frem på salget av boka.

– Nå krevet vi svar på hva som er kommunens offisielle holdning i denne saken, sier Sakshaug.

Unødvendig

I notatet refererer skolesjefen til boka om finske stedsnavn, samtidig som han nevner navnet på forfatteren.

– Men vi har ikke fått vite hva han konkret refererer til, og lurte på hva som ligger bak, sier Annbjørg Bertling.

– På Snemyr skole føler vi ikke at Bente Imerslund har gjort noe overilt. Hun har gått fram på korrekt måte. Hun har blant annet lært oss om kildebruk, noe som har vært nyttig på mange måter, sier Bertling. Hun mener brevet fra skolesjefen til rektorene ikke bør komme i 1994.

– Hvis skolesjefen mener i finsk er en særinteresse i Nordreisa, vil jeg kalle brevet hans som i gufs fra fortida, sier lærer Annbjørg Bertling.

– Jeg og rektorene styrer grunnskolen!

Øystein Antonson

STORSLETT: – Det er rektorene og jeg som styrer grunnskolen i Nordreisa. Vi prøver å være seriøse. Det må også de som driver med finsk forstå, sier skolesjef Bjørn Olsen til Nordlys. Han sier brevet til rektorene var et internt notat, at han i slike notater pleier å si rett ut hva han mener, og at dette ikke er noen offentlig sak.

– Men som jeg skriver i notatet, skal henvendelser til skolen skje på skolens egne premisser, og ikke ved at noen kommer og ringer på døra til rektor.

– Notatet var ment som en støtte til rektorene i deres arbeid, slik at de skulle vite at de har skolesjefens støtte, sier en lettere irritert skolesjef Bjørn Olsen.

Hans overordnede i kommunen, rådmann Wenche Bergmo, kjenner ikke innholdet i brevet fra skolesjefen. Hun kan derfor ikke kommentere det, men vil komme med denne generelle kommentaren:

– Kommunen støtter finskundervisningen i skolen, og den økonomiske støtten til boka er en klar understreking av det, sier rådmann Wenche Bergmo i Nordreisa.

– Kommer dere nå til å ta et møte på kammeret, etter som kulturretten og skoleledelsen har sendt ut sprikende signaler om hvordan skolene skal forholde seg til boka?

– Det må vi nok gjøre, men resultatet av det er en intern sak som vi vil holde for oss selv.

FOCUS

Kjøkken i fokus:
GRÅ CONTOUR

Grå Contour er FOCUS-designernes scoop. Utformingen fungerer som en inspirasjon for de fleste personlige stilarter. Det standardmessige, lyse og trivelige designet har et spill mellom grått og hvitt som gjør kjøkkenet renere enn selv kjente formådere. Grå Contour har alle de praktiske og arbeidsvennlige egenskapene FOCUS etterstreber til sine kjøkken – i tillegg til praktiske skuffebokser i stål.

Grå Contour kan bestilles og bestilles hos utvalgte forhandlere.

Focus Interior Avd. Tromsø AS
Stakkevollv. 24, 9010 Tromsø, tlf. 77 68 48 27.

Focus Interior AS
Rundhaug, 9230 Bakkehaug, tlf. 77 63 73 00.

Etnologiske tekster som angår det nordnorgesfinske *

ved Venke Åsheim Olsen (2004)

I. Artikler, rapporter og seminarinnlegg (1 – 63)

- A. Almennelige oversikter
- B. Finlandske tema
- C. Bokartikler om kvensk, nordnorgesfinsk, samisk, roma/ sigøynere, grensebefolkninger
- D. Bibliografi om det nordnorgesfinske
- E. Den finlandske etnografen Samuli Paulaharju
- F. Badstu/sauna
- G. Andre kulturhistoriske tema
- H. Avisinnlegg 1991-1996
- I. Kulturanalytiske perspektiv (bevaring av kulturarv, identitet, etnonym, minoritet)
- J. Kulturanalytisk perspektiv særlig på kjønn og etnisitet
- K. Nordnorgesfinsk og skogfinsk
- L. Innlegg på konferanser og seminar 2002-2003

II. Andre rapporter og arbeidsnotat distribuert internt (N1 – N22) i nordiske forsknings- og museumsmiljø

III. Åpne notater til ulike organer i offentlig forvaltning (N23 – N31)

IV. Utkast til manus etter seminarinnlegg (N32 – N36)

I. Artikler, rapporter og seminarinnlegg (1 – 63)

A. Alminnelige oversikter

- (1) 1971. Finnish settlement in Sweden and Norway. A historical survey. Finland Alumni News No.2 (1971), pp.19-23. Helsinki.
[Foreningsblad for utenlandsstipendiater med stipend fra det finlandske undervisningsministeriet]
- (2) 1981. Det finske litteraturselskap - og finsk i Norge. I: Samtiden. Tidsskrift for politikk, litteratur og samfunnsspørsmål. 1981:5, s.41-45.
- (3) 1983. Fra Nordkalotten til Vesten. I: Jubileumsextra. Bilag til Finnmarken 22.juli 1983.Vadsø. [Om finsk utvandring fra Nord-Norge til USA fra 1860-tallet og senere.
[Utvidet versjon ved nytgivelse i Ruijan Kaiku 1996:5]
- (4) 1986. Northern Scandinavia - a multi-ethnic society. Seen from an ethnological point of view. I: The Journal of the Scottish Society for Northern Studies. Volume 23: 1986, pp.31-4. Edinburgh. [I temanummer om Norge].
[Utgitt som særtrykk ved Sør-Varanger Museum i 1991].

B. Finlandske tema

- (5) 1985. Kalevala jubilerer. Adresseavisen (Trondheim). Kronikk 7.03.1985.
- (6) 1986. Kalevala - finnenes nasjonalepos. I, II, III [3artikler]. Finnmarken (Vadsø) Februar, 1986.

C. Bokartikler om kvensk, nordnorgesfinsk, samisk, roma/ sigøynere, grensebefolkninger

- (7) 1971. Kven – Kvenland: Kustaa Vilkuna: Kainuu - Kvenland. Missä ja mikä. Helsinki 1957. Finnmarken 8.06.1971. Vadsø.
[I praksis også mitt forsøk på å rehabilitere kven-begrepet som historisk nøytral utgruppeterm i norsk språkbruk. Vilkunas argumentasjon går på å vise finskspråklig etymologisk opphav.Senere finlandsk forskning ga grunnleggende lingvistiske bevis på historisk-geografisk grunn for at termen opprinnelig er av skandinavisk-germansk opphav, 'lavlender' (Vahtola, Julku)]
- (8) 1972. Harald Eidheim: Assimilation, Ethnic Incorporation and the Problem of Identity Management i 'Aspects of the Lappish Minority Situation', Oslo 1971, s.68- 82. [Ekstrakt i]: NEFA-Dokumentation Nr.1 (1972) s. 38-39. København 1972.
- (9) 1983. Samene - urbefolkning og minoritet. Red. Trond Thuen.Universitetsforlaget 1980 [Bokartikkel] Nord-Nytt. Nordisk tidsskrift for folkelivsforskning nr.14 (1983), s.107-110.
- (10) 1984. Om zigenare. Av Gunni Nordström og Armas Lind. Utgitt av Statens

Invandrarverk/SH. Linköping 1982. [Bokartikkel i] Nord-Nytt nr.22 (1984), s.84-85.)

(11) 1994. Stedsnavnhistorie. Finske stedsnavn i Nordreisa av Bente Imerslund. Nordreisa 1993. [Bokartikkel i] Heimen. Landslaget for lokalhistorie. 1994:4, s. 268-272.

(12) 1998. Norge i nordøst. To bøker fra grensen mot Russland. Astri Andresen, 1989. "Sii'daen som forsvant. Østsamene i Pasvik etter den norsk-russiske grensetrekningen i 1826." Sør-Varanger Museum (Kirkenes). 192 s. ISBN 82-90475-07-01. Sverre Nilssen, 1990. "Redaktør i grenseland. Et Finnmarks-bilde med politikk, kultur og hemmelige tjenester." Tiden (Oslo). 159 s. ISBN 82-10-03343-3. Internett-artikkel: Nordøstforum-nettverket (NOEF): 25. november 1998. noef@it.hum.ou.dk (7 sider) [Bokartikkelen ble vel mottatt av dansk redaktør (faghistoriker) for nettsiden til tidsskriftet Nordøstforum. Nettsiden ble nedlagt omkring et år seinere]

(13) 1997. Om grenser og nasjonale utkanter: Landgren, Lars-Folke & Maunu Häyrynen: The Dividing Line. Borders and National Peripheries. Helsinki 1997. I: Estlands-nytt. Allment tidsskrift for Estlands-interesserte. Utgiver: Norsk-estisk forening/ Norra-Eesti Ühing. 1997

(14) 1999. Swedes and Gypsies. [Book review:] Karl-Olov Arntsberg, Svenskar och zigenare. En etnologisk studie av samspelet över en kulturell gräns. Ethnologia Scandinavica. Vol. 29, 161-165.

(15) 2000. Mother Earth. [Book review] Kerstin Eidlitz Kuoljok, Moder jord och andra mödrar. Föreställningar om verkligheten bland folken i norr och vår syn på den. Carlsson Bokförlag, Stockholm, 1999. Ill. ISBN 91-7203-870-5. Ethnologia Scandinavica 2000, 158-160.

(16) 2002. Saami Life. [Bookreview]. Rolf Kjellström. Samernas liv. Carlsson Bokförlag. Stockholm. Ill. ISBN 91-7203-930-2. Ethnologia Scandinavica 2000, 196-198.

D. Bibliografi om det nordnorgesfinske

(17) 1988. Bibliografia kveneistä / En kvensk bibliografi. Toimittaneet/ Redigert av Lassi Saressalo & Venke Olsen. TROMURA, Kulturhistorie nr.10. Universitetet i Tromsø, Institutt for museumsvirksomhet. Tromsø 1988. 51s. Stensil.

[Nordisk gruppearbeid i regi av Tromsø Museums Kvænprosjekt, og grunnlaget for Universitetet i Tromsøs seinere Kvænbiografi på internett]

E. Den finlandske etnografen Samuli Paulaharju

(18) 1971. Samuli Paulaharju og Nord-Norge. Finnmarken. Februar 1971. Vadsø.

(19) 1972. Finsk tradisjonssamler i Nord-Norge - Samuli Paulaharju. Håløygminne 1972:4, s. 348-358. Harstad.

[Inkluderer oversettelse til norsk av kapitlet 'Ved og torv' i Samuli Paulaharju: Ruijan suomalaisia. Helsinki 1928.]

(20) 1984. Samuli Paulaharju i Nord-Norge. Bildene og mennesket bak. Ottar. Tromsø Museum 1984:4, s.28 - 41. Tromsø.

[I temanummer om fotografer i Nord-Norge.]

(21) 1988. Med kamera på Nordkalotten - en presentation av folklivs- forskaren Samuli Paulaharju. I: Met-Tornedalen. Nr.3-4/1988, s.3-10. Övertorneå 1988.

(22) 1988. Med penn, blyant og kamera. Den finlandske kulturskildreren Samuli Paulaharju. I: Bildet lever! Bidrag til norsk fotohistorie 5. Norsk Fotohistorisk Forening. Oslo 1989, s. 65-81.

(23) 1998. Samuli Paulaharju som kilde i norsk kulturforskning. Kveenenes historie og kultur/ Kveenien historia ja kulttuuri. Seminarrapport, Nordreisa/ Raisissa 19.-21. september 1997. Utgitt av Nord-Troms Historielag [Red/toim. Helge Guttormsen; finsk sammendrag/ Tiivistelmä, s.101], 1998, s.79-103.

* Se også: (N34) 1989, 1990 (Lysbildeforedrag om Samuli Paulaharju)

F. Badstu/sauna

(24) 1974. Badstu - Sauna. Gløtt fra Tromsø Museum. Nordlys, 12.10.1974 (og flere nordnorske aviser)

(25) 1980. Badstu i Norge. Dugnad. Tidsskrift for folkelivsgranskning [etnologi], 1980:2, s.25-35. Oslo.

(26) 1991. Sauna i Varanger. Typiske trekk og nordisk bakgrunn. Varanger Årbok 1991, s. 43-76.

(27) 2001. The Steambath on the Arctic Coast: the Finnish sauna on the coast of north Norway. Proceedings of the Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape. Papers from the 17th Session, Dublin, 1996. [Part I. Ethnicity in the Landscape.] Trinity College Dublin, 1996. Edited by Frederick H. A. Aalen and Mark Hennessy. Published by Department of Geography, Trinity College, University of Dublin, pp. 11-18.
[Abstract: The paper presents some viewpoints in Nordic ethnology (cultural anthropology) on the multicultural dimension of landscapes in North Norway. The steambath is an example both of a landscape component and of a cultural symbol in negotiations between ethnic groups.]

G. Andre kulturhistoriske tema

(28) 1973. Klokkestøypere og kontakt på Nordkalotten. Gløtt fra Tromsø Museum. Helgelands blad 30.06.1973 [og flere nordnorske aviser].

* Se også: (N14) 1988. Finske smeder i Nord-Norge.

H. Avisinnlegg 1991-1996

(29) 1991. Forskning og minoritetsvern. [Kronikk om finsk språk og kultur i Nord-Norge i:] Nordlys (Tromsø) 30.01.1991;

* (Også publisert i: Klassekampen (Oslo) 16.02.1991).

(30) 1992. Finsk minoritet eller finlandske innvandrere? En kommentar til avisdebatten om rettsvern for den nordnorgesfinske kulturen. I: Finnmarken (Vadsø), 17., 19., 20., 21. og 24. februar 1992.

[Avsnitt 1-5: Innledning og debattens form; 6-14: Finsk i Norge og Tornedalen; 15-20: Rettsoppfatningen i Norge om finsk som minoritet og situasjonen til de finsk-språklige nyinnvandrerne; 21-25: Minoritets-betegnelser i Norden; 26-29: Ulike rettsområder som angår diskusjonen om innvandrere og minoriteter; 30-32: samt vern av grunnleggende menneskerettigheter.]

[Engelsk oversettelse Uppsala Universitet; se **(43)**1992.

(31) 1996. Fra Nordkalotten til Amerika. I: Ruijan Kaiku (Den kvensk-finske avisen i Norge) Nr.5, 1996, s. 9-11. Tromsø.

[Utvidet versjon av **(3)** 1983. Fra Nordkalotten til Vesten; og grunnlag for **(32)** 1996]

(32) 1996. Flerspråklighet i praksis. I: Ruijan Kaiku (Den kvensk-finske avisen i Norge) Nr. 9, 1996; s.9-10. Tromsø.

[Basert privat julebrev om norsk- og finsktalende, ikke-engelsktalende Bugøynes-værings reise til USA midt på 1990-tallet, og hans møte med sine eldre engelsk- og finsktalende, ikke norsktalende kusiner født, i Oregon mellom 1910 og 1920, og med læstadianske trosfeller andre steder i USA, både finsk og norsktalende]

I. Kulturanalytiske perspektiv (bevaring av kulturarv, identitet, etnonym, minoritet)

(33) 1973. Det etniske aspekt ved intervjusituasjonen. Varangerregistreringen 1973 Innlegg på Helgeseminar for etnologer, Kleivstua 26.-28. oktober 1973. Institutt for folkelivsgransking (etnologi), Universitetet i Oslo (8 sider, i stensilert seminarrapport).

(34) 1978. Forskning og kulturpolitikk i et fleretnisk samfunn. Håloygminne 1978:1, s.13-20. Harstad.

(Artikkel basert på stensilert rapport 1974 til Tromsø Museum fra museets registrering i finskbygdene i Nord-Varanger 1973-1974. Avsnittet om forskning er gjengitt i Innstilling om norsk-finske kulturforhold. Norsk kulturråd. 1976, side)

(35) 1982. Hva er grunnlaget for bevaring og utvikling av finsk kultur i Nord-Norge? Et forsøk på situasjonsanalyse av finskættede i Finnmark og Nord-Troms som etnolingvistisk minoritet. Arbeidsrapport fra prosjektet "Finsk kultur forskning i Nord-Norge". Tromsø Museum/ Norges almenvitenskapelige forskningsråd (NAVF).(With an English Summary). Trondheim. Desember 1982. Stensil. 55 s.

[Referert til i KRDs og KKD's hvitbok om kvenskans status (2003, side 9)]

(36) 1983. Forskning, dokumentasjon og bevaring av finsk kultur i Nord-Norge. (Innlegg til:) Konferansen Finskan som språk i Norden, Helsingfors 28.-30.1.1983. Suomi pohjoismaisena kielenä / Finskan som språk i Norden Helsinki/Helsingfors 1983, s.296-300 (norsk oversettelse) og s.302-307 (finsk oversettelse).

* Også publisert i Norge i: Kultur-Kontakt, Nordnorsk kulturråd. 1983:2, s. 236-238. Alta.

(37) 1983. Finsk etnisitet mellom norsk storsamfunn og samisk minoritet belyst ut fra begrepet etnonym. En etnologisk kommentar til navnene "finner" og "kvener". I: Folk og ressurser i nord. Foredrag fra symposium om midt- og nordskandinavisk kultur ved

Universitetet i Trondheim, Norges lærerhøgskole 21. - 23.juni 1982. Red.: J. Sandnes, A. Kjelland og I. Østerlie. (Tapir) Trondheim 1983, s.179-194.

(38) 1984. Kommentar til vitenskapsteoretisk seminar i tilknytning til NAVFs/RHF's forskningsprogram "Samisk og kvensk språk, historie og kultur" i Tromsø 8.-10. november 1983. Samisk og kvensk språk, historie og kultur. Seminarrapport (1983). Rådet for humanistisk forskning. RHF. Norges almenvitenskapelige forskningsråd. 1984, s.131-145.

(39) 1985. Inngruppe- og utgruppenavn i kommunikasjon mellom etniske grupper. En teoretisk tilnærming til etnologisk analyse av kulturelle former. (With an English summary.) Arbeidsrapport nr.2 fra prosjektet Finsk kulturforskning i Nord-Norge. Tromsø Museum/IMV-Universitetet i Tromsø og Norges almenvitenskapelige forskningsråd (NAVF). Trondheim. August 1985. Stensil. 232s.

(40) 1985. Kulturvern og/eller minoritetsvern? Ad problematikken om forskere som samfunnets konsulenter og saksutredere i minoritetsspørsmål. I: Arkeologi og etnisitet. AmS-Varia 15, Arkeologisk Museum i Stavanger. Red.: Jenny-Rita Næss; s. 79-86. (With an English summary).

(41) 1985. Vern av hverdagslig praksis. Forskningsnytt fra NAVF, Nr.30 (1985):6/7, s. 50-5. Oslo.

[I temanummer om forskning av finsk og samisk i Norge]

(42) 1992. Estland. Språk og historie som kulturelle komponenter i nasjonal og etnisk identitet. NORDPLAN. Nordiska institutet för samhällsplanering. Meddelande 1992:9. Sthlm (41 s.)

[Kontekst: de østersjøfinske og skandinaviske aspektene ved estisk identitet]

(43) 1992. Minority or Immigrants? A Survey of the situation of the Finnish population in North Norway. I: Ethnic Life and Minority Cultures, Ed. by Karin Borevi and Ingvar Svanberg). Uppsala Multiethnic Papers 28. Centre for Multiethnic Research. Uppsala University 1992. pp. 15-40.

[Oversettelse av artikkelserie i Finnmarken (Vadsø) februar 1991, gjennomlest av Torkel Opsahl. Pensum i forskningskurs ved sentret om språkpolitikk; utgitt som særtrykk 1994]

(44) 1993. Ethnonyms as signs in multicultural societies. An ethnological approach. [presented at the] ISI Conference Strangers, Eccentrics, Outsiders, Inter-national Semiotics Institute, Imatra, Finland, 12-16 July 1993 [Extended manuscript, 25 pp].

(Avvist av fagredaktørene i Antropologi i Finland (Åbo) og i Acta Borealia (Tromsø) for publisering. Sendt til Centrum för multietnisk forskning (Uppsala). Publisering er pr. juni 2004 ikke bekreftet)

(45) 1994. International minority rights and the Finnish situation in Norway. I: Migration / Siirtolaisuus. Institute of Migration. No.1994:1, pp.4-15. Turku.

(46) 1994. Kulturarven og språket. Finsk i det flerkulturelle Nord-Norge. I: Nordens språk som hemspråk i grundskolan, konferanse arrangert av Nordisk Språksekretariat. Schæffergården, Gentofte, 21.-23.10.1994. Stensilrapport. Manus 19 s.)

[Innhold: 1. Innledning. To tema - samme sak. Minoritetssituasjonen som katalysator for forståelse 2. Skal minoriteter tale eller tie i Norden? Minoritetsspråk som kulturarv. Begrunnelser og definisjoner i språkcharteret. Det problematiske. Oppsummering. 3. Den nordiske konteksten. Språk som kjenne

-tegn for etnisk og nasjonal identitet. 4. Historisk bakgrunn for finsk i Nord-Norge. Det trespråklige Nord-Norge. Innvandringshistorien i et fugleperspektiv. Innvandringen siden 1600-tallet. Statsgrenser og kulturgrenser. Tiden etter 2. verdenskrig. Organisert virksomhet i dag. 5. Finsk i den flerkulturelle regionen. Det flerkulturelle Minoritet, urbefolkning og innvandrere. Finsk og samisk. Undervisning i finsk. 6. Vern av kulturminner og språkminner. Vern av ord og sak. En redningsaksjon. Mellom barken og veden. Språkminner. Norsk press. Kulturminner. Internasjonalt vern av kulturarven.

7. Referanser

[Stensilrapporten fra Nord.Sprk.sekr. ble sendt til alle konferansedeltakerne; planer om nedleggelse av sekretariatet stoppet publisering. I 2000 ble manus ønsket til vurdering i Acta Borealia, UiTø, for oversettelse til engelsk. Publisering er ikke bekreftet.]

(47) 1995. Språket som kulturvern. Den finskspråklige minoriteten i Nord-Norge. I: Minoritetsspråk i Norden. En rapport från seminariet Tala eller tiga i Norden, Mariehamn den 15-16 oktober 1994. (Meddelanden från Ålands Högskola Nr 5). Mariehamn 1995, s. 62-90.

[Innhold: 1. Allment vern og særretter. 2. Historisk bakgrunn for finsk bosetting i Nord-Norge. 3. Mangfoldet i dagens minoritetssituasjon. 4. Den nordiske konteksten - et diagram. 5. Finsk-undervisning i Finnmark og Troms. 6. Finsk som regionsspråk i Norge. 7. Kulturvern og språk. 8. Kultur-, natur- og miljøvern. 9. Historie, tradisjon, autentisitet. 10. kulturvern og livskvalitet. 11. språket som kulturvern. 12. Referanser]

(48) 1996. Preget av finsk bosetting i det norske landskapet. (PM for Landskap som kulturminne i NINA-NIKUs Forslag til strategiske instituttprogrammer 1996-2000.) 18. februar 1996. Stensil. 7 s.. [Legges på hjemmeside til Vadsø Museum i 2002]

[Innhold: 1. Bakgrunn for notatet. 2. Det etniske aspektet. 3. To hovedområder. 4. Kulturundersøkelser. 5. Historisk bakgrunn for finsk i Norge. 5.1. Nord-Norge 5.2. Migrasjon i det gamle svenske riket. 6. Finsk kulturforskning etter 1970. 6.1. Nord-Norge 6.2. Sør-Norge. 7. Muligheter. 7.1. Finnskogen. 7.2. Troms og Finnmark]

(49) 1997. Where the West ends. North Norway: The Borderland to Russia and Finland. I: Landgren, Lars-Folke & Maunu Häyrynen (eds.): The Dividing Line. Articles based on a seminar held at the University of Helsinki, 22-23 November 1996. Renvall Institute Publications 9. The Renvall Institute for Area and Cultural Studies. Helsinki 1997, 173-187.

[Abstract: In the easternmost part of North Norway, the concrete border situation is a part of people's private lives, as well as part of their common local history. Research on cultural heritage and identity seems to be a rather delicate issue in borderlands and national peripheries. There are two main problems, one concerned with national security, the other concerned with what is rational and instrumental knowledge in economic development. The author raises the question as to whether humanistic knowledge concerning society is conceived as ideological and therefore tendentious by politicians and social scientists. She uses examples from regional research and planning projects in multilingual areas, where the geopolitical situation appears to be a blackbox. The paper is an attempt to look into that blackbox from the cultural anthropological field of research, which deals with agency on a microlevel rather than macro-structures.] Se også (N33) 2002)

(50) 1999. North Norway: A Multi-Ethnic Landscape. Shaping the Land. Vol. II: The role of landscape in the constitution of national and regional identity. Proceedings of the Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape, 18th Session in Røros and Trondheim, Norway, September 7-11 1998. Edited by Gunhild Setten, Randi Torvik & Terje Semb. Papers from the Department of Geography, University of Trondheim, New series A, pp. 475-488.

[Summary: Along with climatic, topographic and vegetational variations, multi-ethnicity is an aspect of the perception of the regional diversity of North Norway. It is also an aspect of the perception of regional identity. The historical shaping of the regional and local landscapes in the North by Norwegians, Samis and Finns can be seen in relation to macro-political and macro-economic structures based on the exploitation of Arctic maritime resources. The paper is part of an ongoing process of trying to understand the formation and expression of collective identity in

relation to the regional landscape, i.e. connections between the mental and physical in human environment. Semiotic methods can be applied to the study of transmission of cultural messages in society, i.e. we see natural and cultural elements as signs which are connected in meaningful patterns of thought.]

(51) 2003. A Highlander in the Wild: A Scotsman's Search for Origins in Northern Fennoscandia. European Landscapes: From Mountain to Sea. Proceedings of the Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape (PECSRL) at London & Aberystwyth (UK), 10 – 17 September 2000. Edited by Tim Unwin and Theo Spek. Huma Publishers: Tallinn, pp. 210-223

[Abstract: The Scottish scholar John Francis Campbell (1821-85) approached the landscapes of Fennoscandia as a natural scientist as well as a cultural anthropologist. He wanted to investigate every aspect of human ways of living in the landscape, and collected empirical data comparable with facts from his home region, i.e. information on geological-physical elements and forms, vegetation and animal life. He searched for legitimating evidences in the Arctic wilderness to find the origin of the Highlanders, the Celts, and the practical and positive function of Gaelic language. The northern Fennoscandia supplied him with evidences in two ways, as a concrete part of the history of the Highlands and the Highlanders, and as a mirror, or a future vision of a multicultural, multilingual Scottish or British society.]

(52) 2004 (in press): The Landscape In The Sign – The Sign In The Landscape: Periphery and Plurality as Aspects of North Norwegian Regional Identity. In: Nordic Landscapes. The University Press of Minnesota. Eds. M. Jones & K. Olwig.

[Editors' introduction: "(...) The complexity of regional identity and the role of landscape both in its constitution and its signification are dealt with by (VÅO...) North Norway has been described by various metaphors: "a diverse people in a rebellious land" reflects North Norwegian identity in terms of ethnic plurality and political periphery; "the meeting of three tribes" refers to the Norwegian, Saami, and Finnish components of the population; "the land of suspense" alludes to the challenges and potentialities of regional development. The emphasis on diversity and contradiction has led some to question whether a common North Norwegian identity can be said to exist (...) The region's location at the northern periphery of Europe is signified by distinctive features of both physical and human geography, while its location at the border between Western and Eastern Europe has through history made it a periphery with geopolitical significance. Ethnicity, cultural heritage, and origin stories are concepts that help understanding of the link between identity and landscape in a multiethnic region (...)"]

J. Kulturanalytisk perspektiv særlig på kjønn og etnisitet

(53) 1990. Om kvinner og etablering på Nordkalotten. En etnologisk presentasjon av begreper og rammer for kvinnetiltak i en flerkulturell region. I: "Fantes det kvinnelige etablerere før i tiden?" Utstilling ved Nordkappmuseet. Red. av Kjersti Skavhaug. Nordkappmuseet. Honningsvåg, 1990, s. 5-22.

[Om begrepene: etablerer, nordkalotten, region, landskap, kultur, kjønn, identitet, etnisitet.]

(54) 1991. Med kulturen som løftestang i lokal næringsutvikling. Lokalkunnskap som omstillingsstrategi i tospråklig fiskevær. Rapport fra forprosjektet 'Kvinner i Bugøyenes. Februar - juni 1991' ved Venke Olsen og Elsa Ingilæ Haldorsen. Bugøyenes 1991. 38 s.

[Innhold: 1.Oversikt over formelle rammer i forprosjektet. 2.Målsetting i forprosjektet. 3.Grunnlag for virksomheten i forprosjektet. 4. Valg av reiselivsnæringen som innfallsvinkel 5.Reiselivsnæringen i offentlige dokumenter. 6.Økomuseet som idegrunnlag.7.Kvinneperspektivet 8.Konkrete resultat fra forprosjektet. 8.1.Kultur- og naturstier. 8.2.Lokalarkivet. 8.3.Bugøyenes historie. 8.4.Produktutvikling. 8.5.Studietur. 8.6.Kurs / Konferanser. 8.7. Skriftlig informasjon til jentene i bygda. 8.8.Lokalhistoriske skrifter. 8.9.Arbeidsnotat fra forprosjektet. 8.10. Møter. 8.11.

Samarbeid med andre institusjoner. 8.12.Kompetanseheving. 9.Planlegging av hovedprosjekt. 10. Vurdering av forprosjektet.]

* Se også (**N16**)1990 – (**N19**)1991 samt artikkel i Museumsnytt 3-4, 1991]]

(55) 1991: Tradition and tourism - Using local culture as a means of developing employment opportunities for women in a bilingual fishing community in Varanger in Finnmark 1991. Presentation of a Planningproject. Paper delivered at: Gender, Generation and Crisis in a Comparative Perspective. Theoretical and Methodological Challenges of Today's Research in Marginalized and Fisheries Areas. Research seminar at University of Tromsø, 14-16 October 1991 (Mimeo. 14 pp.)

[Ferdig manuskript etter pålegg til Finnmark fylkes utbyggingsavdeling. Innholdet presentert i Estland 2000 (**61**) 2002; samt vedlagt notat om kulturarv, forskning og politikk (**63**) 2003]

(56) 1992. Etnisitet i tid og rom i en flerkulturell region. En kulturanalytisk tilnærming til sosial identitet. Kjønn, kultur og regional endring. Nye perspektiver i distriktskvinneforskning. Rapport fra seminar i Alta 21.- 23. november 1990. Faggruppa for distriktskvinneforskning og -utvikling. ALH-forskning 1992:3 / FDH-rapport 1992:6. Red. Siri Gerrard m.fl. Alta, 1992, 64-83.

(57) 1993. Smørkven eller finsk fjøskjerring? Etniske stereotyper og bakgrunnen til kvinner som kom fra Tornedalen og Nord-Finland midt på 1800-tallet slik en reisende fra Skottland beskrev kulturmiljø og mennesker han møtte underveis. Rapport fra seminaret "Kvenske kvinners situasjon i et likestillingsperspektiv". Red. Irene Andreassen. Arrangører: Norske Kveners Forbund (NKF) og Finnmark distriktshøgskole (FDH/ avd. for finsk. Alta 2. - 3. november 1991. Alta 1993, s. 17-28.

(58) 1999. Human Rights and Multiethnicity in Arctic Norway: Women's Experiences. Women's Worlds 99. Proceedings of the conference Women's Worlds 99 (WW 99), University of Tromsø, June 20-26, 1999. Section IX: Peace, Indigenous and Human Rights. (16 pp.)

<http://www.skj.uit.no/ww99/proceedings.html#> ;

http://www.skj.uit.no/ww99/papers/Olsen_Venke_Aasheim.pdf

(60) 2000: Mennesker, dyr og makter. Kommentarer etter et seminar om kulturhistorie. Jordbruk og torvtaking i kvenområder og skogsfinske områder. Rapport fra seminar i Vadsø 5.-6. oktober 1998. (Red.: Sigrid Skarstein). Vadsø Museum – Ruija Kvenmuseum, skriftserie nr. 2, s.76-78.

(61) 2000. Communication in Borderlands. An essay on cultural story-telling. In: Maria Vasenkari, Pasi Enges & Anna-Leena Siikala (eds.), Telling, Remembering, Interpreting, Guessing. A Festschrift for Prof. Annikki Kaivola-Bregenhøj on her 60th Birthday 1st February 1999. Kultaneito III, Scripta Aboensia 1, Studies in Folkloristics. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu, pp. 469-476.

* Se også (**22**) 1988. Med penn, blyant og kamera. (Også om Jenny Paulaharju som aktiv tradisjonssamler)

* samt (**15**) 2000. Mother Earth.

K. Nordnorgesfinsk og skogfinsk

* Se særlig: (1) 1971, (2) 1981, (15) 2000, (39) 1985, (40) 1985, (42) 1992, (48) 1996, (N2) 1980, (N3) 1980, (N34) 1992.

L. Innlegg på konferanser og seminar 2002-2003 (ferdige manuskripter)

(61) 2002. The museum as an agent in the cultural landscape discourse. In: Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape Rural landscapes: past processes and future strategies Estonia 26–31 August 2002.

[Content: A. Introductory comments to oral presentation B. Planning for future development C. Presentation of a planning project: 1. Outline of the paper: 2. Theoretical background of my presentation. 3. The gender aspect. 4. Tourism as an economic niche. 5. Practical achievements during the planning period. 6. The plan for future activities. 7. The museum as an arena for planning. 8. The ecomuseum. 9. The critical museum. 10. 'Using culture as a means'. 11. The concept of culture (i. the deep culture, ii. the sectorial culture, iii. organizational culture). 12. The project as a reaction to society at large.]

(62) 2003. Ethnicity and gender in a multicultural region. Norwegian, Finnish and Saami relations in the North Calotte in a semiotic light 2003. Presentation on 8th April 2003 at an internal seminar on research interests in the Landscape, Law and Justice group at the Centre for Advanced Studies (CAS) at the Norwegian Academy of Science and Letters, Oslo. (Stensil)

[Content: 1. Introduction. 2. Summary 3. Extracts from the content of the project outline 4. Ethnicity 5. The issues of gender 6. The source material: creator and archive 7. Texts and pictures 8. Cultural political value of source material 9. Research political background of the project 10. Methodology 11. Developing theory on ethnicity 12. Multiculturality in 2003 - concluding words.]

(63) 2003: In the wake of a workshop on heritage. A comment after the workshop on Cultural and Natural Heritage, arranged by the Landscape, Law and Justice Group, the Centre for Advanced Study (CAS) at the Norwegian Academy of Science and Letters, Oslo, 22-24 April 2003 (Stensil).

[Content: 1. Workshops and intertextuality. 2. Communication across national borders. 3. Common goods. 4. Nationalism, ethnic fundamentalism and border populations 5. Museology and heritage 6. Human and civic rights 7. Consensus and valid arguments in discourse 8. 'The linguistic turn' 9. Poetic language and political discourse 10. Heritage discourse and modernity project 11. Modernity in Norway. 11.1. A work on modernity in Norway. 11.2. Reconstruction of the past 11.3. Perspectives from many directions 11.4. Institutional and epistemic differentiations. 11.5. Tradition and culture 12. Intangible heritage – language and skill. Attachment: The museum as an agent in the cultural landscape discourse (Estonia August 2002)]

II. Andre rapporter og arbeidsnotat distribuert internt i nordiske forsknings- og museumsmiljø (Ordnet kronologisk, ikke gruppevis)

(N1) 1974. Rapport til Tromsø Museum fra Varangerregistreringene 1973-74. Tromsø Museum Stensil. 8 s.

[Etnologisk registrering i finskbygdene i Nord-Varanger; den forskningsstrategiske delen er gjengitt i: Innstilling om norsk-finske kulturforhold. Norsk Kulturråd. 1976, s.122-124. Publisert i helhet i 1978 i Håløygminne (se (34) 1978).

(N2) 1980. Faglig utviklingsprogram for samisk og kvensk: Språk, historie og kultur. Høringsnotat til Rådet for humanistisk forskning, NAVF. April 1980. Stensil. 23 s.
[Bidrag til oppsummeringsnotat i NAVF ved Narve Bjørge, oktober 1980]

(N3) 1980. Finsk og samisk i Norge. En etnologisk kommentar til norsk forskning av etniske minoriteter. I. Vitenskap og kulturpolitikk - finner og samer. II. Forskning, undervisning og faglitteratur om finske forhold. Redigert høringsnotat til NAVF/RHF .Stensil. 28 s.

[Del I. Vitenskap og kulturpolitikk – finner og samer. Begrepene språk, historie og kultur. Lik behandling fra norsk side. Urbefolkning – nasjonal minoritet. Lojalitet til majoritetstaten. Gamle minoriteter og ny forskning. Offentlige utredninger og synsvinkler. ‘Innstilling om norsk-finske kulturforhold’ 1976. Forskningsaspektet i norsk-finske kulturforhold. ‘Ikke-europeiske kulturstudier i Norge 1969-1982’. Kulturlaboratorier. Undervurdering av kulturhistorisk forskning. Sosialantropologiens betydning. Etnologiske synspunkter på minoritetsforskning. Et eksempel fra Norge. Regional egenart. Del II. Undervisning og forskning i etnologi og folkeminne. Institutt for folkeminnevitenskap, Universitetet i Oslo. Institutt for folkelivsgranskning, Universitetet i Oslo. Etno-folkloristisk institutt, Universitetet i Berge. Språksituasjonen og faglig rekruttering. Riksfinsk arkivmateriale og oversettelser. Paulaharjus feltnotater fra Nord-Norge. Generelt om oversettelse. Finsk faglitteratur. Samarbeid med Finland og Sverige. Noter. Litteratur.]

[Redigert for publisering med 8 sider noter og litteraturreferanser]

(N4) 1980. Forskning omkring tradisjonell folkekultur blant finske innvandrere i Nord-Norge. Referat og oppsummering for prosjektforberedende møte innenfor RHF's program. (Rådet for humanistisk forskning, NAVF). Prosjektmøte. Umeå 14.-15. november 1980. Stensil. 18 s.

[Bl.a. om lokaliseringalternativ for finsk tradisjonsarkiv i Nord-Norge]

(N5) 1982. Topografisk register til finsk kulturarkiv i Nord-Norge. Arbeidsnotat fra prosjektet "Finsk kulturforskning i Nord-Norge". Tromsø Museum/ NAVF [NAVF/RHF, Rådet for humanistisk forskning, NAVF]. September 1982. Stensil 6 s. + Bilag]

[Oversikt over kommuner og tellekretser i Troms og Finnmark. Notatet ble bl.a. grunnlag for steds-koder (sifre) i SEFRAK-programmet til Fylkeskonservator i Finnmark.]

(N6) 1983. Et innlegg om fremmedspråklige (finske og samiske) betegnelser i nomenklatur for etterreformatorisk materiale. (Oppsummering etter NKKMs årsmøte i Tromsø september 1983). Arbeidsnotat fra prosjektet "Finsk kultur forskning i Nord-Norge". Tromsø Museum/ NAVF. NAVF [NAVF/RHF, Rådet for humanistisk forskning] 1983. Stensil. 7 s.

(N7) 1984. PM om vitenskapsteoretisk NAVF-seminar i Nordreisa i oktober 1985 til NAVF/RHF, Rådet for humanistisk forskning, ad: Hovedtema - Hovedområde innenfor NAVF's handlingsprogram: finsk/kvensk språk, historie, kultur i Norge. Trondheim, 10. desember 1984. Stensil. 13 s.

(N8) 1985. Emisk og etisk strategi i humanistisk etnisitetsforskning. Noen kunnskapsteoretiske problemer. Seminararbeid til Dr.art.seminaret 1984/85, Universitetet i Trondheim. Arbeidsnotat til prosjektet Finsk kulturforskning i Nord-Norge. Tromsø Museum-UiTø / NAVF Trondheim. Mai 1985. Stensil. 56 s.

[Det første dr.art.-seminaret ved UNIT ved Ingemund Gullvåg og Magne Dybvig]

- (N9)** 1985. Navne skjømme ingen, sa kjærringa... Et arbeidsnotat fra prosjektet Finskulturforskning i Nord-Norge. Tromsø Museum-UiTø / NAVF. Edinburgh. November 1985. Stensil. 39 s.
Til NAVFs kulturpolitiske presentasjon for pressen av prosjektene i programmet Samisk og kvensk språk, historie og kultur ved Tromsø Museum i desember 1985.
- (N10)** 1987. Mat og matstell. Eksempler på innsamling av mattradisjoner. Tilrettelagt for lærere i grunnskolen ved Sør-Varanger Museum høsten 1987. Stensil. 33 s.
- (N11)** 1987. Kystkultur i Sør-Varanger. Vern og aktivisering av tradisjonelle fiskebåter i Varanger-området med særlig vekt på Bugøynes som fiskevær med egne tradisjoner. Arbeidsnotat. Sør-Varanger Museum Strand 9.12.1987. Stensil. 6 s. + Kart, ill., bilag.
- (N12)** 1988. Sør-Varanger Museum innenfor Norsk museumsvesen. Et arbeidsnotat om museets funksjon og målsetning i kommunen ved konservator Venke Olsen, lagt fram på møte i Hovedutvalget for kirke og kultur, Sør-Varanger kommune. 14. januar 1988. Sør-Varanger Museum, Strand, 14. januar 1988. Stensil. 8 s.
- (N13)** 1988: En betenkning om Østsame-tunet i Neiden. (Om minoritetsperspektiv og museumsetikk). Sør-Varanger Museum, Strand, 26. april 1988. Stensil. 7 s.
- (N14)** 1988. Finske smeder i Nord-Norge. Det dynamiske i forholdet mellom kulturell identitet og yrkesidentitet med eksempel fra Nordkalotten (Nord-Norge: Tornedalen). Manus til Tromsø Museum 1988. Stensil. 25 s.
- (N15)** 1989. På tenkebenken på Sverresborg: Museumsvirksomhet og målsetninger, museet som samfunnsinstitusjon, kulturbegrepet, identitet, perspektiv og hverdagshistorie m.m. (Diskusjonsgrunnlag for vitenskapelig og ikke-vitenskapelig personale om museumsvirksomheten). Arbeidsnotat ved Trøndelag Folkemuseum. August 1989. Stensil. 73 s., ill.
Det kunnskapsteoretiske perspektivet her er identiske med det museologiske jeg har anvendt i problematikken om forskning, bevaring og formidling av nasjonale minoritetskulturer, og videreførte i det prosessorienterte kvinneprosjektet i Bugøynes 1990-1991; se **(54)**1991].
- (N16)** 1990. Beskrivelse av forprosjekt til utvikling av kvinnearbeidsplasser i fiskeværet Bugøynes i Sør-Varanger kommune. Søknad til Utbyggingsfondet for Finnmark til planlegging av Kvinneforprosjektet i Bugøynes om kultur og næringsutvikling; Tillegg til arbeidsnotatet om forprosjektet 1990-1991 som prosess, vår 1991. Stensil. 10 s.
- (N17)** 1991. Oversettelse til finsk dialekt. Arbeidsnotat fra Kvinneforprosjektet i Bugøynes om lokale skrifter. Gullistua i Bugøynes, 27. februar 1991. Stensil. 6 s.
[Relevant for både finsk og samisk dialektinnsamling, dvs. generelt for tospråklige områder med liten erfaring i skriftlig framstilling på ett av de to språkene. Notatet ble sendt ut på nytt til alle deltakerne i seminaret Kvenenes historie og kultur, Nordreisa, 19.-21. september 1997; se **(23)** 1998]
- (N18)** 1991. Lokalkunnskap er en ressurs: 1. Lokalkunnskap. 2. Lokalarkivet. 3. Økomuseet. 4. Betingelser for et godt liv. Arbeidsnotat fra Kvinneforprosjektet i Bugøynes. Gullistua i Bugøynes, 4. mars 1991. Stensil. 19 s. + bilag).

(N19) 1991. Underveis i prosessen. Om forprosjektet som prosess, og skriveprosessen som modell. Arbeidsnotat fra Kvinneforprosjektet i Bugøyenes. Gullistua i Bugøyenes, 17. mars 1991. Stensil. 8 s. + bilag.

* Se også (54) 1991: Med kulturen som løftestang i lokal næringsutvikling.

* samt (55) 1991: Tradition and tourism - Using local culture as a means

(N20) 1993. Ord og gjenstand som tegn i kulturanalysen. Form-aspektet i etnologisk analyse eller forsvar for gjenstanden som etnologisk kilde. [Del I]. Innlegg i Trondheimssirkelen i semiotikk. Universitetet i Trondheim. Psykologisk institutt. 27.10.1993. Stensil. 15 s.

(N21) 1993. Ord og gjenstand som tegn i kulturanalysen. [Del II.] Kommentarer etter innlegget 27.10.1993. Trondheimssirkelen i semiotikk. Universitetet i Trondheim. Psykologisk institutt. 24.11.1993. Stensil. 12 s.

(N22) 1997. North Norway as a landscape region. The multicultural dimension of landscapes, or ethnic diversity in landscape. Working paper for the Nordscapes project presented at project meeting in Mariehamn, Åland, 16-19 October 1997. Stensil. 29 pp.

*Se: (52) 2004. The Landscape in the Sign – The Sign in the Landscape

(N23) 1999. Note on the multiethnic dimension of identity. Working paper for the Nordscapes meeting in the Faroes 3 – 8 May 1999. Stensil. 12 pp.

* Se: (52) 2004. The Landscape in the Sign – The Sign in the Landscape

(N24) 2000. Nordnorgesfinske/ kvenske kontaktnavn og -institusjoner. Oversiktsnotat for Arbeidernes Opplysningsforbund/ AOF, Tromsø, 20. mars 2000. Stensil. 10 s.

III. Åpne notater til ulike organer i offentlig forvaltning:

Statlig styring, kontroll og hemmelig overvåking av forskning og formidling av nordnorgesfinsk kultur og etnisk identitet

(N25) 1994. Norsk forskning av finsk kultur på Nordkalotten. (En redigert utskrift 17. februar 1994 fra dokument høsten 1993 om rapporten Evaluering av forskningsprogrammet Samisk og kvensk språk, historie og kultur (1981-92). NAVF-RHF, september 1992.). Trondheim. Stensil. 7 s.

(N26) 1994. NAVF og det kulturpolitiske. (En kommentar til RHF-programmet Samisk og kvensk språk, historie og kultur. Om det etnologiske prosjektet 1982-86.) Notat til Norges Forskningsråd/ NFR, 15. juni 1994. Stensil. 12 s.

(N27) 1994. Norsk programforskning om gamle minoriteter i Norge det siste tiåret av den kalde krigen. Et notat til en nordisk kollega 20. juni 1994. Trondheim. Stensil. 9 s.

(N28) 1996. Etnisitets- og minoritetsforskning. (Om NAVFs program om Samisk og kvensk språk, historie og kultur). Notat til Norges Forskningsråd/ NFR, 20. mars 1996. Stensil. 18 s.

(N29) 1996. I Lund-kommisjonens kjølvann: En kommentar om unasjonale holdninger: 1. Personlig og regional bakgrunn for kommentaren. 2. Et statlig forskningsprogram om minoriteter. 3. To krav om oppklaring i Norges Forskningsråd. 4. Unasjonale situasjoner og kontakter - en biografisk revy. Notat til Justisdepartementet og Stortingets kontrollutvalg om forskning av nasjonale minoriteter i Norge og fri forskningsaktivitet. Trondheim, 9. mai 1996. Stensil. 19 s. [Se også: **(49)**1997 og **(N33)**2002]

(N30) 1996: "Mekanismer som styrer vekst og forfall i vår felles kunnskap". Ad Kgl resolusjon av 25. september 1987 for saksbehandling i NAVF. Tillegg til brev om ytringsfrihet. Trondheim. 15.10.1996. Stensil. 10 s.

(N31) 2001. Brev til en akademikerkollega om kulturforskning i det perifere Norge. 8. november 2001. Stensil. 9 s.

(N32) 2001. Ad. minoritetspolitisk hjemmel for innsyn etter Innsynsloven 2000: Del 1. Innsyn i arkiv for overvåkning på minoritetsrettslig grunnlag. Del 2. Nasjonal forskningsforvaltning og statens sikkerhetspolitikk. Henvendelse til Senter mot etnisk diskriminering /SMED, 26. november 2001. Stensil. 23 s.

(N33) 2002: Brevet om da Olavi fikk innsyn i mappa våren 2002. Et åpent brev til en svensk venn om sikkerhetspolitisk overvåking av den nordnorgesfinske minoriteten etter andre verdenskrig og om kampen for å få innsyn på minoritetsrettlig grunnlag etter Innsynsloven 1999. Trondheim i juli 2002. Stensil. 58s.

[*Oversikt:* 1. Om brevttekster. 2. Da Olavi fikk innsyn i mappa våren 2002. 3. Finsk fare for Finnmark - ikke bare et førkrigsfenomen. 4. "Oppgjør med gamle synder"? 5. Tospråklig fiskevær i Sør-Varanger med kulturkontakt til Olavis bygd ved grenseelva. 6. Likhet for innsynsloven også for norske formidlere av "en levande finskspråklig kultur i Skandinavi"? 7. Krigerne fra den kalde krigen - og kulturformidlerne i samme krig. 8. Frykten for at sporene etter minoritetspolitisk overvåking slettes av myndighetene. 9. Varanger - geopolitisk *hotspot* nasjonalt og internasjonalt. 10. Nord-sør-dimensjonen i Norge ved menneskelig og materiell sikkerhetsrisiko. 11. Arbeidsfellesskap og ekteskap på tvers av statsgrenser. 12. Finlands Janusansikt og den schizofrene holdningen til finsk minoritetskultur i Norge. 13. Det utenrikspolitiske aspektet ved minoritetshistorisk forskning i Nord-Europa. 14. Hvis gamle venner har kulturfaglig og språklig kompetanse om land med borgerkrig og terroisme, hva da?. 15. Puslespilledoktrinen og spionanklager mot kritiske forskere. 16. Hva med puslespilledoktrinen i kulturhistorisk formidling av samisk og finsk i Norge? 17. Nabolandsforskere og minoritetsforskning om nordiske minoriteter. 18. Olavi - grenseboer og femtekolonnist. 19. Sterke dragsug både under og etter den kalde krigen. 20. Den kalde krigens våpen: samtaler og tekstene som midler i ideologisk maktkamp. 21. Forskerkritikk på 1970-tallet mot politisk venstrevri. 22. Manipulering av opinionen og borgere som fraskriver seg politisk ansvar på 1970-tallet? 23. Manipulering eller aksjon, demonstrasjon og protest på 1970-tallet? 24. Finlandske doktoravhandlinger 1996 og 2000 om etnopolitikk i Nord-Norge. 25. Museer og minoriteter. 26. Statlig forvaltning og styring av minoritetsforskning i Norge. 27. Hvor langt går det tatt-for-gitte rettsvernet mot myndighetsovergrep? 28. Olav Beddari som etnopolitisk aktør i Nord-Norge 29. 'Nykvenen', 'Ruija tidende' og 'Ekko fra Ruija' - finsk-norske blad i Nord-Norge etter 1980. 30. Den lille finske leseboka fra Skoledirektøren i Finnmark 1987. 31. Grunnskolereformen og lokalhistorieundervisning 1971. 32. *By og bygd* i Norge - før aksjonene i Alta. 33. *Innstilling om norsk-finske kulturforhold* 1976. 34. 1970-årenes flerkulturellhet på overflata og under. 35. Nordkalottmøter og den nordiske samarbeidsdimensjonen omkring 1970. 36. Russere med i det nordiske kultursamarbeidet på nordkalotten? 37. Spionfamilien i Bakfjord. 37. Puslespilledoktrinen i etterretning og spionasje. 38. Presseseminar i Tromsø i 1985 om NAVF-programmet om nasjonale minoriteter. 39. Beddari i opphetet minoritetspolitisk mediadebatt 1991-1992 i nordnorske aviser. 40. Kvensk/finsk konflikt i Barentsområdet 1991 formidles i engelskspråklig

artikkel. 41. Beddari som idealtypen på lokal og etnisk identitetsforvalter 42. Raseteoretiske undertoner i det 'fenniske'. 43. Tabu å bekrefte at bruk av fysiske markører styrer holdninger til gamle norske minoriteter? 44. Gud skapte menneskeheten - vitenskapen ordner opp i rotet? 45. Gjenkjennelse, utlevering og sjølsensur i forskning om minoritets-relasjoner. 46. Stigmatisering etter biologisk opphav? 47. Etnosentriske målestokker, mentalitet og kroppen som huskelapp. 48. Faremomentet ved østgrensen - fattigfolk eller fagbevegelse i nabolandene? 49. Hvem får ikke innsyn? 50. Sannhetskommissjon eller skuebrød?

[Se også: (N27) 1996 (49)1997]

IV. Utkast til manus etter seminarinnlegg

(N34) 1989, 1990. Den finlandske kulturskildreren Samuli Paulaharju. [Manus 13 s. til lysbildeforedrag med 50 lysbilder i:] Foreningen Norden. (1. gang i Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum, Trondheim; 21.11.1989; 2. gang Folkebiblioteket i Skaun, Børsa 12.03.1990.

(N35) 1992. Kulturforståelse gjennom kulturhistorien på Nordkalotten. Innvandring og bosetting i Sør-Varanger med særlig vekt på det finske innslaget. Seminardag for ansatte ved Ungdomspsykiatrisk institusjon, Kirkenes sykehus. 9. september 1992.

(N36) 1992. What is cultural research about? Some reflections on research and language in connection with the proposal for a new Place Name Act in Norway. ICES In-House Seminar, 15 December 1992. International Centre for Ethnic Studies. Kandy. Sri Lanka. (Mimeo for seminar, 4 p.)

(N37) 1993. Kjønn, region og etnisk identitet. Kommentar til nordnorsk kvinneforskning og humaniorafaglig aktivitet. Forelesning ved Institutionen för kulturforskning / Etnologi. Turun Yliopisto (Åbo Universitet). 1.04.1993

(N38) 1994. Den flerkulturelle identiteten. Foredrag under Bygdedagene i Jakobselv/ Annijoen kyläpäivät, 6.-7. august 1994. Det første bygdedagsarrangementet i Vestre Jakobselv v/ Fiskersamvirkelaget i Vestre Jakobselv, Vadsø Finskforening, Vadsø kommunes stedsutviklingsprogram (Finansiert av Vadsø kommune og Sekretariatet for Barentsregionen.)

Rektor Olav Beddari, Skogfoss skole, Sør-Varanger:

Finsk som 2. språk

Konsulentuttalelse

til Kirke- og undervisningsdepartementet, 3. april 1990 *

* Konsulentuttalelsen ble gjort 03.04.1990 etter henvendelse fra KUD i brev av 27.07.1989, der uttalelse fra Olav Beddari var ønsket “for at planene skal bli mest mulig anvendelig i alle finskspråklige miljøer”. Beddaris uttalelse fra 1990 er skrevet av på data etter papirkopi av original hos Olav Beddari, på forespørsel fra Venke Åsheim Olsen i april 2004. Kopi av konsulentuttalelsen ble ønsket i forbindelse med planlagt høringskommentar til *Kvensk – språk eller dialekt?*, en rapport fra oktober 2003 avgitt på oppdrag fra Kultur- og kirke- departementet og Kommunal- og regionaldepartementet (publikasjonsnummer V-0982 SE). Denne rapporten er skrevet på svensk med tittel *Kvenskans status* og ført i pennen av Kenneth Hyltenstam, Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet. Kultur- og kirke- departementet har sendt ut rapporten på bred høring med høringsfrist 15. juni 2004. (Olav Beddari 1990a/ 2004:1)

Rektor Olav Beddari
Skogfoss
9925 Svanvik

Skogfoss 03.04.1990

Til

FINSK SOM 2. SPRÅK

Med dette sender jeg min konsulent-uttalelse om Kvensk/finsk fagplan.

Jeg har funnet det nødvendig å gi en forholdsvis fyldig innføring i problematikken ”kvensk/finsk”. Ordene ”kven” og ”kvensk” vekker alltid mange spørsmål og ofte også diskusjon, og det er hovedårsaken til at jeg ville belyse problematikken fra mange sider. Hadde oppdragsgiverne brukt en tradisjonell og mer presis fagterminologi, hadde saken vært enklere.

Enkelte vil kanskje finne det noe merkelig at jeg også har omtalt Nordnorsk finskforbund og Kvenforbundet. Dette har jeg funnet nødvendig fordi organisasjoner er viktige pressgrupper som myndighetene lytter til.

Først og fremst har det vært viktig å belyse to sider ved fagplanen:

1. Hvem har rett til å velge finsk som 2. språk. Er det bare de som definerer seg som kvener, eller gjelder det alle som har lyst til å få finskundervisning?
2. Skal faget hete kvensk/finsk, eller er finsk det som folk flest vil ha?

Når vi en gang kommer så langt langt, at vi kan presentere denne planen for elever og foreldre, er det meget viktig at det går klart fram hva vi mener.

Med hilsen
Olav Beddari

Olav Beddari

KVENSK/FINSK FAGPLAN

Konsulentuttalelse

Innhold:

Side	1	Mandat
”	1	Utradisjonell fagterminologi
”	2	Kvensk/finsk er et uklart begrep
”	3	Målgruppen for finsk som 2. språk.
”	5	Bruken av ordene kvensk og lappisk er opphevet ved kongelig resolusjon
”	6	Finsk er det mest vanlige
”	6	De finske innvandrerne var ikke analfabeter
”	7	Kvenland og kvenene
”	8	Ordet kven har overlevd i norsk tradisjon
”	8	Finsk innvandring
”	9	Røttene er i Finland – Kvenland er ukjent
”	10	Årsaker til dialektforandringer
”	11	Kan vi snakke om et eget språk?
”	13	Organisasjonsvirksomhet blant de finske
”	14	Forskjellig syn på finskundervisning
”	16	Hva er kvenkultur?
”	18	Kvensk/finsk fagplan – konklusjon

1**MANDAT**

Viser til brev fra KUD av 27.07.89 til undertegnede. I dette brevet ber KUD meg være fagkonsulent ”for at planene skal bli mest mulig anendelig i alle finskpråklige miljøer”.

Viser videre til brev fra KUD av samme dato til Terje Aronsen og Bjørnar Seppola. I dette brevet heter det m.a.: ”Fagplanen i finsk for 1.-6. klasse skal utformes i samsvar med den generelle delen av M-87.

For ungdomsskolen: ”Fagplanen for finskundervisning i 7.-9. klasse skal utformes i samsvar med kap 36: ”Det andre fremmedspråket” i Mønsterplan for grunnskolen og i samarbeid med Grunnskolerådet. Denne planen må ta hensyn til at en her vil få to ulike elevgrupper en gruppe som velger finsk som et nytt språk ofg en gruppe som vil ha fått et solid grunnlag i finsk gjennom tidligere undervisning.”

Av dette fremgår det utvetydig at KUD vil lage en plan for finskundervisning, ikke ”kvensk/finsk”. Jeg har derfor ingen betenkeligheter med å svare ja til å bli fagkonsulent.

Viser til brev fra Skoledirektøren i Troms av 02.02.90 til Terje Aronsen, Bjørnar Seppola og undertegnede. Her heter det at vi ”ønskes vel møtt til møtet i Tromsø, og vi ser fram til et godt samarbeid om kvensk/finsk fagplan”.

UTRADISJONELL FAGTERMINOLOGI

Jeg konstaterer at det både i departementet og hos skoledirektøren rår en uklarhet når det gjelder finskfaget i skolen. Denne uklarheten skyldes i første rekke skoledirektøren i Finnmark ved Isak Aleksandersen som i 1985 lanserte faget finsk under betegnelsen ”kvensk/finsk”. Kristian Berg Nilssen var skoledirektør den gang.

I brev av 14.01.85 of senere i brev av 10.01.86, advarte jeg sterkt mot at man velger en så upresis fagterminologi. Jeg skrev den gang at dette skaper forvirring i skolen og ikke minst blant den finsttalende befolkning. Uklarheten og forvirringen har da også tiltatt etter hvert. Nå når planen skal lages, opplever vi at det rår meget divergerende oppfatninger om hvordan vi skal tolke begrepet ”kvensk/finsk”. Forvirringen blir ikke mindre den dagen vi eventuelt skal sette denne planen ut i livet. Jeg håper derfor at vi nå, mens det ennå er tid, velger en klar, nøytral og tradisjonell fagterminologi.

2

KVENSK/FINSK ER ET UKLART BEGREP

Vår hensikt er å lage en plan for finsk som 2. språk i grunnskolen. Kaller vi dette for “kvensk/finsk” fagplan, dukker det straks opp en rekke spørsmål. Det er naturlig at noen vil spørre om vi har to språk, et “kvensk” og et ”finsk”. De fleste har også helt klare oppfatninger om “finsk” språk, men ved betegnelsen “kvensk” må det mange forklaringer til. Vi kan saktens forklare at “kvensk” er alle de finske dialektene i Nord-Norge, men da får di dette spørsmål: Hvorfor er det nødvendig å sette skråstrek mellom hovedspråket og dialektene, for i vår undervisning er det ikke sidestilt. I andre språk har vi ikke denne to-delingen. Sier vi norsk eller samisk, betyr det at dette er betegnelsen på disse språk, skriftspråk og dialekter. Dialektene er ikke sidestilt med hovedspråket, men trekkes inn i den grad det er naturlig.

Går vi inn for finsk som 2. språk, betyr det i praksis at elevene går opp til eksamen i riksfinsk. Det betyr videre at elevene tar finsk i stedet for norsk sidemål, hos oss nynorsk.

De som forsvarer betegnelsen “kvensk/finsk”, har også andre argumenter som det er nødvendig å tilbakevise. Det blir sagt at “kvensk” står for den kulturelle delen i planen, nemlig “kvenkulturen”. I planene for samisk kommer den kulturelle delen under o-fag. Slik bør det også være i finsk. Det blir også sagt at to-delingen “kvensk/finsk” åpner adgang til undervisning på talemålets grunn”. Denne muligheten har vi også i norsk uten at dette kommer spesielt frem i hovedtittelen. Undervisning på “talemålets grunn” på de finske dialektene kan likevel ikke jevnføres med norske dialekter. De norske dialektene er barnas levende språk, men det er ikke de finske. Det er helst besteforeldre-generasjonen som taler sitt opprinnelige morsmål. For mange vil det virke meningsløst at skolen skal ”gjenreise” dialekter som nå forsvinner.

Skal vi gå inn for å lære våre elever dialektene, vil det virke meningsløst etterpå å forlange at elevene skal ta skriftlig eksamen i riksfinsk. Da heller definere ”kvensk” som et eget språk. Men med det nære forhold vi har til Finland og det finske språk, er dette ikke realistisk. Foreløpig er det ikke noe språk som i fagterminologi blant østersjøfinske språk kommer under navnet “kvensk”. Våre finskdialekter i Nord-Norge hører inn under hovedspråket finsk i gruppen “Peräpohjolan murteet”, dvs. dialektene i Nord-Finland og svensk Tornedalen.

Definerer vi kvensk som et eget språk, vil vi straks få en situasjon som i norsk – vi får “landsmål” og “riksmål”. Dette har vi neppe råd til, og det er heller ingen grunn til å tro at den finsktalende befolkning vil velge “kvensk landsmål”.

3

MÅLGRUPPEN FOR FINSK SOM 2.SPRÅK

Skoledirektøren i Troms innkalte til møte om fagplanen 19. – 20.02.d.å. På dette møte var også førstekonsulent Inger Johanne Wremer fra UDF og avdelingssjef Bjarne Myhre. Begge gav uttrykk for meninger jeg er dypt uenig av prinsipielle grunner.

Når det gjelder finske miljøer, sa førstekonsulent Wremer at vi måtte sette skille mellom nyinnvandrede finner og kvener. Hun sa også at nyinnvandrede finner vil få morsmålsundervisning som andre fremmedspråklige elever.

Dette mener jeg er i strid med intensjonen om at “planene skal bli mest mulig anvendelig i alle finnspråklige miljøer i Norge”. (Jfr. Brev til undertegnede fra KUD 27.07.09).

Å sette skille mellom “kvener” og “nyinnvandrede finner”, strider også mot vår målsetting i det nordiske samarbeidet. I det nære og seriøse samarbeidet vi har mellom de nordiske land, er målet et ”nordisk medborgerskap” der nordboer bosatt i et annet land, så langt som mulig, garanteres de samme rettigheter som innbyggere i det land de er bosatt i.

Hadde det vært en akutt grensetvist der grnsen skulle avgjøres ved en folkeavstemning, kunne man ha forstått at det ble satt et skille mellom minoritet og nyinnvandrere, men i dette tilfelle virker det diskriminerende. Nå har vi en enestående sjamse til å vise oss selv og andre at vi også i dag har folk som fordomsfritt kan tenke nordisk som i 50-årene da vi innførte passfrihet og felles arbeidsmarked.

Å sette nyinnvandrerne utenfor den planen vi arbeider med, er ikke alene diskriminerende, men vil også i skolesituasjonen være til stor ulempe både for skolen og de familiene som blir satt utenfor. Å henvise finske familier til andre mer tilfeldige ordninger, er både tungvint og uøkonomisk. Det riktige vil være at foreldrene selv får velge når tid de vil ha barna sine i gruppe med finsk som andre språk.

Bjarne Myhre fra grunnskolerådet hadde store betenkeligheter med å la barn av nyinnvandrerne få finsk som 2. språk på grunn av de konsekvensene dette ville få i forholdet til pakistanerne, tyrkere og andre utlendinger. Lar vi finske barn få del i slik undervisning, vil for eksempel pakistanerne kunne forlange å få undervisning på sitt språk på samme måten, hevdet Myhre på vegne av Grunnskolerådet.

Vi har i dag mange nordiske forordninger som folk utenfor Norden ikke kan kreve. Jeg finner det naturlig at vi også får nordiske avtaler som angår minoritetsspråkene. Vi har mennesker i alle

4

nordkalottland som enten har samisk eller finsk som morsmål. Vi må spørre oss selv hva som er mest fornuftig for skoleelever når samisk- og finsktalende familier flytter til Norge enten fra Finland eller Sverige. Vå må komme frem til en ordning som faller sammen med fellesnordiske intensjoner når det gjelder skole og undervisning. Innen Norden er nordboere i en særstilling.

5

BRUKEN AV ORDENE KVENSKE OG LAPPISKE ER OPPHEVD VED KONGELIG RESOLUSJON
Ved kronprinsregentens resolusjon 2. mars 1956 ble betegnelsene "kvensk" og "lappisk" (innført i tidligere kongelig resolusjon 24. februar 1848) endret til "finsk" og "samisk". (Opplysning sogneprest Øystein Skille, Tana).

Selv om resolusjonen gjelder for enkelte prestegjeld i Hålogaland, ble den også fulgt i skolen og på andre områder i samfunnet helt til "kven" og "kvensk" ble moteord for om lag 10 år siden.

I "Innstilling om norsk-finske kulturforhold" som Nordisk Kulturråd fikk utarbeidd i 1976, blir det sagt slik: "Ordet "kvæn", "kven" har vært oppfattet odiøst – og vært brukt i odiøs betydning – derfor blir istedenfor "finn" eller "finlender" brukt i det følgende i innstillingen). Siste gang "kven ble brukt offisielt var i folketellingen i 1930. "Kven" betyr en finstaltende innvandrer i Nord-Norge (av 1. eller senere generasjoner)."

KVEN OG KVENSKE KAN BETY SÅ MANGT

I en arbeidsrapport fra prosjektet "Finsk (kvensk) kulturforskning i Nord-norge (Inngruppe- og utgruppenavn i kommunikasjon mellom etniske grupper – Tromsø 1985) har forsker Venke Olsen flere eksempler på hvordan ordene "kven" ofte blir tolket til :

- alle finskspråklige innvandrere fra Sverige og Finland til Norge overhodet til alle tider
- finskspråklige innvandrere fra Sverige og Finland bare til Nord-Norge
- bare de som er kommet før andre verdenskrig
- bare de som har utvandret fra Nord-Finland og Nord-Sverige
- fornorskede finske innvandrere
- blanding av finsk og norsk (genetisk eller kulturelt)
- blanding av finsk og samisk (genetisk eller kulturelt)
- en finsk stamme på linje med savolaksere, tavastere og lignende

Selv kan jeg supplere med følgende:

- kven er en som er kommet fra Russland, en russekven
- kven er en som taler dårlig norsk, han "kvensker"
- kven er en som taler dårlig finsk (taler noe han tror er finsk)
- kven er ingenting (bare et skjellsord)
- kvensk er et blandingspråk av norsk, finsk og samisk
- kvensk er dårlig finsk
- kvensk er det samme som finsk (offisielt i Norge fram til 1956)

Disse inkonsekvente begrepsbeskrivelsene gir forskjellige og delvis motstridende identitetsreferanser til det finske etniske kollektivet i Nord-Norge.

6

“FINSK” ER DET MEST VANLIGE

Det er ikke bare i dagligtalen at folk kaller de finske dialektene i Nord-Norge for finsk. I alle offisielle sammenhenger heter dette språket finsk. I juni 1980 ble det holdt et stort kvenseminar i Rovaniemi, og fra dette seminaret foreligger det flere foredrag av våre fremste eksperter på området. I alle sammenhenger blir språket til de finskættede i Nord-norge kalt for finsk.

I de videregående skolene i Vadsø, Karasjok, Nordreisa og Kirkenes heter faget finsk. Det samme gjelder Høgskolen i Alta og Universitetet i Tromsø. Ved de ungdomsskoler som har dette som valgfag, heter det også finsk. Vi har også finsksending i radio, og vi har bladet “Ruijan sanomat” som er skrevet på finsk. Vi har også det finske sentralbiblioteket i Vadsø og vi har også finsk-norsk tolketjeneste.

Går vi til grensebutikkene, bruker vi vårt opprinnelige morsmål hvis vi kan det, og da kaller vi dette språket for finsk om vi snakker godt eller dårlig. Enkelte sier riktignok, hvis de ikke etter eget syn er så fleinke, at jeg snakker bare ”neidenfinsk”, ”bugøynesfinsk”, jarfjordfinsk”, ”jakobselvfinsk” etc., men aldri kvensk. Kvensk er et ord de finsktalende nødig bruker. Flere har fortalt meg at de har altfor mange bitre minner om mobbing der barn fikk slengt etter seg ord som “kvenjævel”, lusekven”, “kvenlarv”, “bastardkven”, “lappkven”, “kvenlapp” osv.

Det å knytte sitt språk til stedet, gjør folk gjerne. Eksempler på dette ved siden av det som alt er nevnt, er bl.a. “reisafinsk”, “tanafinsk” og i Sverige “tornedalsfinsk”.

DE FINSKE INNVANDRERNE VAR IKKE ANALFABETER I SITT SPRÅK

Det rådde ikke generell analfabetisme blant de finske innvandrerne på 1800-tallet da innvandringen kulminerte. Folk satte sin ære i at barna skulle lære å lese. Det var nokså vanlig at foreldrene lærte selv sine barn å lese. Den undervisningen var selvfølgelig på finsk.

Lesning var knyttet til religionen. Det lå derfor et religiøst motiv bak foreldrenes sterke ønske om at barna skulle lære å lese.

Laestadianerne ville ha kristendomsundervisningen på sitt morsmål. Læstadius selv og hans predikanter forkynte jo ordet enten på samisk eller finsk. Kristendomsforkynnelsen på samisk og finsk løftet disse språkene til heder og verdighet. Det ga større selvfølelse samtidig som folk gjennom lytting og lesning ble flinkere i disse språk. Laestadianerne var sterkt i mot fornorskningspolitikken fordi den brøt ned morsmålet og dermed også den kristne tro.

Ved siden av religiøs litteratur, ble det også lest aviser og blader. Det er likevel ikke her tale om den store interessen for lesning på finsk, men den har vært der og består fremdeles. Etterhvert som folks kunnskaper i finsk avtar, blir også interessen for lesning mindre.

Radioen har spilt en stor rolle som formidler av finsk språk. Straks radioen ble vanlig, begynte de finsktalende å høre på langbølgesenderen i Lahti. Men etter at senderen der ble nedlagt etter krigen, har folk ikke hatt de samme mulighetene for å høre finsk radio som før. FM-bølgen rekker ikke stort lenger enn til grenseområdene.

KVENLAND OG KVENENE

På slutten av 800-tallet var den nordnorske høvdingen Ottar i England, og der lot kong Alfred nedtegne hva Ottar hadde å fortelle. Han fortalte at Syd-Norge grenser mot Sverige, mens Nord-Norge grenser mot Cvenland. Fra tid til annen kom kvenene på røvertokt over fjellene og førte krig mot nordmennene. Egil Skallagrims saga som forteller om tida rundt 900-tallet, lokaliserer Kvenland til et sted nordenfor Jämtland. Harald Hårfagres skattekrever Torolf Kveldulfsson traff noen menn som sa de var utsendt av kong Faravid, kvenenes konge. Dette skjedde engang i årene 860-940. Utsendingen ville at Harald Hårfagre skulle hjelpe kong Faravid i en hærtokt mot karelerne. En tredje kilde er tyskeren Adam fra Bremen. Han mener at Kvenland betyr Kvinnenenes land.

Den finske professor Kustaa Vilkuna har i nyere tid forsket for å finne ut hvor Kvenland lå. Han mener at det er sammenheng mellom norsk "kven" og finsk "kainuu". Han har kartlagt alle stedene hvor stedsnavn har disse ordene. Det er mange slike navn i Pohjanmaa (området nordøst for Bottenviken). Videre finner en slike navn i Sydvest-Finland og i Nord-Norge. I karelske områder finner man ikke slike navn. To finske forskere, Jalmari Jaakkola og Armas Luukko, lokaliserer Kainuunmaa (Kvenland) til satakunta, et område nær Åbo. Disse to forskerne mener at pirkkalaiset (birkarlene) bodde der. I Norge gjør man ikke forskjell på birkarlar og kvener i det begge blir kalt for kvener. Luukko mener at "kainuu" er en terrengformasjon og betyr lavt land. (Kainasto er lavt land eller flatt land.) Denne karakteristikken passer også på Pohjanmaa og den nedre del av Satakunta. Kustaa Vilkuna på sin side setter "kainut" i forbindelse med "kapla" (fjetre) på en slede.) En slik "kapla" ble brukt til å samle skogangsmenn

8

for å dra ut på ferder til ødemarkene i Pohjanmaa. Kainuulaiset (kvenene) skulle altså være navn på en organisasjon på samme måte som når lybekerne kalte seg for Novgorodfarere eller Bergenfarere. (Opplysningene her om Kvenland og kvenene har jeg hentet fra professor Mauno Jokipiis artikkel “Pohjanperiltä Jäämerenrannoille” som på norsk betyr “Fra Bottenviken til Ishavets strender”.)

ORDET KVEN HAR OVERLEVD I NORSK TRADISJON

Påstanden om at vi kan føre kvensk bosetning helt tilbake til Ottar og Harald Hårfagre, bygger på de beretningene som her er nevnt. Vi har ikke holdepunkter for sammenhengende “kvensk” bosetning fra den gang til i dag. Men ordet “kven” har overlevd i norsk dagligtale, og da har man ment en folkestamme som ikke var samer. Kvenene hadde andre skikker og et annet språk, og de kom sydfra. Det er sannsynlig at kvenene kalte seg for “kainuulaiset” for 500-1000 år tilbake. Men språket deres var finsk. Dette språket kan vi kanskje sammenligne med språket i det finske nasjonaleposet Kalevala eller med språket til Mikael Agricola som laget det finske skriftspråk omkring 1550.

FINSK INNVANDRING

Den egentlige innvandringen av folk fra Finland og Sverige til Nord-Norge begynte på 1700-tallet og kulminerte på 1860-tallet. Riktignok er det registrert noen enkelte familier på slutten av 1600-tallet i Troms fylke i Skjervøy og Karlsøy.

Den største konsentrasjon av innvandrere fikk man i Kåfjord i Alta da det ble satt i gang utvinning av koppermalm der omkring 1825. Under den største innvandringsbølgen på 1860-tallet oppstod det store kolonier i Vadsø og omliggende bygder. Den første finske innvandrer til Børselv var angivelig Sammeli Kippanen omkring 1740. Til Lakselv kom de første innvandrene omkring 1790. Stockfleth som var prest i Vadsø 1825-1828, opplyser at det bodde to finlendere i Vadsø. I 1830 var det kommet noe innflyttere, og blant dem var en mann som het Mikkel Vara. Han var fra Rovaniemi. Men de fleste kom til Øst-Finnmark i nødsårene 1865-67. Da kom det også mange til Pasvikdalen.

I en matrikuleringsprotokoll av 1723 bodde det i Skibotn 11 kvenske familier, i Nordreisa 6 og i Kvænangen og andre steder i nærheten 3, til sammen 24 familier. I året 1709 ble det registrert 3 familier i alta, i 1733 10, i 1747 17. De fleste var fra Tornedalen og Kittilä. I 1801 var det 53 finske familier i alta, til sammen 292 personer. Tanadalen er også et område der mange finske familier har

9

slått seg ned. I året 1801 var det 7 familier (26 personer) i Tana, i Polmak også 7 familier (42 personer).

De stedene som er nevnt, er de mest typiske av våre "finnebygder". Men der de tre stammene, samer, finner og nordmenn, har møttes, der har det naturlig nok oppstått mange blandede ekteskap. Etterkommere har ikke alltid klart for seg hvordan de skal definere seg selv. Bor man i ei bygd der samisk språk dominerer, vil mange regne seg som samer. Bygder som er typiske i så måte er Tana og Nesseby. Mange regner seg som nordmenn selv om de har forfedre som har innvandret fra Finland. De finske skiller seg jo ikke ut hva klesdrakt angår, og utenpå er det vanskelig å se at man er finsk. Det er derfor meget vanskelig å avgjøre både for en selv og utenforstående hvor man hører hjemme i det etniske landskapet. Når det gjelder folk av finsk ætt, bor de overalt i Nord-norge, og mange har flyttet til Syd-Norge. I Syd-Norge kan vi likevel ikke snakke om finske kolonier av folk som har flyttet nordfra.

Hvor mange mennesker av finsk ætt det er i Norge, er umulig å fastslå. Men hvis en holder Finnskogene utenfor, kan en ta utgangspunkt i det antallet som innvandret på 17 og 1800-tallet. Man har også sikre tall å holde seg til her, og antallet anslås til 10 000 personer. Når vi så vet at familiene var tallrike, er det i dag ikke urealistisk å anslå tallet et sted mellom 20 og 30 000. Tall mellom 80 og 100 000 som enkelte hevder, er i høyeste grad urealistiske.

RØTTENE ER I FINLAND – KVENLAND ER UKJENT

Høsten 1989 snakket jeg med flere finskættede personer i anledning en kalender som Nordnorsk Finskforbund ga ut til minne om finsk innvandring til Nord-Norge. Tidligere har jeg tenkt at folk vet for lite om sin egen slektsbakgrunn. Under arbeidet med kalenderen måtte jeg revidere min oppfatning. De fleste visste nøyaktig hvor de hadde sine slektsrøtter og når tid forfedrene hadde utvandret. Kvenland visste de ikke noe om, men de kunne fortelle at slekta hadde kommet til Norge fra bygder som Sodankylä, Kittilä, Salla, Kuusamo, Rovaniemi, Tornedalen, Kemijärvi, Muonio, Puolanka, Iisalmi, Kalajoki, Kukkola og mange andre steder i Finland og mange også fra den finsktalende del i Sverige.

De finskættede kan ikke føre sine slektsrøtter til et Kvenland som ligger i historiens tåkedis. De behøver det heller ikke, for de vet når tid og hvorfra forfedrene kom og hvor de kom. De kom som regel fra bygdene i Nord-Finland. Noen kom fra traktene i oulu og Idensalmi, sjelden lenger sydfra. Å fortelle disse menneskene at de egentlig stammer fra Kvenland, vil være det samme som å kutte alle bånd til det nære som er kjent og kjært.

10**ÅRSAKER TIL DIALEKTFORANDRINGER**

Prost Johan Arnt Beronka (1885-1965) gjorde en studie av de finske dialektene i Vadsø og Porsanger i årene omkring 1920. (Syntaktiske iagttagelser fra de finske dialekter i Vadsø og Porsanger, utgitt i Kristiania 1922).

I innledningen til sin avhandling forteller han bl.a. dette: Under min virksomhet som prest i Kistrand prestegjeld i Finnmarken i årene 1916-1920, la jeg merke til forskjellige eiendommeligheter ved den finske dialekt som tales der. Ved å sammenligne Porsangerdialekten med den finske dialekt i Vadsø, som er mitt morsmål, fant jeg en del avvik i ld- og formlære samt i syntaksen.

Den finske dialekt i Vadsø tales av ca. 1000 mennesker, dessuten av flere hundre mennesker i Nordvaranger. De fleste av disse er født i Norge, deres foreldre eller besteforeldre er innvandret fra forskjellige kanter av det nordlige Finland i løpet av de siste 60-70 år. De fleste er kommet fra traktene om Kemiälven, hvorfor den finske dialekt i Vadsø blir en gren av Kemidialekten. Mange innvandrere er også kommet fra Torneådalen, Torneå, Haparanda, Uleåborg og lengere sydfra, andre igjen fra Kuusamo og noen fra Karelen.

Man kan derfor hos den eldre slekt av finner i Vadsø høre mange forskjellige finske dialekter. I tidens løp har det dannet seg en fellesdialekt, som tales av den yngre slekt i Vadsø og omegn. Det gjelder visstnok også i Vardø og Hammerfest og noen andre steder i Finnmarken hvor der finnes en finsktalende befolkning. Denne dialekt, som her kalles Vadsødialekten, har opptatt en mengde norske ord, og viser tydelig norsk påvirkning.

Den finske Porsangerdialekten tales av ca. 800 personer i Kistrand prestegjeld, i Børselv- og Lakselvområdet. Innvandringen er foregått for Børselvs vedkommende antakelig omkring 1740, etter tradisjon fra Peltovuoma i Nordfinland, ikke langt fra den norske grense. Lakselv er kolonisert omkring 1790, dels av innvandrede finner fra Børselv, og dels av nordmenn. Fra først av har Lakselvdialekten antakelig vært noe forskjellig fra Børselvdialekten, men ved inngifting og livlig samkvem er disse forskjelligheter blitt jevnet ut. Børselvdialekten er sterkere påvirket av samisk og har flere samiske lånord. Fjellsamene ligger i 4-5 måneder hvert år omkring Børselvbygden med sine reinflokker, så det er en livlig forbindelse mellom Børselvfolk og fjellsamer. Etter hva det fortelles, har mange fjellsamer slått seg ned som fastboende i Børselv,

11

og er gått inn i befolkningen og har antatt det finske språk. Til Lakselv er det i tidens løp kommet flere finner, som er flyttet dit fra andre steder i Finnmarken, dels også direkte fra Finland. De har tydeligvis påvirket Lakselvdialekten og motarbeider den samiske innflytelse.

Da dialektene i Børslev og Lakselv i det store og hele har det samme ordforråd, den samme lyd, form- og setningslære, bør de betraktes som en dialekt, Porsangerdialekten.”

(Johan Beronkas innledning har jeg forkortet noe og har også tillatt meg å skrive delvis om hans gammelmodige språk til mer moderne bokmål.)

Johan Beronka som var en usedvanlig språkbegavelse, fortjener stor anerkjennelse for at han på et tidlig stadium gjorde en vitenskapelig studie av dialektene i Vadsø og Porsanger. Gjennom hans “iagttagelser” får vi et klart bilde av hvordan de finske innvandrere dialektene utviklet seg i samiske og norske omgivelser. Våre finskdialekter er derfor forskjellig fra finskdialektene i Finland og Sverige.

KAN VI SNAKKE OM ET EGET SPRÅK?

Universitetslektor Anna-Riitta Lindgren er den som i nyere tid har studert finske dialekter i Nord-Norge. Hun sier at i Finland bruker man begrepet “Ruijan murteet” om dialektene her, og det kan vi oversette til “nordnorske dialekter” (finske). I Norge bruker man begrepene “kvensk” og “finsk” når det gjelder de nordnorske finskdialektene. På finsk fins ikke ord som tilsvarer “kvensk”.

De finsktalende inndeler det finske språket i Norge slik: finlandsfinsk og vår finsk. Enkelte mener at “egen finsk” er noe simplere. Nordmenn sier også enkelte ganger at “det er jo ikke ordentlig finsk, bare kvensk”. Men enkelte finsktalende vet av egen erfaring at det språket de snakker er fullt brukbart også i Finland.

Mitt hjem som har ligget ved grensen mot Finland, har alltid hatt god kontakt med folk fra Finland og med det finske språk. Det samme gjelder de fleste andre familier i Pasvikkdalen og Neiden. I disse områdene finner vi de dialektene som ligger nærmest det finske bokmålet. Folk i fra disse bygdene har derfor ikke store vansker med å forstå og bli forstått i Finland. Vi har heller ikke problemer med å forstå de andre nordnorske finskdialekter. I det hele er det så liten forskjell på de finske dialektene i Nord-Norge at man uten særlige vanskeligheter kan kommunisere. Vi har ikke slike problemer som samene som har tre meget ulike samiske språk, så ulike at man ikke forstår hverandre.

12

Anna-Riitta Lindgren sier at finske turister opplever de nordnorske finskdialektene som eksotiske, men mange overdriver når de sier at disse dialektene er så spesielle. Det fins også dialekter i Finland som har store særpreg, og finskdialektene i Nord-Norge utgjør derfor ikke noen stor unntakelse. Man kan overhodet ikke si at kvendialektene er et eget språk, sier hun.

I Vest-Finnmark og Nord-Troms minner dialektene mest om Tornedalsdialekten, men dialektene i Øst-Finnmark har mest preg av Kemijoki-dialekten – geografisk nærhet er årsaken til dette.

Det blir også hevdet at de nordnorske finskdialektene er “gammel finsk”, men dette holder ikke stikk, mener Lindgren. De finske i dag snakker ikke på samme måten som den gang da innvandringen fant sted. Språk som blir brukt forandrer seg stadig, og forandringen skjer selv om folk ikke har kontakt med finsk bokmål og ikke blir påvirket verjken av undervisning eller offisiell språkbruk. Den vesentlige årsaken til språkutviklingen er språkets plass i samfunnet. Finskdialektene i Nord-Norge har forandret seg under andre forhold enn dialektene i Finland, avsondret fra Finland i egne omgivelser. Forandringen er annerledes her enn i Finland. De finske dialektene i Nord-Norge har vært et uoffisielt minoritetsspråk, mens dialektene i Finland har vært dialekter av det offisielle hovedspråket. På begge sider har språkutviklingen blitt påvirket av flerspråkligheten: I Nord-Norge har vi hatt samisk, finsk og norsk, i Nord-Lappland samisk og finsk. I Finland påvirkes språket og mer av bok- og riksspråket, språket blir mer likt riksspråket. I Norge derimot har folk liten kontakt med bok- og riksspråket, og disse påvirker ikke språkutviklingen. Men selv om språket ikke forandrer seg i retning bokspråket, så forandrer det seg likevel. Under påvirkning av finsk riksspråk forsvinner enkelte særdrag i Finland som avviker fra riksspråket, mens disse holder seg i dialektene på norsk side. Det er disse særdragene som i Finland er i ferd med å forsvinne som gir finskdialektene i Nord-Norge preg av “gammel finsk”. Men samtidig har det også skjedd en forholdsvis kraftig forandningsprosess i Norge som øker avstanden til dialektene i Finland og det finske riksspråket. (Anna-Riitta Lindgren, foredrag 1980).

13**ORGANISASJONSVIRKSOMHET BLANT DE FINSKE**

Organisert virksomhet med det formål å arbeide for finsk språk og kultur, har ikke eksistert før i 1964. da ble Norsk-Finsk Forening i Vadsø stiftet. Foreningens hovedoppgave var å “arbeide for bevaring og utvikling av det gode forhold mellom Norge og Finland.” Det store innvandrermonumentet i Vadsø, det såkalte kvenmonumentet ble reist etter initiativ av Norsk-Finsk Forening i 1977.

I dag er det i Nord-Norge 17 norsk- finske foreninger med et samlet medlemstall på ca. 700. Noen av foreningene heter finskforeninger, andre har norsk-finske foreninger, men i prinsippet har disse foreningene samme formål: ”å verne om finsk kultur i Norge, gjøre innflyttere i Norge kjent med norsk kultur samt fremme aktuelle saker som angår norsk-finske kulturforhold”.

De største foreningene er i Porsanger med om lag 160 medlemmer, stiftet i 1979 og Sør-Varanger med om lag 170 medlemmer, stiftet i 1980. Medlemsmassen er sammensatt av nyinnvandrere og norske statsborgere av finsk, norsk og samisk ætt. Foreningene er samlet til et forbund under navnet “Nordnorsk finskforbund”, stiftet i 1982. I Sør-Norge er det 5 finskforeninger. De fleste finskforeninger og norsk-finske foreninger er tilsluttet “Suomi Seura” som er en organisasjon for finske over hele verden.

Den første kvenforening ble stiftet i Børselv 1984 under navnet “Norske Kvæner – Børselv” med bl.a. følgende formål: “Bevare, forsvare og utvikle det kvenske språket, og å likestille det med andre språk”.

Norske Kveners Forbund ble stiftet i 1987 med bl.a. dette formål:

- å arbeide for å bedre de finskættedes stilling sosialt, kulturelt og økonomisk
- å arbeide for at nyhetsformidling, undervisning og informasjon gis på minoritetenes egne premisser
- å arbeide for at kvener og andre finskættede vedkjenner seg sin tilhørighet, styrke deres identitets- og selvfølelse.

Foruten laget i Børslev, ca. 40 medlemmer, er Skibotn norsk-finsk forening (tilsluttet Nordnorsk finskforening) også tilsluttet Norske Kveners Forbund. Foreningen i Skibotn har ca. 40 medl. Norske Kveners Forbund har foreløpig et svakt medlemsunderlag. Styremedlemmene står ikke samlet når det gjelder benevnelse “kvensk/finsk”.

14

FORSKJELLIG SYN PÅ FINSKUNDERVISNING

I en rapport 1988 fra Utenriksdepartementet om samarbeidsspørsmål heter det: "I Porsanger er det undervisning i kvensk. Dette er et eksempel på at den finsktalende befolkning i Nord-Norge er delt i sin oppfatning om at det skal undevises i riksfinsk eller i en dialektvariant. Denne uenighet kan forsinke skolens satsing for språket som tilbud til elever." (Rapport om praktiske samarbeidsspørsmål i de tosidige relasjoner i grenseområdene mellom Norge og Finland fra en norsk-finsk ad.hoc-gruppe, Oslo 1988)

Den danske professor Bent Søndergaard gav i fjor ut en avhandling som han kalte "Finskundervisning i Nord-Norge – muligheter og muligheter. (Bent Søndergaard er lærer i dansk som ikke-morsmål, dvs. fremmedspråk og annet språk, ved en høyere tysk læreanstalt i den nordlige del av forbundslandet Slesvig-Holsten.)

I denne sin avhandling skriver Søndergaard følgende under et avsnitt han har kalt "Forsøg på udviling af en pædagogisk modell for finskundervisningen": "I denne sammenheng er det en kompliserende faktor, at den nordnorske "fennofili" har to forskjellige rødder, den gammelfinske (kvenske) og den nyfinske. Dette kommer op til overfladen i opsplitningen i to forskjellige foreninger, nemlig kvenforbundet og nordnorsk finskforbund. Nogle af de interviewede erkender, at der er tale om en reel splittelse, andre forsøger at bagatellisere denne. Lad det imidlertid direkte være sagt, at såfremt man på det pædagogiske felt skal opnå en varig forbedring for finsken, så er det nødvendigt, at alle trækker på samme hammel. Ellers vil det være umulig at optræde med styrke i pressionsgruppe.

Disse to forskjellige rødder resulterer sproglig-kulturelt i to hoveprofiler, som skematisk kan uttrykkes således: Nyfinnerne vil have en høy finsk (og lav norsk) profil, og den finske vilvære finlandsfinsk. Gammelfinnerne vil omvendt have en høyere norsk og en lavere finsk profil, og den siste vil primært være kvensk. Disse avgjørende forskelle til trods er det i mine øjne avgjørende, at gruppen i en pædagogisk kontekst behandles som en enhed, dvs. undervises inden samme model. Noget sådant er perspektivrigt. Det modsatte er tilfældet med den nuværende ordningsopspaltning af gruppen i modersmålsundervisning for nyfinner etter reglene for indvandrere og fremmedsprogsundervisning for andre (de få steder sådan forekommer). Ikke minst i Nord-Norge, hvor finskheden har så gamle traditioner, virker en sådan segregering artifiçiel, og netop ideen om Finmarken som en sælvstendig uddannelsesregion gjør det mulig at skape en egen profil på dette område. Denne mulighet bør udnyttes."

15

Kommentarer til Utenriksdepartementets rapport og til Bent Søndergaards avhandling:

1. Det er bare ved én skole at det er undervisning i kvensk, dvs. på en lokal dialektvariant, og stedet er Børselv. Modellen er hentet fra Nord-Sverige der elvene får sin begynderundervisning på tornedalsfinsk.

Vi kan likevel ikke si at den finskættede befolkning er delt i sin oppfatning om det skal undervises i riksfinskeller i en dialektvariant. Dette spørsmålet er overhodet ikke debattert. Det forsøkes som pågår ved Børselv skole, er lite kjent. Ved de få andre skolene som har finsk, er undervisningen på finsk riksmål.

2. Det er heller ikke grunn til å hevde at det er stor forskjell på “nyfinsk” og “gammelfinsk” i oppfatning av finskundervisningen. I våre mest særpregede finske miljøer i Nord-Norge har finsk skriftspråk gamle tradisjoner, især hos laestadianerne. Sang- og salmebøkene var jo på finsk, likeledes postillene og Bibelen. I de årene vi har hatt finsk som valgfag i ungdomsskolen, har denne undervisningen vært på riksfinsk. En undervisning på “talemålets grunn” er i dag utenkelig, siden barnas talemål er norsk. Hvis vi skal snakke om forskjell på “nyfinsk” og “gammelfinsk” oppfatning når det gjelder finskundervisning, så beror ikke dette på spørsmålet om undervisning på dialekt, men om viktigheten av finskundervisningen generelt. De “gammelfinske” har hittil ikke vist stor interesse for finsk verken som morsmål eller finsk som 2. språk. I unge innvandrerfamilier der en av ektefellene er fra Finland, er det derimot en voksende interesse for at barna i mest mulig grad skal bli tospråklige. De fleste er klar over at full tospråklighet er umulig når barna vokser opp i norske omgivelser, men de vet at barna kan også bli flink i det andre språket hvis forholdene blir lagt gunstig til rette. En ordning med finsk som 2. språk vil i høy grad tilfredsstillende ønsket hos disse foreldrene når det gjelder å bevare barnas morsmål.

Ellers er det gledelig å se at også Søndergård fraråder en oppspaltning av undervisningen slik at de “nyfinske” får finsk etter en annen modell enn de “gammelfinske”. Det er perspektivrikt hvis vi får en undervisning etter samme modell i begge gruppene, mener han.

16

HVA ER KVENKULTUR?

Som kvensk språk er også kvensk kultur ukjent blant de finskættede. De skikkene de hadde kalte de for finske skikker. De sa gjerne “se on suomalainen malli” eller suomalainen tapa”, om noe de gjorde eller måten det ble gjort på. (Det er en finsk modell eller en finsk skikk.)

Det finske kunne være et hus, en sauna (badstu), en elvebåt, skotøy (piekso), en øks (piilikkö) når det gjaldt mannlige sysler. Kvinnene laget for eksempel en spesiell type ost de kalte for “kahvijuusto” eller de stekte brød med innbakt finsk og kalte det for “kalakukko” (fiskehane).

I flere år siden 1976 har finske forskere samlet inn sanger og melodier i Finnmark og Troms, og en del av dette er kommet ut på markedet som kasett- og plateinnspillinger. De kalles gjerne for kvensanger, men egentlig er dette finske sanger som innvandrerne har hatt med seg. Nesten alle sangene er kjent tidligere, men både tekstene og melodiene kan ha egne varianter. Sanger der den lokale dialekten er fremteredende, forekommer nesten ikke. Sangene er oftest typen skillingsviser og ballader, og språket ligger nokså nær finsk riksmål. I religiøse samfunn har man hatt bøker å støtte seg til, og de religiøse sangene og salmene er selvfølgelig på riksfinsk. Fra Lyngen området er det funnet noen sanger og salmer som man vet er blitt diktet av lokale forfattere. Johan Peder Johansen fra Skibotn er en av dem (1873-1837). En annen het Edvard Eriksen Karvonen (1888-1918). I sangene og salmene av disse to kan man finne dialektord, men mest er de preget av språket i religiøse skrifter – noe som forteller om deres leseinteresser. Sanger av lokale forfattere har man også funnet i Nordreisa (Aatamin laulu).

De oppfatninger folk har om kvensk språk og kvensk kultur, særlig i Norge, er ofte uholdbare, mener universitetslektor Anna-Riitta Lindgren. Man sier f. eks. at kvenkultur er “gammel finsk kultur”. I tida etter første og andre verdenskrig er kvenkulturen mye annerledes enn den kulturen som innvandrerne hadde med seg fra de finskspråklige områder de kom fra. I det hele tatt vet man lite om hva kvenkultur er og hvordan den forholder seg til finske tradisjoner og til andre folks tradisjoner.

Sosialantropologen Ivar Bjørklund sier det slik: Historien om kvænene i Nord-Norge er en historie om en kulturs inn- og uttreden av vårt kulturelle landskap. I dag er bæreevnen minimal i de nisjer som engang utgjorde kvænenes tilpasning. ----- Boligskikk, næring, språk og livsanskulese – alle identitetsdefinerende uttrykksformer har forsvunnet i løpet av en mannesalder eller to. (Foredrag i Rovaniemi 1980.)

17

Det som innvandrene hadde med seg fra de nordfinske bygder, var en blandingskultur av samisk og finsk. I mange bygder hadde det levd samer i generasjoner før finnene kom. De finske blandet seg med samene gjennom ekteskap, og språket ble som oftest finsk. Men finnene lærte av samene og tok etter når det gjaldt for eksempel reindrif og fangstmetoder. Derfor er det mange samiske ord i de nordfinske dialektene.

Vi må anta at den finstalede befolkning ønsker helst at både språk og kultur blir kalt for “finsk”. I Finnskogen blir jo kulturen kalt for finnekultur. Bygdemuseet på Grue heter for eksempel Finnetunet. Det ville derfor være naturlig å bruke samme benevnelse hos oss. Motviljen mot ordet kven i forbindelse med kultur er likevel ikke så stor som når det gjelder språk. Denne benevnelsen brukes i dag bl.a. av forfattere, forskere og museumsansatt, og videre har benevnelsen også slått gjennom i Sverige og Finland. Snakker man om kvener og kvenkultur, så mener man det folket og den kulturen som kom til Norge på 1700-1800-tallet med de finske innvandrene – ikke den kulturen og de menneskene som bodde i det historiske Kvenland. Hittil har man heller ikke funnet verken hustufter eller redskaper i Norge av kvensk opprinnelse fra kong Faravids tid på 800-tallet.

Sier vi finsk innvandrerkultur eller kvenkultur, så mener vi jo det samme, og det blir neppe tolket slik at det er to forskjellige kulturer slik tilfellet er når vi snakker om kvensk og finsk språk.

18

KVENSK/FINSK FAGPLAN – KONKLUSJON

Det er ikke tilrådelig å kalle planen “Kvensk/finsk fagplan”. Vi må velge en fagterminologi som alle forstår og som ikke gir negative assosiasjoner. Som fagkonsulent vil jeg rå til at faget får tittelen “Finsk som 2.språk”.

Dette faget har alltid hett finsk og heter det fortsatt i den videregående skolen, lærerskolen, distriktshøyskolen og på universitetet. Det er ingen grunn til å bruke et annet navn i grunnskolen.

Forandring av tittel innebærer at begrepet kvensk/finsk blir skiftet ut med finsk overalt i planen. ^{x)}

Som en følge av dette, vil jeg tilrå:

Finsk språk må ikke kalles for kvensk. Er det snakk om finske dialekter i Nord-Norge, kan vi kalle disse norskfinske eller finnmarksfinske dialekter.

Uttrykket “læring på talemålets grunn” passer dårlig når det gjelder finskundervisning hos oss fordi finsk ikke er barnas dagligspråk. Denne forsøksvirksomheten som er i gang i Porsanger, vil jeg heller kalle undervisning i “porsangerfinsk” eller “hjemmefinsk”.

Å begrense retten til finskundervisning til elever med “kvensk og finsk etnisk” bakgrunn er diskriminerende. Som andre kulturfolk i verden er også folk i Nord-Norge et blandingsfolk, og det er ofte meget vanskelig for den enkelte å avgjøre hvor man etnisk hører hjemme. Det er bedre å knytte finskundervisningen til finskspråklige miljøer eller til områder der finsk språk har tradisjoner. Elever som har lyst til å lære finsk, behøver ingen etnisk merkelapp for å delta. Vi må ikke utelukke at også samiske og norske elever vil velge finsk som 2. språk.

Av hensyn til alle dem som ikke kan definere seg som “kvener”, er det urettferdig og også nødvendig å knytte finsk som 2. språk til kvensk etnisitet og bosetningshistorie. Tar vi utgangspunkt i nordiske avtaler og konvensjoner, er det en selvfølge at de finskættede, gamle som nye, blir behandlet som nordiske medborgere. Det er ikke nødvendig å blande dem inn i den generelle minoritetsproblematikken, for ikke å snakke om den generelle innvanderproblematikken.

Når det gjelder avsnittene 2-8, har jeg ingen merknader. Planen følger stort sett planen for samisk som 2. språk, og det fordrer gode kunnskaper både

19

i samisk og finsk for å kunne gi en faglig uttalelse. Denne delen må derfor overlates til en fagkonsulent som har gode kunnskaper både i samisk og finsk.

Når det gjelder å benevne finsk innvandrerkultur, skulle det ikke være vektige innvendinger mot å kalle denne for kvenkultur. Men benevnelsene finsk kultur og finnmarksfinsk kultur må helst kunne brukes. Det er jo her likevel snakk om det samme, og det blir neppe tolket slik at vi har å gjøre med to forskjellige ting slik tilfellet er når vi snakker om kvensk og finsk språk.

Avsnittet “Kulturorientering” har ingen naturlig plass under dette kapitlet som angår språk, og jeg tillater meg å foreslå at det får plass i kapitlet Orienteringsfag.

Når det gjelder fag- og timefordelingen, er det av pedagogiske grunner ønskelig å øke timetallet for klassene 1-3 til minst 4 timer slik at elevene får finsk 2 timer pr. uke i 2. og 3. klasse. Timetallet for klassene 4-6 reduseres tilsvarende.

x)

Avsnittet i den generelle delen i M 87 som heter “Kvensk/finske elever” må også revideres.